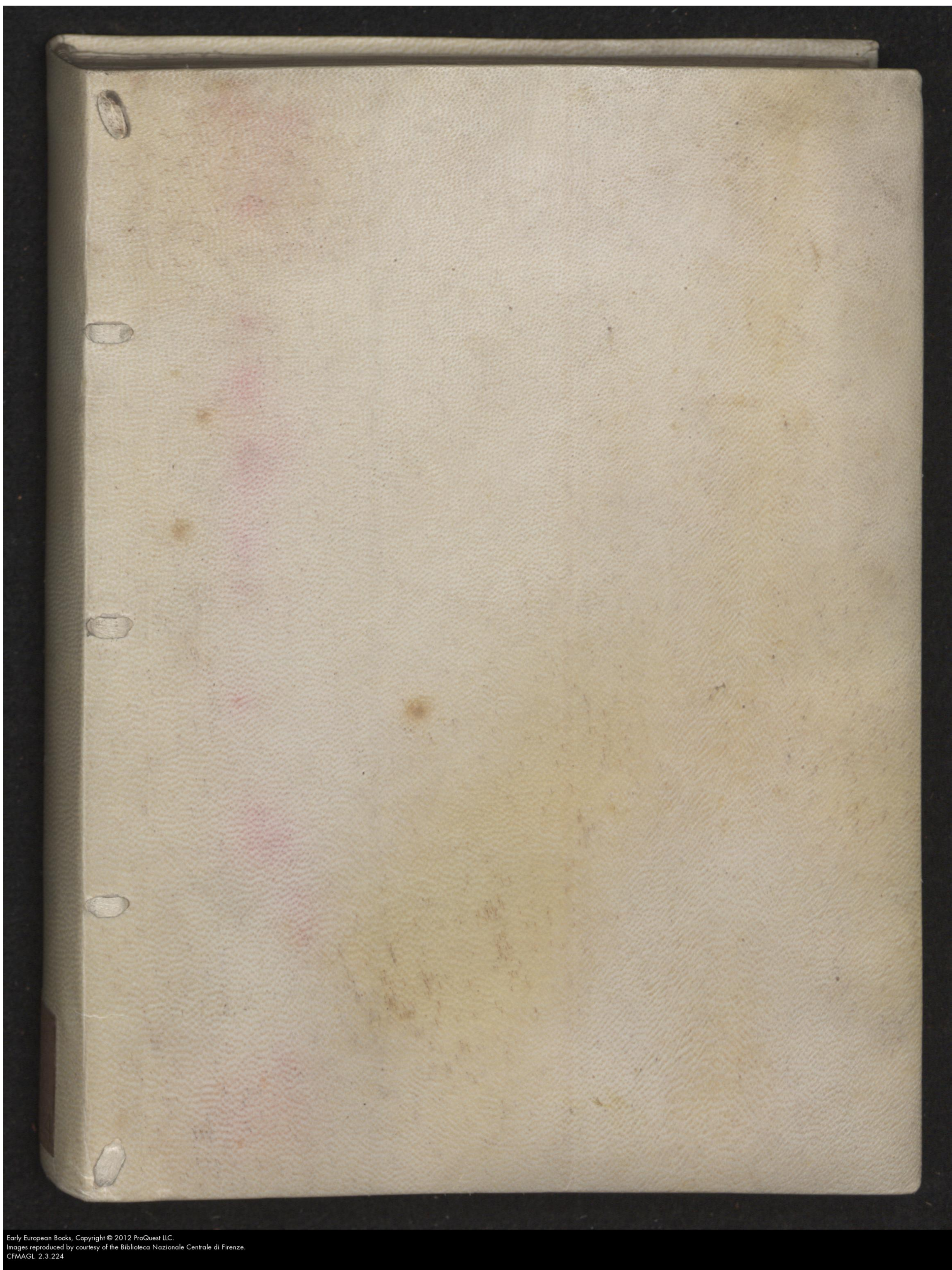
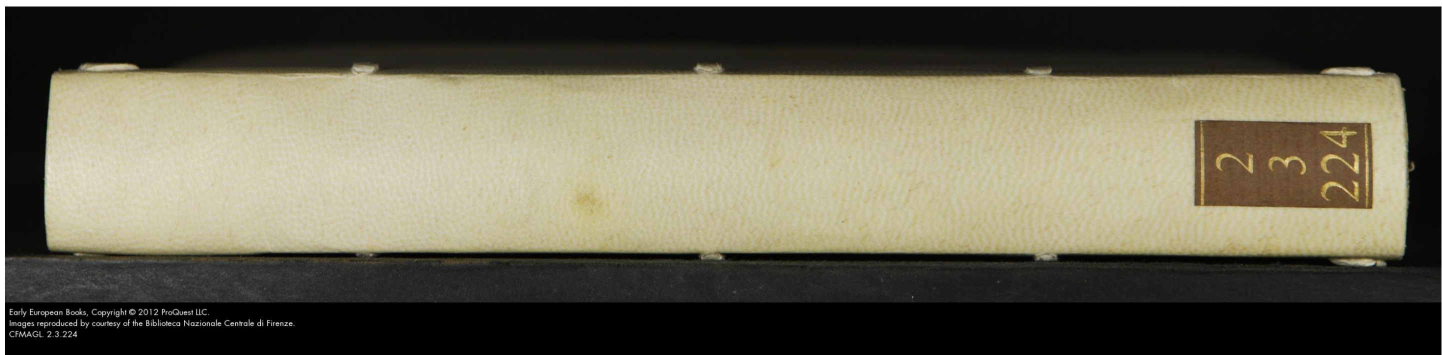
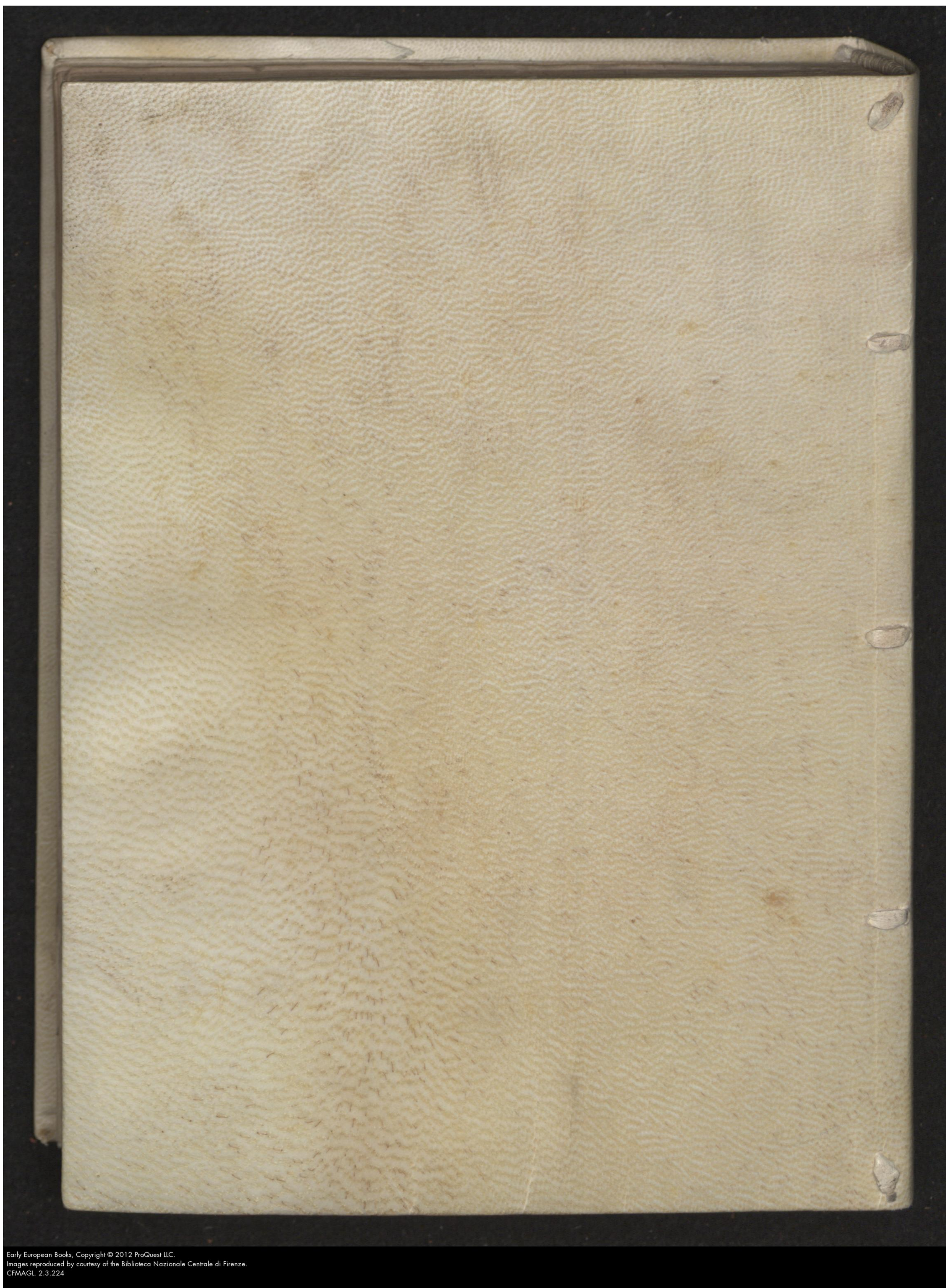
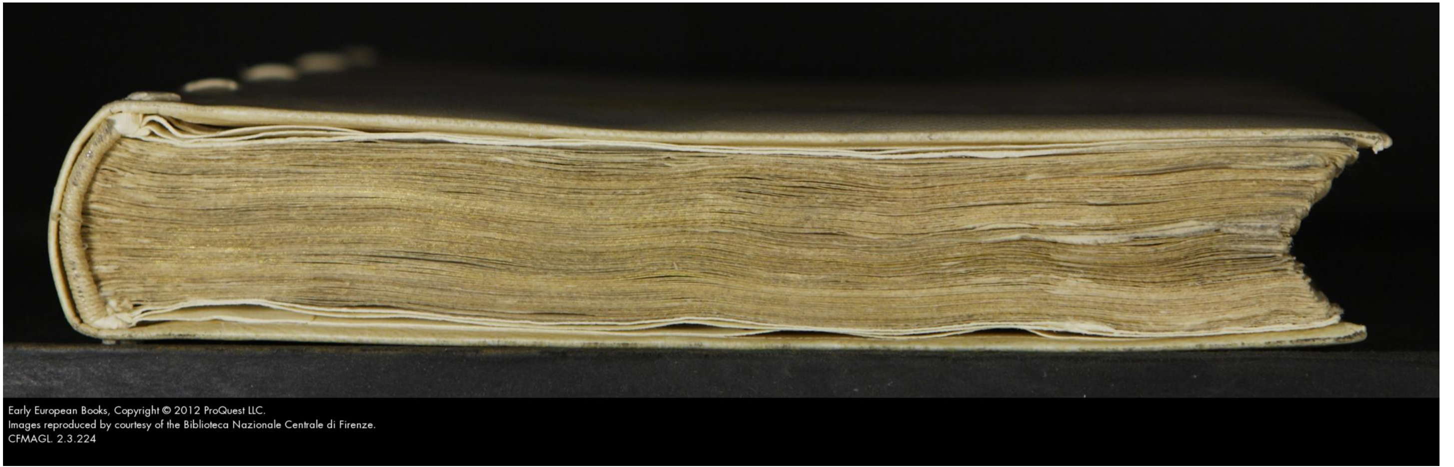

2
3
224

XXXVII
GAUD.

I

DE VITA
CHRISTIANORVM
ante Conſtantinum,

& alia.

DE DOGMATVM ORIGENIS,

Cum Philosophia Platonis, comparatione.

SALEBRÆ TERTVLLIANEÆ.

DE VITA CHRISTIANORVM

Ante tempora Constantini.

OPVS

PAGANINI GAVDENTII
Theologi, & I.C.

FLORENTIÆ
Typis nouis Amatoris Massæ, & Soc. M.DC XXXIX.
SVPERIORVM PERMISSV.

Serenissimo Principi,

LAVRENTIO

AB ETRVRIA.

I vlla gens, ab vltima temporum in hanc diem serie, disciplinarum liberalium, eorumq;, qui ipsas profitentur, gloriam, cordi habuit, MEDICEA profectò familia, magnanima benignitate, splendidaque munificentia, eas sibi fouendas, amplificandasq; existimauit. Ne antiqua, & remotiora consecter. Auus tuus, Serenissime Domine, Cosmus primus, huius imperij conditor gloriosus, inter præcipuas curas hanc esse voluit, vt post redditam Etruriæ tranquillitatem, profligato bello, Gymnasium Pisanum iam propè ob turbidos totius prouinciæ motus collapsum instauraret magnificè, augeret amplissimè, sancitis legibus, assignatis prouentibus, vocatis ex vniuersa Italia clarissimis in omni scientiarum genere professoribus. Paterna per vestigia sic incessit Ferdinandus pater tuus, vt fulgorem magni Cosmi, ipse non minor, hac etiam in re æquauerit, aut etiam superauerit. Quod enim hodieq; inclytum, quod est Pisis, Athenæum gloriatur perenni memoria, perennibusq;

libris Mercurialis, Fachinæi, Mazonij, Maynetti, Angelij, atq; aliorum, id Ferdinandi primi acceptum fertur regiæ munificentiæ, memorabili erga studia sapientiæ propensioni. Putabat nempe prudens, & generosus Princeps, non aliter constare splendorem, famamq; publicarum Academiarum, quam si ad eas vndiq; celebriores quiq; doctrinarum mystæ, & doctores honorificis stipendijs inuitentur, alliciantur, inuitati, allecti peramanter, benignèq; habeantur. eximij verò homines beneficiorum vinculo obstricti, literarum monumentis, quæ nunc quoq; in manibus eruditorum versantur, satis superque quantum domino de se præclarè merito, deberent, sunt testati. Nec siluerunt immortale, ac nunquam interiturum nomen Serenissimæ Christianæ Lotharingæ, Matris tuæ, quę in promouẽdis insignium scientia hominum commodis, in amplificanda ipsorum dignitate ingentem cœpit semper animo voluptatem. Quam verè id à me narretur, vel vnus Scipio Ammiratus, neminem sinit ambigere. Eum cum videret optima Princeps, ingenio, doctrina, rerum vsu, eloquentia, pollere, & inter primos meritò numerari, effecit, vt auctus re familiari, auctusq; honorifico Sacerdotio, deinceps percommodè, & ex animi sententia conscribendis egregiæ notæ voluminibus vacaret, quorum quidem partem ipsemet in publicam emisit lucem, maiorem aliquando emittendam, si cui id esset curæ, in scrinijs relinquens. Quod cum te, Serenissime Domine, non lateret, Iuniorem Ammiratum, fide peritiaq; conspicuum tuis secretis sic admouisti, vt ani-

animum ei munifico tuo agendi more addideris, ne amplius in tenebris laterent, quæ euulgari merebantur. Hinc tuis auſpicijs effectum eſt, vt iam vtiliſſima præſtantiſſimorum operum fruamur lectione, intelligamuſq; quam ſanctè res geſtas ab Auo, Patre, Matreq; colas recordando, cum ad ſimilia præſtanda aſſurgere ſoleas alacriter. ſic nemo, vt arbitror, mirabitur, ſi ego exercitationes meas de Dogmatibus Origenis, de Tertulliani difficilioribus locis, de Vita Chriſtianorum ante tempora Conſtantini, fretus tuo pręſidio, eruditorum genti exhibeam cognoſcendas. Cum præſertim, poſtquam in hanc veni regionem, meis conatibus nunquam nõ viſus ſis impensè fauere, & ſint inter familiares tuos, qui vetuſtatem Eccleſiaſticam gnauiter exponi, oculiſq; omnium ſubijci putent magnoperè Chriſtianæ Reipublicæ, & Etrurię, hoc præſertim tempore, intereſſe. Quæ dum meæ obſeruantur menti, faciunt, vt librũ Tuę Sereniſſimæ Celſitudini gratum fore, acceptumq; hilaris ſperem. Certè vt ſit, venerationis plenus quã humillimè rogo. Ita Deus robore tuũ corpus inſtruat, tuas vires, depulſa omni imbecillitate excitet, atq; inſtauret. Florentiæ VII. Cal. Octobris An. M. DC. XXXIX.

Tuæ Sereniſſimæ Celſitudinis

Humillimus, & obſtrictiſſimus ſeruus
Paganinus Gaudentius.

Ad Eundem

SERENISSIMVM
PRINCIPEM,
Epigramma.

DVM lubet Origenis ſublime inuadere dogma,
Pallas te, Princeps, auſpice ſignat iter:
Dum verò aerij iuuat ire per auia Quinti,
Ex hedera ſertum plectere Suada vetat:
Mox iubet abſtruſum Sophie componere verum,
Dictaq; priſcorum pandere Chriſticolûm;
Vt te ſidereum, LAVRENS, ſpirante fauorem,
Tergeminum laurus Delphica cingat opus:

Le-

Lectori S. D.

RES abhinc annos Florentia cum repetijssem Pisas, publicarum prælectionum incubiturus muneri, forte in Bibliotheca oculos conuerti in Tomos Conciliorum œcumenicorum ex editione Romana, quorum vnum cum sumpsissem in manus, incidi in disputationem Iustiniani Imperatoris aduersus Origenem, & Origenistas. delectatus argumento per horas, quas non cogerer Academicis laboribus, Iuuenumq; studiosorum profectui impendere, eiusmodi libro vacare constitui. Paulatim verò incalescente ob materiæ nobilitatem animo, seriò cœpi de Philosophiæ Platonicæ complicatis dogmatibus, quæ videbantur Origeni imposuisse, cogitare, illuc vsq; progressus, vt iam viderer comparationem Philosophiæ Platonicæ cum sententijs Origenis, si non totam, saltem incohatam mente circumferre. Quam, ne elaberetur, pessumq; iret, papyro mandare sategi, non tam vt alios docerem, quam vt erudirer, proficeremq; ipse. Cum autem, vt solet fieri, cum amicis professoribus collegis eam, & disserendo inter ambulandum foris, atq; etiam legendo domi communicassem, cur eiusmodi exercitationem publici iuris non facerem, non semel quæsiuerunt? perlustraui deinceps curiosis oculis morem subscribendi in concilijs, flexiq; cogitationem ad Patriarcharum dignitatem, atq; alia, de quibus iam dicere supersedeo. Etenim cum sepositis Conciliorum voluminibus, appulissem hybernæ tempestatis antelucanas horas cognoscendis operibus Tertulliani, inuitatus elegantissima profectò Cl. V. Rigaltij editione, acriterq; collatis inter se grauioribus quibusq; locis in scriptore arguto, acutoq; multiiugaq; sacrarum rerum cognitione redundante, non solum librum, cui titulum feci Salebrarum Tertullianearum, sum architectatus, sed eadem diligentia alium composui de Vita Christianorum ante tempora Constantini.

Sic enim ſemper opinatus ſum in vnius Tertulliani ſcriptis, tanquam in ſpeculo licere contemplari conditionem temporum, quæ Chriſti cœtum ante glorioſos Conſtantini faſces exercuerunt. Nec tamen ſolo Tertulliano contentus eſſe potui in opere conſcribendo. vocaui ergò ſubinde in ſocietatem Doctoris Afri Euſebium, Iuſtinum, Ignatium, & aliquos alios de eodem genere. Quo ſtadio decurſo, videor mihi ex parte depuliſſe, & compenſaſſe ingens detrimentum, quod in Rhætia aliquando feci, amiſſis laborioſis annotationibus, quas vnius anni aſſidua conſtantia, in totum propè Tertullianum mihi paraueram. Erepta verò, & ſubducta eſt hęc ſupellex, cum coactus fuiſſem furenti populo, & exitium intentanti me ſubtrahere, atq; etiam, ſic ſuadentibus prudentioribus, ſolum vertere, Italiamq; petere. quod ideò, lector, narraui, vt noris, me ab ineunte ætate opera Tertulliani conſectatum fuiſſe peramanter, perq; ſtudioſè. Queres verò, quem ex recentioribus in conſcribendis tribus, quæ tibi repręſento, opuſculis, in conſilium vocauerim? An Gilbertum Genebrardum, Sixtumq; Senenſem de Origene vbi agitur? An Pamelium, Cerdam quando fuit Tertullianus cognoſcendus? An præ omnibus, quandoquidem antiqua Eccleſiæ tempora enarrantur, ſummum Virum, Cæſareoq; digniſſimum apice Baronium? Nihil minus præſtiti, mi lector. quin ſtudioſe caui, ne in vllius ex noſtratibus inciderem annotamenta. Trahi ab vnoquoq; ſcriptore multum de ſeculo, in quo viuit, & conſuetudini plurimum etiam à ſapientibus tribui, quis ignorare poteſt? Hinc adeò fit, vt quæ accepimus à noſtra ætate, à magiſtris, amiciſq; quibuſcum tempus tranſigimus, cogitationeſq; conferimus, illa ipſa transferamus ad legendos Antiquos, quibus etiam volentibus nolentibus impingimus tanquam germanum ſenſum, quem tamen non ab ipſis, quos tunc verſamus, priſcis haurimus, ſed aliunde ex recentiſſima obſeruatione, muſteoq; more importamus. Ne ergò cuiuſquam quantumuis magni hominis mihi obreperet auctoritas, efficeretq: ne limpidum fluentum, quale quidem tunc, cum floreret Tertullianus fluxit, oculis meis alium, quam ingenuum, ingenitumq; obijceret colorem.

lorem, ipſum Tertullianum varijs in locis de ijſdem ferè rebus loquentem ſategi audire. fateor audax eſſe, & temeritati proximum molimen eius, qui proprio ductu, domeſticiſq; auſpicijs rimatur ſententias, dogmataq; tantorum hominum. quis tamen àb animo non planè humi repente, à mente alacri, id proficiſci inficias ibit? Nonne etiam ſatius eſt quandoq; impingere, per ſalebras, & abrupta dum fertur pes, dummodo ipſe incedas, non deducaris, vt cæcus, à manuductore prenſante manum? Exiſtimo & ego me quandoq; extra tramitem, extraq; lineas veſtigia impreſſiſſe. Sed obſtinatus non obduro, quin ſtatim redeo in orbitam, inq; regiam viam, ſi quis comiter, humaniterq; quando errauerim, oſtendere non dedignetur. Abeant procul à tractatione diſciplinarum, qui nullum poſſunt ferre reprehenſorem, qui delicati vellicari nolunt, ex cortina ſui ordinis, ſuorumq; hominum oracula mortalibus effantur, qui tria verba ſi audiant, non obuia in familiaribus illis bibliothecarum pulpamentis, arrecto ſupercilio, fronte in rugas vocata, oculis in minantem aciem verſis aiunt: vide quid dicas, hæc ego in noſtro Palæmone non reperi, à Panſopho non auribus hauſi. Sed digredior ab eiuſmodi congreſſione, teq; lector per tuam humanitatem rogo, cogites hominem me eſſe, qui ſic amo in dicenda ſententia, exponendiſq; Scriptoribus libertatem, vt à licentia, nouitatiſq; amore deſultorio, putem mihi perquam procul eſſe recedendum.

Ad Eundem lectorem.

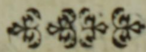
QVò nos cunq; vocant priscorum nomina Patrum,
Pagina quò Quinti, quo trahit Origenis
Per iuga, per salebras, celeri sapientia gressu,
Mecum iter, ò lector, carpere cur dubites?
Flora fauet, fauet Etruscæ Dux inclitus oræ,
Phœbeam præfert lampada lætus honos.
Quin Pisis geminat plausus generosa iuuentus,
Annuit excelso è pegmate fortis Eques.
Ergò ades, ò lector, nostrumq; euolue libellum,
Nam cupidus, chartas forte iterare voles.

INDEX CAPITVM,

QVÆ CONTINENTVR
In opuſculo,

DE COMPARATIONE
Dogmatum Origenis.

Qua-

Exi-

Nec

INDEX CAPITVM,
quæ continentur in Salebris Tertullian.

Quæ

Expen-

INDEX CAPITVM

QVÆ CONTINENTVR in lib. de Vita Christian.

Chri-

Di-

XII

De

Quan-

INDEX EPIGRAMMATVM, Et Addendorum.

De

PRÆFATIO IN OPVSCVLVM de Comparatione dogmatum Origenis.

XCELSO ingenio præditi viri etiam errando humano profuerunt generi. nam dum contra torrentem Opinionum receptarum luctantur, ea depromunt, quæ nostras cogitationes ad seposita argumenta, & non vulgaria lemata excitant, atq; inflammant. Absit verò vt cum ipsis per auia atq; abrupta eamus. Quin veritatis sic sectamur tramitem rectum, vt interim versemus mẽtem in multas partes, et simplicitate procul ire iussa, ingenti copia pulcherrimarum rerum nobis delitias hactenus faciamus, ne nouitatis amabilem

ſpèciem cum detrimento immobilium ſententiarũ amplectamur. ſic quidem diſſerimus quãdo de Origene nobis contingit cum viris ſapientibus verba commutare. Errauit ipſe, errauit grauiter. quis negat, affirmante Synodo, affirmante S. Patrum ingenti caterua? Sed quia extra ordinem poſitum fuit ingenium, quod attulit ad omnes capeſſendas diſciplinas, quis infitias eat fas eſſe per diſtorta, diſſonaq; dogmata tanti hominis, proficere? Nam, vt alia omittam, quiſquis ob oculos ponit, quæ deuius protulit, magnum faciet pretium operæ, vt Platonicæ Philoſophiæ arcana perſpecta, cognitaq; habeat. Quod vt illi, qui alijs detenti ſtudijs nec voluunt Platonem, nec Concilia, et Patres verſant, conſequantur exiguo labore, opuſculum de comparatione Dogmatum Origenis cum philoſophia Platonis, publici iuris facio, te enixè precatus lector, vt tuo more humanitatem, aliorum imbecillitati ignoſcere promptam, ad legendum adferas. Vale.

PAGA-

PAGANINI GAVDENTII

De Comparatione dogmatum Origenis cum Philoſophia Platonis.

OPVSCVLVM.

Cur demum in quinta Synodo damnatus fuerit Origenes? Cap I.

E CVNCTERIS, ne trepides, quando de Origene inter hęreticos recenſendo agitur. habes præeuntem quintam Synodum Oecumenicam. in ea actum fuit de erroribus Origenis, Didymi, Euagrij, lectiſq; Eulogij, Cononis, & Pancratij Monachorum libellis; quos contra dogmata Origenis obtulerant, prolatiſq; in medium ſcriptis Iuſtiniani, quæ à Vigilio Papa laudata fuerant, om- *Niceph. lib. 17. cap. 27.*

nes patres vno ore Origenem damnarunt, eiusq; dogmatibus, anathema dixêre. Anathematismos nouem ſtrinxêre Antiſtites. in impia dicta, vt non ſemel, ſed nouies ſit profligandus, eijciendus è cætu piorum, explodendus. quid memorem virum clariſſimum, atq; Sanctiſſimum Epiphanium, qui in luculento opere de hæreſibus conſcripto nigrum theta ſententijs Origenis præfixit, eaſq; non ſine indignatione iugulauit. An latuit Sanctiſſimum Epiphanium, quid Catholici homines de Origene ſentirent? recenſere poſſem Auguſtinum, ſi cui ſatis non eſſet Vincentius Lirinenſis, aut non conquieſceret in S. Hieronymo. Sed videſis, inquies, quid moliaris, ſi Origenem damnas; cum viueret, cum doceret, imò floreret, omnes ob ingentem doctrinam in ſui admirationem raperet, nullus ei prauorum dogmatum cauſa dicam ſcripſit, à nullo ad ſynodum eſt vocatus. ſic obijt. opera longè, latèq; fuerunt dilata. Cur non illicò excerpſere Epiſcopi, profligâruntq; quæ noxia erant, ne porrò nocerent? negligētiæ ne notā eis impegeris? Didymus, Chriſoſtomus, alij defenſionem magni doctoris ſuſceperunt. An poſt mortem quiſquam poteſt damnari? peruulgata eſt Iuriſconſultorum ſententia, omnia crimina finiri morte. Fortè reſponderimus, Antiſtites olim ſic latuiſſe ſæuientibus Cæſaribus in religionem Chriſtianam, vt non licuerit vacare accuratæ lectioni librorum Origenis. Tandem deprehenſum eſt venenum, & ne ſerperet, data opera. Animaduerti verò poſſe in vita functos, poſſe damnari memoriam eorum, qui peſtiferas

ſententias ſuis ſcriptis inſeruerunt, te docet non vno exemplo quinta Synodus, quæ ob tria (vt vocant) capitula in notos viros anathema ſtrinxit. ipſi tamen obierant. ſed ne mireris altercatos inter ſe fuiſſe eximios homines Origenis cauſa. nam præclara cæteroqui ediderat opera. nec palam diſceſſerat ab Eccleſia. non enim legitur Catholicis dixiſſe, veſtras vobis habete res. religionem tamen Chriſtianam prodiderat ſupplicij metu. id factum poſtmodum lacrymis eſt proſecutus, damnauitq; vltrò animi ſui imbecillitatem, quod ceſſiſſet iudici intentanti fædam labem. nec parem putes eſſe Origenem Tertulliano. is enim ad cætum Montaniſtarũ deſertis Catholicis tranſiuit, vt clàm neminem potuerit vnquam eſſe, quis Afer ille fuerit.

Exemplaria Origenis non fuiſſe corrupta. Cap. II.

ORigeniani nominis ſtudioſi clamant corruptos fuiſſe ab Hæreticis ipſius libros, in fandaq; dogmata tributa nolenti. non hanc defenſionem amplectitur Hieronymus. repugnat Iuſtinianus Imperator; nec concinit Nicephorus. vacillat, & labaſcit quiſquis non alio tibicine fulcit tantam molem. Cur defenſores non protulêre exemplaria incorrupta? cur in omnibus eędem ſententiæ totidem verbis exaratæ deprehenduntur? non potuêre vna die, vno auctore longe latèq; inſeri placita veritatis expertia. Non quinta

Synodus anathema, si Catholicus fuisset, neq; vnquam errasset, dixisset. Assertores Adamantij fuêre Eusebius, & Didymus. Deus bone! quanti viri, quam industrij. ambo fatentur scripta fuisse ab Origene, quæ sub eius nomine circumferuntur. reperissent proculdubio germana exemplaria, vt calumniam depellerent, profligarent. non inficias iuerunt sic locutum Origenem. Sensum excusare conati sunt. vide S. Hieronymum Ep. ad Pammach. & Oceanum.

An fas fuerit Iustiniano componere librum contra Origenem? Cap. III.

OEcumenica Concilia tanti fecerunt Imperatorem Iustinianum, vt ipsius scriptis tanquam Doctoris Ecclesiæ vsa fuerint. nonne tota ipsius doctissima disputatio contra Origenem inserta est in actis Quintæ Synodi? dolendum verò est ad nos integra non peruenisse acta illa. multa enim absq; dubio in laudem ipsius legerentur, approbatis Anathematismis ab ipso cusis in Origenem, & Origenistas. Neq; hoc solum opusculum composuit pro Catholica fide imperator, verum & alia edidit, librum nempè contra Nestorianos, & Acephalos, ex quo profertur in Sexta Synodo testimonium. sunt hæc verba in Actis. *Item relectum est ex eodem* codicillo testimonium Iustiniani εὐσεβεστάτου βασιλέως pijssimi Imperatoris. composuit idem Imperator dogmaticam epistolam ad Zoilum Patriarcham

Act. 10.

Ale-

Alexandriæ, ex qua rursus proferuntur nonnulla in ijsdem actis his verbis. *Relectum est ex eodem codicillo testimonium eiusdem* ἐν ἁγίοις *Sanctæ memoriæ Iustiniani*. rursus vocatur infra ἐυσεβέστατος *pijssimus imperator*. hæc satis esse queunt, vt intelligamus, quantum roboris insit Iustinianeæ disputationi editæ contra Origenem. Si dicas quæ sunt Theologorũ promittere Theologos, & fabros tractare fabrilia, Iustinianum autem fuisse Imperatorem, & Laicum, atq; adeò oportuisse eum eiusmodi dissertationes relinquere Episcopis, responderim, Imperatorem fuisse rerum Sacrarum peritissimum. Cur nos volumus sapere supra duo Concilia Oecumenica, quæ suo testimonio nobis Iustiniani monumenta Ecclesiastica commendarunt? licuit alijs Cæsaribus de ijs scribere libros, quorum peritia pollebant, cur fas non fuisset Iustiniano, quandoquidem res diuinas callebat apprimè, in hæreticos stringere telum suæ orationis? nam quanti fit hodièq; liber Henrici Octaui, quem contra Lutherum Sectariorum Principẽ edidit? vtinam instituti, & propositi eum postmodum non pœnituisset.

Saltem certo constare à Sexta Synodo damnatum Origenem. Cap IV.

EDita sunt aliquot abhinc annos opera Origenis, in quorum fronte cubitalibus, & quadratis litteris appellatur primus Doctor Ecclesiæ post Apostolos.

los. Miror potuisse tali commendari elogio. Sunt etiam, qui non audeant tota animi sententia pronunciare, num inter hæreticos damnatos ab Ecclesia sit recẽsendus. At ijdem ambegerint, num quando Synodus Oecumenica alicuius memoriam damnat, eumq; inter hæreticos famoso nomine recenset palàm, ipse inter damnatæ memoriæ homines referri queat. Actio vndecima Sextæ Synodi nobis omnem eximit scrupulum. ibi namq; legimus: *Anathema in perpetuum, & catathema à Sancta, & consubstantiali Trinitate sit Origenes, qui & Adamantius*. Nulla amplius indigemus disputatione, cum extra omnem aleam controuersię sit posita Synodi auctoritas, in excelso fastigio summi roboris collocata. Adduntur Origeni ibidem *Dydimus, & Euagrius* μυσταγωγὸι πρωτομμίαροι *primi secretales fœdissimi*; aut præcipui mystagogi fædissimi.

Origenem induta persona Doctoris Christiani conatum obtrudere sententias Platonis. Cap. V.

QVid enim, loquens de Origene Iustinianus inquit, *aliud exposuit Origenes, quàm Platonis, qui Paganorum insaniam dilatárat, doctrinam?* Etsi autem in multis senserit cum Platone Origenes, non tamen voluit videri sua dogmata à Platone hausisse. Depromebat igitur ex Sacra Scriptura dicta, quibus

suas

ſuas muniret ſententias. hinc adeo factum eſt, vt cum Platonicis opinionibus ea coniunxerit, de quibus Plato ne quidem ſomniando cogitauit. An enim locutus eſt Plato de Seruatore ſæpius crucifigendo in Cœlo, de Spiritu Sancto, alijſq; ſimilibus, de quibus tamen multa prolata ſunt ab Origene? vt verò Origenes ſpecie Chriſtiani doctoris indutus venditare voluit dogmata Platonis, ſic & Philoſophus in Concilio Nicæno, vt videre eſt apud Gelaſium Cizycenum, ex Sacris litteris deprompſit dicta, quibus Arrij impiam muniret ſententiam. Si nempè Origenes, & Philoſophus palàm defendere ſe dixiſſent Platonicas opiniones, exploſi illicò fuiſſent. vt verò Origeni conciliet odium Iuſtinianus, ait eum conari Paganorum errorem tueri, & Chriſtianorum fidei miſcere fabulas.

Secundum Origenem non eſſe Deum infinitum. Cap. VI.

AFfirmauit Origenes finitum eſſe Deum, nec quēquam debere offendi, ſi audiat modum poni eius poteſtati: id hauſit à latebris philoſophiæ. Natura infinitum auerſatur. infinitum actu ignoratur à diſcipulis Ariſtotelis. Si infinitum, quantitatem complectitur, & Deus quantus non eſt, inficias iueris infinitum eſſe. Mentibus, Deo, qui tribuerunt infinitam virtutem, magnam, valdèq; ingentem eſſe interpretati ſunt. Deus

eſt

eſt hoc, & non illud. Cur finitum eſſe neges? ſi perua-dere non liceret id, quod Deus eſt, quid tãdem fieret re-rum vniuerſitati? Tanta fecit, inquit Origenes, *quanta ſub manum comprehendere, & habere poterat, & continere ſub prouidentia ſua: quemadmodum, & tantam conſtruxit materiam, quantam adminiſtrare, & exornare poterat*. au-din diſſerentem? Te hæc cõmouent. fortè maius robur ineſt ijs, quæ ſequuntur. in quarto Periarch. *Infinita com-plecti natura impoſſibile eſt. nam cum ſemel finita ſint, quæ Deus ipſe comprehendit neceſſe eſt eſſe terminum, ad quot vſq; finita ipſe ſufficiat*. quæ repelluntur, & profligan-tur à Theologis. nam non defuit Vorſtius, nõ Socinus, qui Origenis dogma ex orco reuocare moliti ſunt.

Gradus in Diuinitate hauſiſſe Origenem à Platone. Cap. VII.

APud Platonem ſunt quidam gradus diuinitatis, quorum ſummus apud vnum eſt, quem à ſe ipſo eſſe ait, à quo profectum exiſtimat quicquid diuinitatis reperitur in minoribus dijs. Hoc cum ante oculos ha-beret Origenes, noluit exęquare filium Patri, ſed ipſum infra Patrem proximum à patre collocauit. En verò gradus diuinitatis, quos reperire eſt apud Origenem. ſunt verba Iuſtiniani de ipſo: *auſus eſt dicere: Patrem eſſe maiorem filio, filium Spiritu Sancto, Spiritum Sanctum alijs Spiritibus*. Sed ſatius fuerit ipſum audire Orige-nem lib. 1. Periarchon. inquit enim, *Quod Deus qui-*

dem,

dem, & Pater omnia continens ad vnum quodq; Entium peruenit esse vnicuiq; de suo impertiens ὢν γὰρ ἐστιν *ipse .n. qui est*. malo enim sic legere locum. vides existimare Origenem vnum tantum esse, qui est à se, à nemineq; quicquam accepit. reliqua omnia, inter quę collocat filium, ab ipso manâsse. Nam si filius est, genitus est à Patre. non autẽ assequitur quî dici possit genitus, si factus non est. facit igitur ipsum secundũ à Patre, in ordine tertiũ ponit Spiritũ sanctũ. *Est*, inquit, *filius secundus à Patre adhùc etiam minor est Spiritus sanctus, ad solos sanctos perueniens. Ita ex hoc maior est potestas Patris præ Filio, & Spiritu sancto, amplior q; filij præ Spiritu sancto, ac rursum præstantior sancti Spiritus potestas præ alijs Entibus sanctis*.

Origenem putasse filium esse Deum, sed factum. Cap. VIII.

NON Origenes, non Origenem secutus negauit Arrius filium esse Deum, & Spiritum sanctum. At, inquies, dixêre filium esse creaturam, & Spiritum sanctum. hæc autem contrarijs luctantur frontibus, vt creatura esse nequeat, qui Deus est, quiq; Deus in numerum rerum conditarum referri nequeat. Respondere est, nos Christianos Catholicos omninò sic ratiocinari. Ideò affirmamus Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse ὁμουσίους eiusdem substantiæ, ne plures cum gentibus videamur adorare Deos. Ast apud Ori-

genem prodeũtẽ, ex ſchola Platonis ſummus gradus diuinitatis conditus non eſt, hoc eſt, Deus ſummus conditus non eſt. quicquid verò ab ipſo profectum eſt, & ſi præſtantiſſimum ſit, atq; diuinum, factum eſt. vt apud ipſum poſſit quis eſſe Deus, ſed inferior ſummo, & ſi creatus ſit. videbat Origenes Verbũ in ſacris litteris eſſe filium. Nec intelligere poterat, eſſe genitum Filium, ſi ſubſtantia ipſius creata non foret. quod ſi facta eſſet ipſius ſubſtantia, iam videbat conſequi eſſe aliam à ſubſtantia Patris. ita redigebat Filium in numerum rerum factarum. Catholica autem Eccleſia docet Filium eſſe eiuſdem cum Patre ſubſtantię, illum enim, qui factus non eſt, vnum tantum eſſe oportet, inq; vnitatem eiuſdem ſubſtantiæ venit Spiritus ſanctus; quod latius à Theologis explicatur, atq; defenditur.

De qua ſapientia ſint exponenda ea, quæ leguntur cap. viij. Prouerbiorum. Cap. IX.

Filius eſt ſapientia Patris. Sapientia creata eſt à Patre. hinc colligit Origenes redigendum eſſe in numerum creaturarum Filium. profert Prouerbiorum cap. viij, in quo ipſa ſapientia ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ *Deus creauit me initium viarum ſuarum.* hoc millies Arriani ingeſſerunt, cum contra Catholicos diſputarent. in Concilio verò Nicæno Philoſophus moleſtiſſimus fuit Epiſcopis ſanctiſſimis prolata expenſaque eadem ſententia, vt eſt videre in Actis apud Gela-

ſium Cizycenum. Res, eo tandem deducitur, vt Antiſtites affirment ſermonem ibi eſſe de creata ſapientia, quæ apparet in hac mundi pulcherrima mole. S. Hieronymus vertit: *poſſedit me*, vt facilius reſpondeatur Arrianis; ſed cur vniuerſum Concilium amplexum eſt verſionem ſeptuaginta, neq; de alia quàm creata ſapientia verba Sapientiæ expoſuit? cum præſertim v. 14. dicat: *Nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram*, & v. 15. *ante colles ego parturiebar*. maior profectò eſt auctoritas tot Antiſtitum, & quidem antiquiſſimorum, quam vt ei obſtrepere liceat. dicemuſne nullum peritum fuiſſe linguæ hebraicæ in tam illuſtri conſeſſu? cur cum extarent tot verſiones, ex nulla tamen aliter lecta ſunt verba Prouerbiorum? in ſummo auctoritatis faſtigio tunc collocata eminebat ſeptuaginta Seniorum verſio. an inſcitiã, imperitiamq; tot ſanctiſſimis viris impingeremus? Nec propterea deſino venerari verſionem noſtram vulgatam Latinam. Tantum dico tunc meliorem ſeptuaginta Interpretum verſione Sacr. Scripturę editionem nullam fuiſſe, hodieq; nobis licere cum Patribus Nicænis verba illa de creata Sapientia interpretari. Qui his non contentus eſt, legat ſanè, quæ doctè diſſerit Cornelius Ianſenius ad viij. cap. Prouerbiorum, & alij, qui ſic exponunt Salomonẽ, vt nec faueant Arrio, nec tamen neceſſe habeant ſolam ſententiam, quã præferunt ſeptuaginta, amplecti.

Quatenus Origenes dixerit à filio non posse videri Patrem. Cap. X.

MAximum est interuallum inter conditorem rerum, resq; conditas. quis dubitet? putabat Origenes filium à Patre fuisse conditum, teste Iustiniano in Epistola, quæ legitur in fine quintæ Synodi. Quid mirum si deinceps dixit non posse à Filio Patrem videri? videre enim apud Origenem nihil, vt puto, aliud est, quam perfectè cognoscere, & ex asse. Modus enim loquendi sumptus est à vulgato more, quo existimamus tunc aliquid à nobis omninò sciri, cum oculis illud vsurpemus, satisfaciamusq; desiderio nostro intuendo, pascendoq; oculos. hinc cognitio animalium, & plantarum appellata est historia, quia oculata inspectione haurienda est talium rerum cognitio. Rectissimèque quis historiam anatomicam nominauerit inspectione accuratam omnium partium corporis humani. quid quod tunc beati erimus omni ex parte, quando videbimus Deum sicuti est. hinc quamuis nec Deus corporeus sit, nec oculis, qui corporei profectò sunt, cerni queat, factum tamen est, vt diuinitatis contemplatio, quæ beatitudo cælestis est, appellaretur à nostris Theologis visio beatifica, & intuitiua cognitio· quæ non alterius est, quam mentis & intellectus. nec defuere, qui existimarent Deum hoc modo ab intellectu nostro videri non posse, cum maximum sit interuallum inter Deum,

interq; intellectum humanum. Cum igitur putaret Origenes Filium esse factum, mirum non est si dixerit quoq;, à Filio non posse videri Patrem.

Arrium Origenis fuisse germen.
Cap. XI.

ORigenis germen prolemq; dixerimus Arrium. in studijs philosophicis educatus, atq; enutritus vir cæteroqui magnus noluit Catholicã amplecti sentẽtiã, quæ Filium exæquat Patri, hoc est ait esse eiusdem substantiæ. Nam Plato, quem Origenes admirabatur, vnum summum ait esse Deum. Minores Deos à summo factos putat. Ita fateri lubuit Origeni Filium esse quidem Deum, sed conditum, sed infra genitorem positum, ipsi non æquandum, non eiusdem substantiæ. En tibi verba Origenis lib. 1. Periarchon. *Deus quidem, & Pater omnia continens ad vnum quodq; Entium peruenit, esse vnicuique impertiens de suo, ita ex hoc maior est potestas Patris præ Filio.* In quarto, inquit, Filium de voluntate Patris generatum, *primogenitum omnis creaturæ, creaturam, sapientiam.* Munit se decantata sententia Prouerbiorum, qua Sapientia videtur dicere, se creatam initio viarum Dei. id millies in certamine expositum ab Arrio, Arrijq; discipulis. cumulum aceruumq; non facio eorum, quę de Origene, Arrioq; malo coruo, malo ouo in scriptoribus Ecclesiasticis feruntur.

Vide quintã Synodum.

Quid

Quid nomine duorum Seraphin Is.6. vel duorum Animalium Habac.3. intellexerit Origenes? Cap. XII.

ORigenes affirmauit Filium, & Spiritum sanctum adeò infra Patrem esse collocandos, vt ei inseruiant, laudes decantent. in quarto enim Periarch. affirmat duo illa Seraphin, quorum fit mentio Isaię vj. & quæ clamabant: Sanctus, Sanctus; fuisse Filium, & Spiritum sanctum. non dubitat etiam sententiam illam Habac. cap. 3. interpretari de ijsdem. inquit enim Propheta: *In medio duorum animalium cognosceris*. Ergo quicumq; legit, vel narrationem Isaiæ, vel verba Habacuc, vitet vt scopulum Origeneum delirium.

Num putauerit Origenes Solem, Lunam, & Stellas esse Deos? Cap. XIII.

EO' res Origeni deduci videtur, vt affirmet Cælos esse Deos cum Platone, cumq; alijs Gentilibus. Cur enim Plato putauit esse Deos? quia mentem, & rationem eis tribuebat. paria facit cum Platone Origenes. hinc videtur eidem cum Platone inuolui sententiæ de multitudine Deorum. Ast Origenes, quia Christianus erat, nusquam, quod sciam, asseruit Cælos esse Deos. quod enim factum est à summo conditore, apud Christianos Deus esse nequit. Origenes noue-

rat ex S. litteris omnia hæc, quæ oculis nostris exponuntur à Deo condita fuisse. apud Platonicos verò non ideò quis excluditur ex numero Deorum, quia factus est, cum Plato sentiat Deos minores à magno Deo factos, ipsosq; deinde fecisse visibilem hunc mundum, qua de re in meis dissertationibus philosophicis.

Qua in re dissentiat Origenes cum Platone, quando de anima, & mente Solis agitur. Cap. XIV.

ETSI cum Platone existimaret Origenes Solem, Lunam, & reliquas Stellas anima, & ratione esse præditas, non tamen cum eodem dixit esse Deos. hoc enim effatum præcipitem dedisset Christianum in barathrum Gentilium, qui aiebant plures esse Deos, quos etiam colebant diuinis honoribus. in eo quoque Origenes discedit à Platone, cum inquit, solis animam antiquiorem esse alligatione ad corpus. neq; vnquam Plato affirmauit cupere. solis animam dissolui à corpore. Non enim Plato animam Solis dixit esse ex earum genere, quæ descendunt in corpora, atq; ab ipsis separantur. nam à Iuliano Imperatore in encomio solis dicitur vniuersum, in quo etiam Sol continetur, tanquam quædam à primo, & maximo quodam Ideæ bono nata proles, subsistere ibi in permanentem quandam substantiam ex æternitate. sed alibi commodius de sententia Platonis agetur.

De verbis S. Pauli: Cupio dissolui. fuisse ab Origene translata ad Solem quoque. Cap. XV.

ANimæ melius est extra corpus, quàm in corpore, si in corpora velut in ergastula detrusæ sunt, vt pœnas luant. hoc cum hausisset ex Platonis scriptis Origenes, deinceps more Platonico interpretatus est verba Pauli dicentis: *cupio dissolui, & esse cum Christo*, vt indicauerit animam suam corpore velut carcere premi. poterat tamen cupere dissolui, vt esset cum Christo absq; eo, quod cum Platone diceret animam Pauli fuisse antequam coniungeretur corpori, & cecidisse, siuè detrusam è cælo: nam Christiani cupiunt dissolui, & esse cum Christo, vt æternam adipiscantur in cœlo beatitudinem, neq; cogantur deinceps luctari aduersus carnem, contraq; malos dæmones. Satius enim est animam transire in Cælum, Deoq; summa inherere lætitia, quàm in corpore cum tot difficultatum conflictari monstris. cur verò cupit S. Paulus dissolui è corpore, si alibi videtur dicere se viuum deprehendendum adueniente ad iudicium Christo? sigillatim de hoc modo disseram. Pergit verò in suis nugis Origenes, & inquit solem quoq; cupere dissolui, & esse cum Christo. tribuit nempè soli animam, animæ autem ægrè est in corpore. Sic putat animam Solis cupere separari à cor-

pore

pore. non simplici peccat vice Origenes. tribuit soli animam. errat. putat animam Solis ex earum genere esse, quo sunt nostræ. dixerat in corpora, quoniam transfert ad Solem. Ridiculè, imò impiè. nam in opinionem ipsius cusum videmus anathema.

Origenem cum Platone putasse anima, & ratione prædita esse sidera.

Cap. XVI.

ETSI plerique omnes, qui iam philosophantur in Scholis negent Aristotelem existimasse cœlum esse præditum anima intelligente informante (cum Scholasticis loquor) sic tamen Stagiritam interpretatus est Alexander Aphrodisæus, vt id dicatur sensisse, putasseq; cœleste corpus informari intelligente anima. Plato sanè, & Platonis discipuli dixere intelligentia pollere, & ratione præditos esse Orbes cælestes, diuinitate insignes. nam de mente motrice, quam Peripatetici cõmendant, vix quicquam apud ipsos reperire est. Quod verò cælestibus corporibus vim intelligendi, & rationem tribuerint, opinatiq; fuerint esse Deos id sæpè reperire est in Platonicorum libris. hic contentus ero paucis excerptis ex Encomio Solis conscripto à Iuliano Imperatore. nam pleraq; omnia accepta fert

Iāblicho celeberrimi nominis Philoſopho Platonico. Sic autem loquitur Iulianus: *quid igitur, non vniuerſus mundus vnum eſt animal, totum verò tota anima eſt, & mente plenum. huius duplicis vniformis perfectionis inquam eius, quæ in intelligibili omnia in vno cōprehendit, & complectitur, ipſa Regis Solis perfectio media vniformis eſt in intellectualibus conſtituta Dijs*. Ait Solem coniungere potentiam, quæ ab intellectualibus incipit, & deſinit in corpoream. aſserit ibidem vnum eſse omnium opificem. multos autem, qui in cælo circumuerſantur, & circumeunt fabriles Dij. dicit poſtea ex vno proceſſiſse Deo vnum ab vno intelligibili per mundum Regē ſolem intellectualium Deorum, vt medium in medijs conſtitutum. Ait deinceps eſse Deos affines Soli, & congenitos. & ſubdit ineſse ſoli ſermonem, & communicare ſimplicitatem cogitationum, nec diſſimulat ſolem æqualia conſtituere bona Dijs, qui ſub ipſo ſunt, & cum ipſo proficiſcuntur. hæc & non abſimilia legere eſt in eodem Encomio.

Iuſtinianus pro quinta Synodo.

Platonis igitur, & Platonicorum veſtigia ſecutus Origenes *affirmauit Cœlum, & Solem, Lunam, & Stellas, & aquas, quæ ſuper cœlos ſunt, animata eſſe, & quaſdam eſſe virtutes ratione vtentes*. ἔμψυχα, καὶ λογικάς τινας εἶναι δυνάμεις. Sunt autem plura effata in hoc dogmate Origenis. Nam quæri poteſt an cœlum, ſit anima prę-ditum, an idem ratione vtatur, an deniq; aquæ, quæ in S. litteris dicuntur eſſe ſuper Cælos, ſint quædam virtutes ratione præditæ, an aquæ propriè ſic dictæ. primum proferri videtur ab Origene in 4. Periarchon., licet

cet ipſe de Sole tantum loquatur. id, quod à Iuſtiniano extenditur quoq; ad Stellas, & Lunam, vt intelligamus Origenem dixiſſe Solem, & Lunam, & Stellas eſſe prędita anima. Ratione autem vti cœlum non dixit diſertis verbis Origenes, ſed id videtur ex ipſius verbis colligi, inquit enim in 4. Periarchon., *quod porrò Solis anima antiquior ſit alligatione ad corpus concluſum iam eſt ex comparatione hominis ad ipſum*. ibidem ait Solem quoq; dicere ſe cupere diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Nam ſi anima Solis fuit ante Solem, & ſimilis eſt animæ humanæ, quam Origenes creatam ante corpus ait, ſi etiam Sol cupit diſſolui à corpore, videtur anima ipſius eſſe intelligentia prædita. nam cæteroqui non videretur poſſe eſſe extra corpus. idem pronunciat de anima Lunæ, cæterarumq; Stellarum. de aquis ſingulari agam capite, ne hoc nimis prolixum euadat.

Cur dicatur cœlum enarrare gloriam Dei? Cap. XVII.

COelum enarrat gloriam Dei. hinc infert Origenes eſſe præditum ratione. nam niſi quis ratione vtatur, nuſquam gloriam Dei enarrabit. Reſpondendum fuerit, vt alibi indicaui, dici cœlum enarrare gloriam, quia materiam extollendi Deum nobis præbet ampliſſimam. Locus verò, quo monentur aquæ, quæ ſuper cœlos ſunt, laudare nomen Domini, per proſopopeiam explicandus eſt. nam & nix, & grando iubentur idem præſtare.

An hæreseos sit notandus, qui ait cœlum esse præditum anima? Cap. XVIII.

QVæro an hæreseos sit notandum effatum, in quo cœlum dicitur esse præditum anima informante? (loquor cum Scholis) in affirmantem sententiam quis iuerit, quia in 5. Synodo anathem. 6. hæc leguntur verba: *Si quis dicit Cœlum, & Solem, & Lunam, & Stellas, & aquas, quæ super Cœlos sunt, animatas, & rationabiles esse quasdam virtutes anathema sit*. Quid clarius fieri potest? & videntur damnari etiam illi, qui cœlum intelligentiam assistentem habere dicunt. nam Synodus absolutè non fert cœlum dici animatum. Si verò habet animam motricem adstantem, animam habet. nam Patres nusquam videntur amplexi fuisse dogma Aristoteleum, & existimasse cœlos moueri à mentibus quibusdam. Ast hodie pleriq; omnes suscipiunt peripateticam sententiam. Perpendi verò velim aliud esse, asserere cœlum esse animatum, aliud affirmare, esse præditum ratione. hæc verò duo coniunguntur in anathematismo. Ergo anathemate feritur quisquis ait cœlum esse præditum anima, & ratione. Num verò si quis simpliciter dicit cœlum esse præditum anima anathemate est percutiendus? Constat magni nominis viros in ea fuisse sententia, quam nusquam damnauit Ecclesia. Quæstio verò est disquisitione digna, an anathematismus iste cum reliquis sit eiusdem roboris, ac si

acta.

acta Synodi quintæ integra extarent? anathematiſmus, de quo agitur non eſt profectus à Synodo, ſed à Iuſtiniano, vt verò anathema aliquod hęreſeos hominem damnet non ſatis eſt, ſi hiſtoricorum nonnemo referat ſententiam damnatam ab aliqua Synodo, ſed neceſse eſt, vt totidem verbis in ipſa Synodo legatur. Res eſt digna, in qua ingenium acutorum Theologorum ſe exerceat. qui tamen norunt ſaltem fas non eſſe tueri talem ſententiam, niſi quis temeritati ſe velit obnoxium reddere.

Mendum deprehenſum in ſexto Anathematiſmo contra Origenem. Cap XIX.

IN Anathematiſmo ſexto apud Iuſtinianum in 5. Synodo puto eſſe mendum. inquit enim. *Si quis dicit aquas, quæ ſuper cœlos ſunt* ἐμψύχους καὶ ὑλικὰς εἶναι δυνάμεις *animatas, & materiales eſſe virtutes*. at in eadem diſputatione p. 643. tom. 2. Concil. General. edit. Romana legimus: καὶ λογικάς τινας εἶναι δυνάμεις. Cur dum enarrat ſententiam Origenis Iuſtinianus diceret eum putaſſe aquas, quæ ſuper cœlos ſunt eſse rationales quaſdam virtutes, dum verò opinionem ferit anathemate, appellaret virtutes materiales? materia certè & ratio inter ſe pugnant. In anathematiſmo igitur puto legendum non ὑλικὰς ſed λογικάς. quam facilè enim λογικὰς potuit tranſire in ὑλικάς? & cur quæſo vocaret virtutes, ſed materiales? certè putaſse Origenem aquas illas

Vide Sixtũ Senenſem in Annot.

illas esse Angelos bonos multi affirmant.

Quatenus hæreseos damnetur, qui ait aquas, quæ supra cælos sunt, esse virtutes, & mentes. Cap. XX.

SI quis allegoricè interpretaretur ea, quæ in S. Scriptura de aquis supra cœlos collocatis dicuntur, non statim, vt existimo, hæreseos foret notandus. Origenes verò anathemate percellitur, quia aquas dixit esse virtutes intelligẽtia præditas, has autem ipsas affirmauit esse Stellas, & sidera. clarius si potero, quod sẽtio, proferam, si quis assereret aquarum nomine significari Angelos, hos verò non affirmaret esse cœlos, non hæreseos postularerur, vt ego quidem puto. Ast ideò dicere aquas esse virtutes ratione præditas; vt cœli sint mentes, & sint ratione præditi, hoc verò est, quod Anathematismũ in caput Origenis parauit. neq; enim affirmare nos par est, sidera intelligentia pollere.

Quatenus aquæ in sac. litteris dicantur laudare Deum. Cap. XXI.

QVod aquæ, quæ super Cælos esse dicuntur in sac. litteris, sint virtutes quædam spirituales, & incorporeæ ex eo videtur sibi posse collige-

re

re Origenes, quoniam in ſac. litteris dicuntur laudare Deum. quis obeat eiuſmodi munus, ratione ſi deſtituatur? aduerſus hanc ſententiam diſſerit S. Baſilius ſermone 3. in hexahemeron. nam etiam Cæli in Pſalmo 19. dicuntur enarrare gloriam Dei, & firmamentum opera manuum eius annuntiare. nemò propterea dixerit Cælum anima eſſe præditum. nonne ſanguis Abel dicitur clamare ad Deum? hinc ne ideò deduces anima præditum fuiſſe ſanguinem? clamor eſt methaphoricus. Cæli autem enarrant gloriam Dei, quia magnam nobis ſuppeditant materiam extollendi Deum optimum maximum.

Videri Origenem amplexum Ideas Platonis. Cap. XXII.

Videtur Origenes amplexus fuiſſe Ideas Platonicas, quandoquidem ſcribit lib. 1. Periarchon πάντα τὰ γένη, καὶ τὰ εἴδη ἀεὶ ἦν. *genera omnia, & ſpecies ſemper erant.* Singularia verò numerò exiſtimauit æterna non eſſe, ſed oriri, & interire. nam ſubijcit ibidé: *Non ita de ſingularibus differentibus numero dixerit quiſpiam.* dices, ſolem differre numero à Luna & eſſe ſingularem, vnde colliges interire eum poſſe, neq; perennem eſſe, cum tamen ſenſus teſtetur interitui non eſſe obnoxium. Reſpondere eſt, in ſchola Platonis non dare ideas earum rerum, quæ ſemper ſunt, neq; oriuntur, aut intereunt. Ideæ enim ideò factæ dicuntur à Deo ne inter-

intereuntibus quarumdam rerum indiuiduis, ipsæ quoque tollerentur è medio. Quæ autẽ videmus semper esse, ipsa sibi sunt ideæ. Est igitur singularis Sol, sed non ex eorum genere, quæ apud nos oriuntur, & pereunt.

Relabi Origenem ad cultum plurium Deorum. Cap. xxiij.

IN nodum se induit Origenes, quem certè soluere non poterat. nam si Filius creatura est, & Spiritus sanctus, Deus tamen tam ille, quam iste, consequi necesse est esse plures Deos. nec enim vnquam Origenes, aut etiam Arrius negauit Filium esse Deum. Si Deus est, coli debet diuino cultu. cultus eiusmodi multo magis debetur Patri, qui conditus non est, vt conditum affirmat Origenes Filium. En cor Origenis. En insaniam Arrij. Coguntur enim fateri se plures colere Deos. hoc est redire ad pristinam gentium superstitionem, quam euersum venit Seruator humani Generis, quam sanctissimi Viri, veteris Testamenti sidera, semper sunt detestati. hoc est dementiæ notare tot fortissimos Martyres, qui grauissima pertulere supplicia, ipsumq; sanguinem effuderunt, ne præter vnum Deum alium colerent, atq; adorarent. Ait Iustinianus mirum non esse, si Origenes *in ipso martyrij articulo Christum abneguit, cultamq; à Paganis Deorum multitudinem,* quam ipse inducit, *adorasse*. dicet fortè Origenes, se cum Patre tanquã Deum adorare Filium, & Spiritum Sanctum, quod eos

nobis sacra commendent oracula. Explodere verò Iouem, Venerem, Iunonem, aliosq; quod eorum nulla fiat in sac. litteris mentio. Impinget tamen Origenes volens nolens in diuinam Scripturam, quæ toties vnum Deum esse affirmat, eiq; soli seruiendum clamat.

Cur putauerit Origenes Mundum coæternum fuisse Deo? Cap. xxjv.

EXistimasse Origenem Mundum aliquem à Deo ab æterno creatum fuisse ambigendum non est. nam in 3. Periarchon nititur ratione Platonis. absurdum namq; esse opinari bonitatem Dei aliquãdo fuisse ociosam. in primo verò putat absurdum esse cogitare Deum ex non habente factum habentem. audiamus ipsius verba. *Quí verò absurdum non sit, vt Deus ex non habente aliquid eorum, quæ sibi conueniunt; fiat habens? quoniam igitur nusquam non fuit omnipotens, æterna hæc esse docet, propter quæ omnipotens est. erant igitur semper ipsius dominio subiecta ipso ortentia principe.*

Existimasse Origenem Deum non creasse in tempore genera, & species. Cap XXV.

CVM Platone videtur sentisse Origenes Deum non in tempore, sed ab æterno omnia creasse. nititur autem eo argumento, vt dicat absurdum dictu

D esse

esse Deum vnquam otio indulsisse, aut fecisse initium creandi. vexata est multis disputationibus à Philosophis hæc ratio, vt videre est apud Proclum de æternitate Mundi, & responsionem Iohannis Grammatici, apud Auerroem, & Algazelem in destructione destructionum. proferantur nunc verba Origenis ex libro 1. Periarchon. *Vtrumq; declaratur, Deum non fecisse creandi initium, cum aliquando fuerit in otio.* vltima verba Græcè ita habent. ὅτι οὐκ ἤρξατο ὁ θεὸς δημιουργεῖν ἀργήσας ποτέ. Interpres non est omninò assecutus sensum Origenis. tantum enim abest, vt existimauerit Origenes fuisse otiosum Deum aliquando, vt potius ideò senserit non fecisse initium creandi, ne dicatur fuisse aliquando otiosus. Melius erat vertere: *Deum non fecisse initium creandi quasi aliquando fuerit otiosus*. sic puto vertenda verba Iustiniani. Siue perpendantur genera & species, siue singularia differentia numero, non opinabatur dicendũ Origenes, initium fecisse creandi Deum. singularia enim numero non putabat creari à Deo, sed generari quotidie à causis secundis, atq; viribus naturæ. genera verò & species aiebat ab æterno facta fuisse à Deo. sic quidem videtur sensisse Origenes.

Origenem dum de Mundo creato loquitur multiplici vrgeri difficultate. Cap. xxvj.

PEdicis seipsum implicare videtur Origenes. ait enim mundum ab æterno conditum fuisse, ne Deus di-

us dicatur fuisse vnquam otiosus. & factus de non habente habens. Rursus putat plures à Deo creari mundos, ne postquam ab æterno condidit vnum deinceps otio indulgeat. hinc consequeretur Deum saltem ratione mundi, qui deinceps creatur, fieri de non habente habentẽ, & infinitos creari subinde mundos, ne vno cõdito, otiũ obreperet. nam ne quiescere dicatur, oportebit eum occupari semper in creando aliquando. Sic rerum creatarum nullus esset numerus. quæro etiam si ante hunc mundum fuere alij, an putet eos adhuc superesse, aut euersos. si supersunt, ostendat vbi sunt? si non supersunt, an fas est dicere, Deum sua ipsius opera destruere, & demoliri? viderit Origenes, quò se vertat, vt hæc euertar.

Plures mundos à Deo secundum Origenem creari. Cap. xxvij.

ADuersus illa, quæ protulimus, licebit asserere Origenem putâsse Deum, ne vnquam foret otiosus plures fecisse mundos, ac deinceps alios conditurum. in tertio enim Periarchon inquit Origenes. *Solent nobis obijcere aduersarij, dicentes, si cæpit mundus ex tempore, quid ante faciebat Deus, antequam mundus fieret? ociosam enim dicere naturam Dei, ociosum est simul, & absurdum, vel putare quomodo bonitas aliquando non fecerit, & omnipotentiam aliquando non egerit potentatum non tum primum, cum visibilem istum mundum fecit Deus, cæperit ope-*

rari, ſed ſicut poſt corruptionem huius mundi, erit alius mundus, ita, & antequam hic eſſet, fuiſſe alios credidimus. Hæc ibi.

De argumento quo Origenes conatur probare, animas antequam deſcenderent in corpora, peccaſſe. Cap: XXVIIJ:

INter νῦν, & ψυχὴν diſcrimen ponitur ab Origene. ait enim animas creatas ante corpora fuiſſe νοας καὶ ἁγίας δυνάμει, & ſanctas virtutes, poſtmodum eaſdem dictas ψυχὰς ἀπὸ ψυχείσας τῆς τοῦ θεοῦ ἀγάπης, quod refrixerint à charitate Dei. Origenem confutans Iuſtinianus ait hanc opinionem hauſtam à Gentilibus. Plato ſanè putauit æternas eſſe animas, creataſq; antequam deſcenderent in corpora. Subiuit nempè eas cum eſſent beatæ, amor vitæ ciuilis. Ergo peccârunt conuerſæ à bono incommutabili ad commutabile bonum. imbecillum autem eſt argumentum petitum ab etymologia. nam multa liceret proferre vocabula, quorum ſignificatus non reſpondet etymologiæ. Fortè quis putet dictam ψυχὴν à refrigerando, quod anima dicatur aura, & ſpiraculum, à græco ἄνεμος, qui eſt ventus. venti verò, & auræ eſt temperare calorem, & æſtum. Scriptores porrò græci νοῦν acceperunt de vi intelligendi, ψυχὴν de tota anima, qua viuimus & ſentimus. vt apud latinos alia eſt mens, alius animus, ſiue anima.

Men-

Mentem ſecundum Origenem fieri animam, & vicisſim ex anima fieri mentem. Cap XXJX.

EX anima putat fieri mentem Origenes, ex mente iterum animam, vt eſt viciſſitudini obnoxia. id conatur oſtendere ex dicto Pſalmi 119. *Reuertere anima mea in requiem tuam.* quietem putat eſſe mentem. Cum eſſet in Cœlo, mens erat. dum labitur fit anima. dum reſipiſcit anima, iterum tranſit in mentem. hoc ait Origenes, dum inquit: *Ex eo quod decidit, & refrixit, facta, quæ nunc eſt anima, Pſyche, quæ reditum quoq; in id, quod fuerat ab initio, admittit.*

Hierarchias Angelorum ſecundum Origenem tandem etiam fieri homines. Cap. XXX.

SI per ſeriem ſæculorum, & labentium temporum reuertuntur illuc animæ, vndè venerant viciſſitudini obnoxiæ, nunc prauæ, nunc bonæ, aliquando felices, & beatæ, poſtea miſeræ, iam in Cælo ſplendidę deinceps è Cælo lapſæ tenebricoſo incluſæ carceri, aut etiam ad orcum detruſæ, eueniet, vt quia Angelos putat eſſe animas Origenes, & ipſi corpora ſubeant humana, ignorantiæ, & miſeriæ obnoxij. hoc eſt quod protulit Origenes, vt ſuis principijs omnia colligaret ſcribit enim in primo libro Periarchon: *puto autem poſſe ex*

ijs.

ijs, qui subditi peioribus principatibus, & potestatibus, mundiq; rectoribus per singulos mundos, aut mentes alicuius mundi citius beneficium accipientes, nolentesq; in posterum ab ipsis mutari, complere aliquando genus humanum. At vicissim illæ ipsæ animæ, quæ complent genus humanum, redibunt aliquando ad eam dignitatem, vt principatus sint, potestates, & mundi rectores.

Origenem putâsse animas quandoq; transire ad bruta, atq; etiam pisces Cap. xxxj.

NOn abhorruisse à Pythagorico animarum transitu videtur Origenes, nec enim putat esse absurdum dictu, si quis asserat quasdam animas; quæ vitijs supra modum indulserunt migrare ad bruta, efferatque fieri instar iumentorum, hæc enim sunt ipsius verba. lib. 2. Periarch. *Anima defluens à bono, & vergens ad nequitiam, diutiusq; ipsam amplectens, ni se ab insipientia reducat, transit ad iumenta atq; ob prauitatem efferatur.* Statum animæ eum putat esse, quando aquaticam inducit vitam. in primo enim libro inquit: *& aquaticam nonnullam eligit vitam.* in secundo vero ait: *eligitq: vt brutescat, vitam etiam, vt ita dicam, aquatilem. & fortè pro merito maioris ad vitiositatem prolapsionis induit corpora aquatica talis bruti animalis.* in eo verò differt Origenes à Pythagora, quod hic inferos, pœnasq; apud inferos euertebat, neq; enim existimabat posse fieri, vt anima cum sit immortalis patiatur; ille verò pœnas in subterraneis locis luendas ob scelera agnoscebat.

Vnde

Vndè colligat Origenes animas defluere ab vnitate. Cap. xxxij.

VT colligat Origenes animas delabi, & excidere prima origine, ſic ratiocinari videtur: Deus ab æterno eodem modo videtur condidiſse animas, & ſepoſita omni varietate. Animaduertimus tamẽ in mundo maximam eſſe eorum, quæ vtuntur ratione, varietatem. Vndè hæc varietas exiſtere potuit? ex vario modo, quo ab vnitate labuntur animæ, quæ prius cum ipſa coniunctæ erant. audiamus eius verba ex primo Periarch: *Ita cum mundus ex ſumma conſtet varietate, tantaq; ratione vtentium contineat differentiam, quid aliud dicendum eſt fuiſſe cauſæ, vt ſic ſubſiſtat,* (vel vt ſubſit tantę varietati) *quam varios delabendi modos eorum, quæ non ſimiliter defluunt ab vnitate.* hæc Origenes. quæ componenda ſunt cum Platonico dogmate de lapſu animarum.

S. Scripturam non dicere animam Chriſti fuiſſe, antequam conformaretur corpus in vtero Virginis. Cap. xxxiij.

VIdentur S. litteræ dicere animam Chriſti fuiſſe, antequam corpus ipſius in vtero Virginis con-

for-

formaretur nam inquit Christus Iohan. vj. v. 51. *Ego ſum panis viuus, qui de Coelo deſcendi*. alibi quoq; dicit ſe deſcendiſſe è cœlo. quia tota Eccleſia in ſymbolo idem fatetur. neq; eſt omittendum, quod profert S. Paulus. j. Cor. 15. v. 47. *primus homo de terra terrenus: ſecundus homo de cœlo cœleſtis*. Quæ tamen omnia ſic ſunt exponenda, vt explodatur hæreſis Origenis, animam Chriſti fuiſſe antequam corpus conformaretur. deſcendiſſe enim è cœlo dicitur Chriſtus, quatenus Verbum aſſumpſit humanam naturam. furor quoq; inſanorum Anabaptiſtarum eſt repellendus, qui putant corpus Chriſti in cœlo conformatum, atq; indè delatum in vterum Virginis, perque ipſam veluti per ſiphonem quemdam tranſiſſe. nam veteres Eccleſiæ patres verba Chriſti Ioh. vj. aut S. Pauli 1. Cor. 15. nunquam ſic ſunt interpretati, vt fauerent eiuſmodi errori.

Exiſtimâſſe Origenem animam Chriſti hoc meruiſſe, vt aſſumeretur à Verbo. Cap. xxxjv.

QVia animam Chriſti extitiſſe putat Origenes, antequam ei conformaretur corpus in vtero Virginis, ideò etiam ait meruiſſe, vt à Verbo aſumeretur. ſiquis namq; quærat ex Origene, cur hæc potius anima aſumpta eſt, quam illa, reſpondebit hanc (ſcilicet Chriſti) tantam meruiſse dignitatem. profert autem dictum pſal. 44. *dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus ſuis*;

Quid

Quid est apud Origenem vngi oleo lætitię? assumi à Verbo. Cur vncta est anima Christi? quia semper adhæsit Vnigenito, nec vnquam seiuncta est ab ipso. hinc ait. *Decebat siquidem illum, qui nunquam ab Vnigenito separatus est, coexistere Vnigenito, & vna cum ipso glorificari*. hęc Origenes. Interpretes autem de loco psalmi sic disserunt, vt dicant, Christum in ipso conceptu animam habuisse vsu rationis, & intelligentię præditam, quæ se planè virtuti, & iustitiæ dedicaret. Itaq; in eo iustitiæ amor, & vnctio Spiritus Sancti simul tempore extiterunt, & alterum alterius fuit causa.

In quam blasphemiam volens nolens incidat Origenes. Cap XXXV.

SI nolit à se ipso diffidere Origenes, cogetur magnam defendere blasphemiam. Si namq; anima Christi extitit antequam corpori coniungeretur, siq; more aliarum animarum, è Cœlo descendit in corpus, vt in carcerem, peccatũ ei quoq; cogetur impingere. quod auditu horrendum fuerit. Ait namq; D. Paulus Christum peccatum non nouisse. vt, quicquid dico, magis ac magis notum sit, repetendum est, Origenem docuisse animas conditas in Cœlo, earumq; erga Deum pietatem refrixisse, eius rei causa detrusas fuisse in corpora, vt supplicium expendant, quod Deum non amârint constanter. in numerum talium animarum refert ne animam Christi? refert, ait namq; teste Iustiniano

fuisse antequam Verbum Caro fieret. Anathematismus tertius sic describitur. *Si quis dicit, aut sentit primum conformatum esse corpus Domini nostri Iesu Christi in vtero beatæ Virginis, ac postea vnitum, & esse Deum Verbum, & animam, vtpotè, quæ ante fuisset: anathema sit.*

Vndè didicerit Origenes, animam Christi, si semper fuisset, nunquam peccasse?

Cap XXXVJ

SI anima Christi æterna est secundũ Origenem, affirmantem animas esse ab æterno conditas, quis ei dixit animam hanc numquam à Verbo separatam fuisse? in illa namq; æterna serie, quam multa contingit committi. possunt enim peccare, & tandem ad pristinum redire virtutis statum, rursusq; ab eodem excidere. Audet tamen ipse affirmare animam Christi ab incommutabili bono nunquam discessisse. verba, quæ leguntur in psalmo non ostendunt animam Christi ab Vnigenito nunquam seperatam fuisse, nam posset ea quis Origenis more sic interpretari vt intelligeremus, antequam assumeretur à Verbo dilexisse iustitiam, & odisse iniquitatem, propterea assumptam fuisse à Verbo. de vera autem illorum verborum expositione iam protullimus sententiam.

Origenem putâsse Christum sæpe passurum, & non vno in mundo. Cap. xxxvij

ANathematismus vij. in Origenem istis verbis profertur. *Si quis dicit, aut sentit Dominum Christum in seculo futuro crucifixum iri pro dæmonibus, sicut, & pro hominibus: anathema sit.* existimat Origenes omnia in orbem redire. putat dæmones aliquando consecuturos salutem. quia peccârunt, necesse est, vt quis pro ipsis patiatur. hinc colligit Christum aliquando pro dæmonibus passurum. Imò si denuò dæmones, labuntur è cœlo, iterum pro ipsis patietur Christus. id quoq; de genere proferetur humano. & si vnicuiq; mundo sua tribuenda est salus, & in vnoquoq; mundo peccatur, oportebit Christum sæpè, & sæpius crucifigi, vt sæpè, & sepius redimantur dæmones, redimatur genus humanum. vides quò tendant nugæ Origenis, vt omnia sursum deorsum ferantur.

Num sit futurus finis mundi secundum Origenem? Cap. xxxviij.

AN finis est futurus mundi, & huius seculi secundum Origenem? futurum non negauerit, sed addet alium mox incohandum; vt enim multos construit mundos, ita vnicuiq; suum finem tribuat necesse est. in

orbe autem mundorum, qui conduntur, & intereunt variam ſortiuntur conditionem animæ. nam quæ in vno fuere præclaræ, & præſtantiſſimæ, in alio deterimæ cenſebuntur eſse. hinc ait Origenes 1. Periarch. *Atq; ita vt plurimum ex ijs, quæ ſunt ſub principatibus, & poteſtatibus, & thronis, & dominationibus, fortè etiam aliquando loco ipſorum conſtituetur genus humanum vno in mundo.*

Nec præmia, nec pænas apud Origenem agnoſcere æternitatem. Cap. XXXIX.

SI vnus mundus conditur, & poſtea deſtruitur, aliuſq; poſt ipſius interitum creatur, ſi dæmones fiunt homines, ſi homines tranſeunt ad dignitatem Angelicam; ſi per lapſum ſeculorum omnes animæ commeant, & redeunt, beatæ ſunt, & miſeræ, iam liberæ, iam pedicis corporeis implicatæ, nunc in Cœlo illuſtres, aliquando apud tartara obſcuræ, & ignaræ, neceſse eſt præmia in Cœlis eſse expertia perennitatis, & pænis in Orco tandem imponi finem. in hæc omnia incidit volens nolens Origenes, ſi ſua dicta deſerere nolit. hic eſt circuitus magni anni apud Platonem, quē occultat, & venditat Origenes detortis, & contortis S. litterarum ſententijs.

PERORATIO.

HÆc ego de comparatione dogmatum Origenis cum Philoſophia Platonis nõ tam expoſui, quã perſtrinxi, prolixas dictiones auerſatus, ne quæ apud Platonicos leguntur paſſim, ad augendum librum fruſtrà comportarentur. Scio iampridem viros doctiſſimos Sixtum Senenſem, & Gilbertum Genebrardum ſic egiſſe de dogmatibus Origenis, vt eum à Schola Platonis auellerent; ſed ſi ipſi præ oculis habuiſſent Iuſtinianeam diſputationem, quæ in editione Conciliorum Generalium annectitur Quintæ Synodo, Cæſareum punctum de Origenianis opinionibus amplexi fuiſſent. Noli autem, Lector, mirari me in opuſculo de Origenis dogmatibus multa hiſtorico more tantum recitâſſe, omiſſa confutatione, quam forte aliqui deſiderabunt. Nam in tanta luce Veritatis, qua ſeculum noſtrum fruitur, eiuſmodi dogmata, quæ hauſta à Gentilibus non concinunt Euangelio, recitâſſe, & retuliſſe, idem eſt quod iugulâſſe, correxiſſe.

***

Ego

Ego D. Cirynus Sanctius Monachus Cassinensis mandato Reuerendiss. Prouicarij D. Petri de Augustinis legi librum de Comparatione dogmatum Origenis cum Philosophia Platonis Excellentiss. D. Paganini Gaudentij, eumq; dignissimum censui, qui Typis mandetur.

Imprimatur dummodò accedat consensus Reuer. P. Inquisitoris
Petrus Augustinus Can. Pœnit. & Vic. Substit. Gen. Pis.

Imprimatur die 1. Decembris 1636. stilo Pisano.
F. B. Inquis. Pisarum.

Imprimatur si videbitur Reuerendiss. P. Inquis. 8. *Aug.* 1639.
Laurentius Capponius Vic. Subst. Flor.

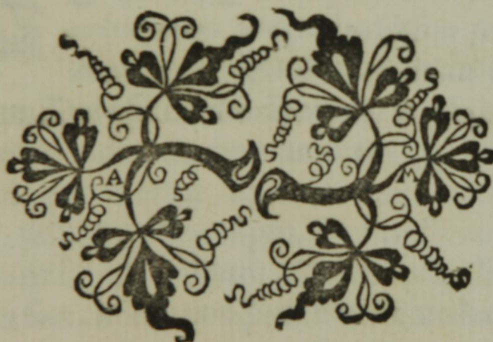
Imprimatur Florentiæ 10. *Augusti* 1639.
F. Io. Muzzarellius Inquisitor Gen. &c.

Alexander Victorius Senator Sereniss. M. D. Auditor.

SALEBRAE TERTVLLIANEAE,

Quas complanare conatus est

PAGANINVS GAVDENTIVS
Theologus.

FLORENTIÆ
Typis nouis Amatoris Massæ, & Soc. M. DC. XXXIX.

SVPERIORVM PERMISSV.

An extra causam Montani omnia bene scripserit Tertullianus. cap j.

VCTOR Anonymus aduersus prædestinatianos ait Tertullianum *Omnia bene, & optimè, & incomparabiliter scripsisse, & in hoc solum se reprehensibilem fecisse, quod Montanum defenderit.* dixit autem Tertullianus filium Dei esse creaturã, omnia in nihilum à Deo tandem redigenda, omnem animam vsq; ad iudicium sequestrari apud Inferos, hæreticorum baptismum nihil valere, animam esse corpus, Deum esse corporeum, Christiano nefas esse militare, & eiusmodi alia, quæ an benè dicta sint, nemo non potest iudicare hac quidem tempestate, quæ à me non proferuntur quod velim Tertullianeo nomini, quod suspicio, facessere negotiũ, sed vt intelligant lectores cautè legenda esse verba eius, qui contra prædestinatianos librum exarauit. multa enim videtur protulisse ex proprio ingenio extra causam Montani Tertullianus, quibus nigrum debet præfigi theta.

Quid de Epistola ad Hebræos senserit Tertullianus? cap. ij.

APparet Tertullianum existimasse epistolam ad Hebræos non esse S. Pauli, sed tribuisse eam Barnabæ, putasseq; esse Apocrypham, aut saltem non exploratæ veritatis, & auctoritatis diuinæ. hinc videmus factum, vt testimonia vix vnquam ex illa petiuerit, si librum de pudicitia excipias, in cuius c. 20. depromit verba ex c. vj. apponere autem lubet præfationem Tertulliani. ait itaq; *Volo ex redundantia alicuius etiam comitis Apostolorum testimonium superducere. Extat enim & Barnabæ titulus ad Hebræos, adeo satis auctoritatis viro, & vtique receptior apud Ecclesias Epistola Barnabæ illo apocrypho pastore Mæchorum.* Vides Epistolam extra Canonicas poni, fateri tamen Tertullianum saltem receptiorem apud Ecclesias esse Epistolam ad Hebręos libro pastoris, quē palam Apocryphum appellat. Nam Epistolam ad Hebręos non vocat disertè Apocrypham. nobis verò de ipsius Canonica ambigere nefas est auctoritate.

A Tertulliano librum Enochi susceptum, vt Canonicum. cap. iij.

AVctoritatem libri Enoch conatus est tueri Tertullianus, & suadere, vt tanquam diuinus susciperetur. age verò perpendamus argumenta, quæ afferunt, quæq; reijciunt.

Enochi testimoniũ profertur à S. Iuda. Cur eius aucto ritate vteretur, si liber Apocryphus esset? an fas est falsis, & commentitijs dictis defendere veritatem? Tertull. lib. de habit. fæmin. cap. 3. *Eo accidit, quod Enoch apud Iudam Apostolum testimonium possidet*. Malo legere. *Eò accedit*. nam postquam aliqua protulit argumenta pro Enochi libro, subiungit tandem & istud.

Profert deinde Tertullianus dictum Pauli, docentis omnem scriptutam *ædificationi habilem diuinitus inspirari*. Continet autem liber Enoch multa vtilia. Cur negabimus esse diuinitus traditam?

A plerisq; omnibus, vt authenticus, & Canonicus recipiebatur tẽpore Tertulliani, quod innuit ipse dum inquit *scio non recipi à quibusdam*. Cur nos non recipiemus, quod tot viris eximijs placuit?

Sed argumentis oppugnatur istis. nam liber in Armarium Iudaicum non fuit admissus teste eodem Tertulliano: verisimile etiam non est librum conscriptum ante Cataclysmum ad nos peruenisse.

At nec argumenta defendentia, nec oppugnantia talia sunt, vt non possint conuelli. nam D. Paulus vsus est testimonio Gentilium, quorum tamen libros quis vocet canonicos? nec omnis liber ædificationi habilis, est dininus. omnis quidem liber diuinitus traditus est, habilis ædificationi liber pastoris à multis apud antiquos recipiebatur, nec propterea canonicus est.

Argumenta oppugnatia sic possent repelli, cum Tertulliano. nam iudæi spreuerunt Christum, quid mirum si spreuerunt Scripturam loquentem de Domino.

potuit liber tradi Matusalæ, & Noæ tradere fas fuit, quæ audiuit; potuit etiam spiritu Dei reparari liber, qui perijsset in diluuio.

His prolatis audes affirmare, potuisse defendi, vt diuinum librum Enochi, nisi sciremus ab Ecclesia non fuisse receptum, imo vt Apocryphum reiectum. accedit librum, qui legebatur tempore Tertulliani, perijsse, licet quidam asserant reperiri apud Æthiopes.

Prophetias Montani non videri placuisse vnquam Pontifici Romano. Cap. jv.

AN Pontifex Romanus communicauit cum Montano? affirmat Tertullianus lib. contra Praxeam cap. j. *idem Episcopum Romanum agnoscentem iam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Ecclesijs Asiæ, & Phrygiæ inferentem.* id verisimile non est, si fides habenda ijs, quæ leguntur apud Eusebium lib. 4. hist. Eccles. cap. 27. vbi ait. *tunc veluti pullulare cæperat, Montano vna cum pseudoprophetissis suis principia defectionis parturiente.* sed legenda præcipuè sunt illa, quæ reperiuntur lib. 5. cap. xvj quæq; recitare supersedeo, cum alibi à me prolata fuerint. ex quibus discere est Montani initia nequaquam bona fuisse, neq; hæreseos expertia. Suspectus verò est Tertullianus id affirmans, cum ipse ex secta Montani fuerit. Nonne & hodie, qui sectas condiderunt nouas, multa affirmant, quibus tamen fides non temerè habetur. Illud etiam

credi-

credibile non eſt, Epiſcopum Romanum ob narrationem Praxeæ de Montano reuocaſſe litteras pacis iam emiſsas, & à propoſito recipiendorum chariſmatum conceſſaſſe. nam quam auctoritatem, quod pondus habuiſſent hominis hæretici verba apud Summum Pontificem? quæ igitur referuntur à Tertulliano cap. 1. lib. contra Praxeam ſuſpecta merito eſſe debent. quale illud etiam eſt quod ait Praxeam *Hæreſim intuliſſe Romę.* Imò coactus eſt palinodiam edere, fatente eodem Tertulliano.

Non eodem modo videri Tertullianum ſemper loqui de conſuetudine. Cap. V.

IN diſputatione de Virginibus velandis Tertullianus videtur oblitus eorum, quæ protulerat in principio libri de Corona. vt enim oſtenderet fas non eſſe militibus Chriſtianis coronam lauream geſtare, confugit ad morem Chriſtianorum, aduerſus quem non putat fas eſſe diſputare; at quando de Virginibus velandis agitur, inſuper habere videtur Chriſtianam conſuetudinem. Aiebant enim qui velare nolebant Virgines, Eccleſias non vti hoc ritu. dicit ipſe cap. 1. præferendam eſſe veritatem conſuetudini, quam ait ferè ſortiri initium ab aliqua ignorantia, vel ſimplicitate, *& in vſum per ſucceſſionem corroborari, atq; ita aduerſus veritatem vindicari.* Memini me legiſſe apud Ariſtotelem in Rhetoricis oratorem ſi videat ſibi aduerſari legem ſcriptam, confugere ad

re ad legem naturæ, si animaduertat legem scriptam à se stare, non pati se diuelli à legum patriarum sanctitate. Eum in modum dixeris Tertullianum, cum ageret de corona, valde commendâsse consuetudinem, quam ibi sibi fauere norat. hic verò flocci facere cõsuetudinẽ cũ se eius adminiculo munirent, qui velum Virginibus suis imponere recusabant. *Dominus*, inquit, *noster Christus veritatem se, non consuetudinẽ cognominauit*. Subijcit solam regulam Fidei esse irreformabilem, in moribus verò posse non pauca emendari. *Cætera*, ait, *disciplinæ & consuetudinis admittunt nouitatem correctionis*. vestigia Tertulliani sequi visus est S. Cyprianus, cum cuperet iterum baptizari, qui baptizati fuerant ab hæreticis. Obijciebatur ei consuetudo, ipse in accusationem vertebatur consuetudinis, & propè omnia, quæ proferuntur à Tertulliano, depromebat. Hæc obseruare lubuit, vt nossemus cautè esse voluenda Tertulliani scripta, cũ non idem vbiq; videatur dicere.

Cur licuerit Apostolis oppugnare consensum Nationum? Cap. vj.

PLurimis in locis Tertullianus Religionem Christianam appellat Sectam, & quidem non semel Sectam Dei. in lib. porrò præscript. cont. Hæret. cap. 6. ait hæreses dictas ex interpretatione electionis; subijcit. *Nobis ex nostro arbitrio nihil inducere licet, sed nec eligere quod aliquis arbitrio suo induxerit*. Sectæ, & hæresis idẽ videtur esse significatus. Secta namq; secat à communi mo-

ni more, inducitq; quod hactenus inter mortales non fuit. passim autem ait Tertullianus ad disputationem non esse admittendos hæreticos, cum antiquitas, & successio eos damnet. si non licet quicquam inducere proprio arbitrio aduersus consensum Catholicorum; cur licuit paucis hominibus in Palæstina discedere à consensu Nationum, & in sectam ire? respondebit Tertullianus non homines, sed Deum esse conditorem Christianæ sectæ. ipse vt genus humanum liberaret à vetustate erroris, vi miraculorum instruxit Apostolos, vt propterea licuerit Gentium consensum oppugnare, & id tradere, quod tradendum aliquando Vates sanctissimi dixerant. Euentus autem ipse docuit diuinitus id factũ, nam cæteroqui secta ipsa suppressa fuisset. At eluctata est ex diuturnis ærumnis, & de ipso Imperio Romano triumphauit. Postquam autem Apostoli docuerunt, quid sentiendum, non licet mutare ea, quæ ab ipsis sunt profecta.

Rem apud Tertullianum esse substantiam. Et omnem substantiam esse corpus. Cap. vij.

PVtauit Tertullianus omne, quod substantiuum est, quod substantia est, esse corpus. nam cum Hermogenes dixisset apud ipsum cap. 36. omnem rem aut corporalem, aut incorporalem esse; respondet ipse *vt concedam interim esse aliquid incorporale de substantijs dum*

taxat,

taxat, cum ipsa, substantia corpus sit rei cuiuscumq; Nomine Rei videtur intellexisse Tertullianus omnem substãtiam. Sed Hermogenes latius accepit vocabulum rei sanè rei nomen magis videtur conuenire ei, quod habet est permanens, & stabile, minus autem est, cuius esse est positum in successione. apud Iurisconsultos etiam res illa incorporalis est, quæ percipitur tantum cogitatione, licet habeat esse permanens. Tales res sunt omnia Iura, vt tutelæ, hæreditates, & huiusmodi. vt verò ad Tertullianum reuertamur, si nomine Rei intelligamus in genere quicquid aliquo modo habet esse verum, fatetur aliquas res esse corporales, alias incorporales. sed si Res magis presse accipiatur ꝑ substantia, affirmat omnem rem, id est, substantiam esse corporalem, & esse corpus. Nec bene aliqui putarunt nomine corporis apud Tertullianum intelligi, quicquid verè est, neq; fictum est. nam motus apud ipsum verè est, non est fictus, tamen corpus non est, sed incorporalis ab ipso vocatur. Describit autem corpus Tertullianus lib. de Anima c. 9. *Spiritus videbatur anima non inanis, & vacuæ qualitatis, imò quæ teneri etiam repromitteret, tenera, & lucida, & aerei coloris, & forma humana.* Subdit. *Coloris proprietas omni corpori adhæret.* rursus de anima. *præ ipsa tenuitatis subtilitate de fine corporalitatis periclitatur.*

An in-

An innatum esse, & infectum, sit propria nota diuinitatis? Cap. viij.

INnatum esse, & infectum, siue non factum putat propriam notam esse diuinitatis Tertullianus lib. cont. Hermog. cap. 4. *Materiam non natam non factam proinde æternam sine initio, sine fine propositam. quis enim alius Dei census, quam æternitas? quis alius æternitatis status, quàm semper fuisse? Hermogenes duos Deos infert. innatus Deus, annon & innata materia?* c. 6. cont. eumd. *Materia qualis Deus, infecta, innata.* Sed Stoici posuerunt duo principia rerum æterna, Deum nempè & materiam. dum autem describunt Deum, & Materiam, & si illud, infectum esse, vtriq; tribuant, non pauca tribuunt Deo, quæ Materiæ conuenire nequeunt. Sapiens enim est Deus, & cuncta condit ex materia. hoc materiæ nequaquam largientur. Stoicos secutus Hermogenes singillatim confert inter se materiam, & Deum, vt intelligamus maximum discrimen esse constituendum inter materiã, & Deum. Philosophi quoq; qui docuerunt ex nihilo nihil posse fieri, si dixerunt Deum condidisse mundum, simul affirmârunt materiam æternam fuisse, à nullo factã, & ex ipsa Deum orbem fecisse. Aristoteles etiam ait Cœlum, & mundum esse ingenitum, non propterea videtur dixisse mundum esse Deum, vt intelligamus nõ putâsse Aristotelem innatum esse, & infectum, esse propriam notam diuinitatis. Tertullianus tamen vsus di-

ctis Sac. litterarum oppugnauit æternitatem materiæ, & agnouit solum Deum esse innatum, & infectum, cum fides doceat Deum esse vnum, solum, æternum, qui condiderit ex nihilo omnia. quod si auferretur, difficile esset Stoicorum expugnare sententiam.

Non omnes putasse non factum esse, esse propriam diuinitatis notam. Cap. jx.

INfectum, & innatum propriam diuinitatis notam ait esse Tertullianus contra Hermogenem. At Plato aiebat Deos minores à summo factos, quos tamen non negabat esse Deos. Arrius quoq; asserebat filium esse conditum, & creatum, quem nihilominus affirmabat esse Deum. Tertullianus ipse non vno in loco de Filio Dei accipit verba illa Salomonis Prouerb. 8. *Condidit me initium viarum suarum.* libro tamen scripto cōtra Praxeam disertè fatetur Filium Deum esse, docetq; vnitatē in Trinitate disponi. Filius genitus est, Deus tamen est. Ergo non est propria nota diuinitatis innatum esse. scio quid secundum veritatem regeri possit. Hic tantum accipio, quod largiri videtur Tertullianus, qui & ait Filium esse conditum, & esse Deum. nam veritas Catholica non ait Filium esse conditum. nec apud Catholicos idem est condi, & gigni. Hodie genui te. transfertur ad Patrem gignentem Filium, non tamen facientem. dictum Prouer. 8. aut non vertitur: *condidit* sed *possedit* me, aut si vertatur, condidit me, refertur ad sapien-

ſapientiam creatam, quę elucet in mundo facto. interim vides non omnes ſapientes putâſſe propriam notam diuinitatis eſſe, non eſſe factum.

Dogma Arrij diſertis verbis prolatum fuiſſe à Tertulliano. Cap. x.

IN Arrij amentiam videtur impingere Tertullianus lib. contr. Hermog. cap. 3. videtur, in quam, exitiali opinioni, quam Arrius temporibus Conſtantini obſtinatus defendere non erubuit, prælusiſſe Tertullianus. En tibi eius verba: *Nam ex quo eſſe cœperunt, in quæ poteſtas domini ageret, ex illo per acceſſionem poteſtatis & factus, & dictus eſt Dominus, quia & pater Deus eſt, & iudex Deus eſt, non tamen ideò pater & iudex ſemper, quia Deus ſemper. Nam nec pater potuit eſſe ante filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus, cum & delictum & filius non fuit, quod iudicem, & qui Patrem Dominum faceret.* Vides diſertis verbis dicere Tertullianum, fuiſſe tempus, cum filius non fuit. ſi non fuit ſemper, æternus non eſt, nec Deus propriè eſt, quod impium dictu eſt, cum Arrij dementia ſit repreſſa à Concilio Nicæno primo. Vix autem video qua ratione excuſari poſſit Tertullianus. fas eſt dicere cum Hieronymo eum hominem Eccleſiæ non fuiſſe. quæres, cur tanquam Pater Arrianorum damnatus fuerit in Concilio quinto, & ſexto Origenes, Tertullianus autem damnatus non fuerit? reſpondendum eſt, Origenem habuiſſe apud Græcos

G 2 mul-

multos defensores, notissimaq; fuisse eius scripta. damnatus igitur fuit, ne sermo eius serperet vt cancer. At Tertullianus parum notus, præsertim in Oriente erat, vt non opus fuerit telum sententiæ in ipsum stringere.

λόγον apud Tertulliannm esse sermonem, apud Latinum interpretem, Verbum. Cap. xj.

MAlle videtur Tertullianus λόγον, de quo agitur Io. 1. appellare sermonem, quam Verbum contr. Hermog. cap. 45. *Dehinc & sermonem prolatum*. sed interpres Latinus maluit vertere Verbum, quod mirũ videri alicui possit, cum λόγος significet effatum, quo aliquid vel affirmamus, vel negamus. atqt ita videntur S. litteræ quotiescumq; de λογῳ Dei loquuntur, respicere id, quod est apud Mosem. dixit enim Deus: *Fiat lux, & facta est lux*. illud *fiat lux*, non est Verbum, sed est sermo, & locutio, qua aliquid imperatur. Nihilominus quando in Græco septuaginta Interpretum repetitur λόγος, Latinus Interpres vertit: Verbum. vt verbũ Domini quod factum est ad Oseam; cum tamen multa protulerit verba, quæ propriè appellantur λόγος: siue sermo, & oratio. in Græco certè aliud est λόγος aliud ῥῆμα. nam λόγος est oratio, ῥῆμα est vocabulum, quod opponitur nomini, & solum positum nihil affirmat, nihil negat. vt enim aliquid affirmetur vel negetur, necesse est subiectum cum prædicato coniungi. Verum

quod pro λόγῳ positum sit in Biblijs latinis, verbum, id factum ob Hebraicam linguam, in qua dabar significat etiam orationem. vides itaq; manasse ex Hebræo consuetudinem appellandi λογος, Verbum. quando igitur in Euangelio Iohannis Tertullianus legit, sermo, id facit secutus Græcorum λογον, qui certè non est Verbum, sed sermo, & oratio, at qui vertunt in eodem Euangelio: Verbum, sequuntur Hebraicam rationem, apud quam dabar significat sic Verbum, vt complectatur etiam orationem.

Quæ proferuntur à Tertulliano de Sermone genito ex ratione debere esse suspecta. Cap xij.

SVnt verba Tertulliani cont. Praxeam, cap. 5. *In vsu est nostrorum, per simplicitatem interpretationis, sermonem dicere in primordio apud Deum fuisse.* λόγον igitur putárunt vertendum, sermonem, non verbum. Tertullianus ait vertendum, rationem. *Magis*, inquit, *Rationem competit antiquiorem haberi, quia non sermonalis à principio, sed rationalis Deus etiam ante principium, & quia ipse quoq; sermo ratione consistens, priorem eam, vt substantiam suam ostendat.* Principium autem videtur Tertullianus innuere esse illud momentū, quo genuit sermonem, siue filium ex ratione. nam dixerat: *Me argumenta deducunt ab ipsa Dei dispositione, qua fuit ante mundi consti-*

constitutionem, *adusque filij generationem*. *Ante omnia Deus erat solus*. Quasi tunc non fuerit sermo, siue filius. Mox videtur Tertullianus reuocare se ad alia. *Nihil interest. nam sermonem in ipsa ratione intra semetipsum habebat*. paulò post principium videtur significare id, quod fuit ante vniuersitatis constitutionem. inquit enim. *Deus ante vniuersitatis constitutionem solus non fuit habens in semetipso rationem, & in ratione sermonem, quem secundum à se faceret agitando intra se*. Sermonem autem ait esse sophiam, siue filium. Ratio secundum Tertullianum facta non est, & fuit ante principium, sed sermo conditus est, & quidem in principio, quando secum cogitauit, & disposuit. dices, Deus rationem, sermonem efficiebat docente eodem Tertulliano, sed ratio semper fuit, & quidem ante principium, ergo & sermo semper fuit. diceret Tertullianus se dixisse rationẽ effici sermonem, quatenus sermo accedit ad rationem, vt proles quædam. Sed non rectè hinc colligi semper fuisse sermonem, quia semper fuerit ratio. ratio enim dicitur esse sermo, vt pater filius, ob magnam nempè similitudinem. certè si filius posterior est patre, non potest esse ipse pater. idem dixerit Tertullianus de ratione. ait ipse rationem esse priorem sermone. non igitur putat sermonem esse prorsus ipsam rationem. Quæcumq; autem Tertullianus de ratione, deq; sermone protulit, expungenda videntur, & delenda, cum sapiant Arrianismum, cumq; disertè filium faciant Creaturam, quod amplius ostendit Tertullianus, dum profert locum prouer. 8.

Domi-

Dominus creauit me initium. Videnda potius ſunt quæ S. Patres contra Arrium diſſeruerunt.

Tertullianum, dum exponit locum prouerb. 8. *videri præludere Arrio.* Cap. xiij.

TErtullianus cont. Hermog. cap. 18. agit de ſophia, quam ait fuiſſe materiam, ex qua condiderit cuncta Deus. impropriè tamen loquitur, dũ ſapientiam appellat materiam. de ea ſapientia ſic loquitur: *Deniq; vt neceſſariam ſenſit ad opera mundi, ſtatim eam generat, & condit in ſemetipſo. Dominus, inquit, condidit me initium viarum ſuarum, ante omnes colles generauit me, agnoſcat Hermogenes idcircò etiam Sophiam Dei natam. & conditam prædicari, ne quid innatum, & inconditum præter Deum crederemus. Si enim intra Dominum, quod ex ipſo, & in ipſo fuit, ſine initio non fuit. Sophia ſcilicet ipſius ex inde nata, & condita, ex quo in ſenſu Dei ad opera mũdi diſponenda cępit agitari: multò magis nõ capit ſine initio quicquam fuiſſe, quod extra Dominum fuerit.* Quæ omnia transfert ad filium. ait enim ſophiam eſſe ſermonem Dei, filium vnigenitum, & primogenitum. Vtitur eo loco: *Eructauit ſermonem optimum.* Vides in his verbis iaci fundamenta Arrianæ hæreſeos. Arrius enim potiſſimum tuebatur dogma ſuum prolato loco prouerb. 8. vt videre eſt in actis Concilij Nicęni. expoſuere patres Nicęni locum illum de ſapientia creata; quę

con-

conſpicua eſt in opere totius mundi. Tertullianus interpretatus de filio Dei, quem tamen ait eſſe conditum. apud ipſum enim generari, fieri, condi, creari, pro ijſdem accipiuntur. Obſerua etiam Tertullianum, ſequi verſionem ſeptuaginta & legere: *Condidit me*. nam ante S. Hieronymum, nemo, quod ſciam, animaduertit vertendum eſſe: *Poſſedit me*. Siquis excuſare poteſt Tertullianum, excuſet, & exponat. Mihi certe talia videntur, vt ad Arrium proximè accedere videantur.

Non factum eſſe, & initio carere apud Tertullianum pro ijſdem accipi. Cap. xiv.

TErtullianus ſic deſcribit æternitatem, vt putet æternum illud eſſe, quod initio caret: ſed dum non factum eſſe, & initio carere proijſdem accipit, neſcio an conueniant ijs, quæ tradita ſunt à Platone, diſcipuliſq; putant enim ipſi mundum carere initio, & æternum eſſe, aiunt tamen eſſe factum, nec interim aſſerunt eodem modo eſse æternum, quo æternus eſt Deus, qui minores Deos condidit. nam qui defendunt Platonem, aiunt duplicem eſse æternitatem, vnam abſolutam, & à nullo dependentem, aliam dependentem. Ita Deum aiunt abſolutè æternum eſse, deos autem minores ſic æternos eſse, vt facti ſint à Deo ſummo, atq; adeò dependeant ab ipſo. Stoici autem materiæ eãdem tribuunt cum Deo æternitatem; aiunt enim

eam factam non eſse, ſed ex ipſa Deum cuncta feciſse. vt aſserant abſolutè æternam eſse non minus, quàm æternus eſt Deus. Theologi Chriſtiani eamdem tribuunt filio æternitatem, quam Patri largiuntur, vt hoc magnum ſit arcanum, filium nempè non minus æternum eſſe, quam ſit pater, cum tamen pater genuerit filium: ſi affirmarent, quod nefas eſt, patrem feciſſe filium, cogerentur duplicem illam æternitatem cum Platonicis recipere, niſi vellent affirmare, filium non eſſe æternum.

Vbi Tertullianus doceat idem eſſe naſci, & fieri, gignere, & facere? Cap, XV.

CVM dixerim alibi apud Tertullianum idem eſſe facere, & gignere in Sac. litteris, id ampliùs hic exponendum, vt intelligamus qua probatione ea in re vtatur Tertullianus. lib. contr. Hermog. c. 32. ſunt ipſius verba: *Habes ſophiam, prior autem abyſſo genita ſum, dicentem: vt credas abyſſum quoq; genitam, ideſt factam, quia & filios facimus licet generemus. Nihil intereſt facta an nata ſit abyſſus, dum initium detur illi.* Vides igitur apud Tertullianum idem eſſe naſci, & fieri, generare, & facere. vides etiam eum exiſtimare omne illud, quod genitum eſt, habere initium. quod tamen reijciendum, quando agimus de Filio Dei; ipſe namq; genitus eſt non factus, & quia factus non eſt, licet genitus ſit, initio caret.

Quibus rationibus ostendat Tertullianus terram inanem, vacuam ex nihilo factam fuisse à Deo? Cap. xvj.

SCriptura nusquam disertè ait terram inuisibilem, & incompositam ex nihilo factam fuisse. id tamen colligi ex Mose asserit Tertullianus contra Hermogenem. nam si Deus fecisset terram ex aliqua materia, non id dissimulásset Moses. dixisset enim ex quo principio, & ex qua materia cuncta Deus condidisset. Ergo cum tacuerit, nihilq; protulerit, voluit tacitè affirmare Deum terram illam inanem & vacuam ex nihilo fecisse. Audiamus Tertullianum cap. xxj. contra Hermog. *Etsi non apertè Scriptura pronunciauit ex nihilo facta omnia, sicut nec ex materia, non tantam fuisse necessitatem apertè significandi de nihilo facta omnia, quanta fuisset, si ex materia facta fuisset. quoniam quod fuit ex nihilo, eo ipso dum non ostenditur ex aliquo factum, manifestatur ex nihilo factum.* vide quæ ibidem plura sequuntur. Cap. 33. amplius ostendit terram ex nihilo factam, *quia nihil innatum præter Deum.* fas est præscribere in hac disputatione: si terra facta non foret, Deus esset. repeto verba eiusdem Tertulliani ex cap. 4. *Hermogenes duos Deos refert. Materiam parem Deo refert. Deum autem vnum esse oportet: quia quod summum sit Deus est; summum autem non erit, nisi quod vnicum fuerit: vnicum autem esse non poterit, cui*

ali-

aliquid adequabitur, adæquabitur autem Deo materia, cum æterna censetur. hæc Tertullianus. subijcit aliud argumētum, vt ostendat ex nihilo factam terram. nam in nihilum Deus omnia rediget. audiamus Tertulliani verba cap. 34. eiusdem lib. *omne ex nihilo constitisse, illa postremo dispositio suadebit, quæ omnia in nihilum redactura est.* omnia autem redigenda in nihilum ex S. litteris ostendere conatur. Eiusmodi argumentationi non inesse robur dicet, quisquis negat, vt certè negamus omnes, mundum destruendum; qua de re alibi.

An dixerit Tertullianus Deum fecisse terram inuisibilem, antequam exornaretur Mundus? cap. xvij.

VIdetur secum ipse pugnare Tertullianus. nam in libro contra Hermogenem prolixè ostendit materiam non esse æternam. differit terram illam inuisibilem, & rudem factam esse à Deo, quia Moses inquit: in principio Deum condidisse terram. vide cap 24. 25 26. reijcit etiam interpretationem Hermogenis, dum inquit cap. 27. *Erat terra, quasi semper fuerit, scilicet innata, & infecta, & idcircò materia credenda.* respondet illud, *erat*, etiam dici de ea, quæ facta, quæ nata sit. cap. 28. ait: *Deus omnia opera sua ordine consūmauit incultis primò elementis depalans quodammodo mundum, de hinc exornantis velut dedicans.* ostendit deinceps inuisibilem fuisse, quia vndiq; ambibatur aquis. in lib. de Baptismo

cap. 3. ea profert, quæ in alia abire videntur. *Vnum* (aqua) *ex his est, quæ ante omnem mundi ſuggeſtum impolita adhuc ſpecie penes Deum quieſcebant. ſpiritus Dei ſuper aquas ferebatur. habet homo in primis ętatem venerari aquarum, quod antiqua ſubſtantia, terra imparata, & Cœlum rude. ſolus liquor ſemper materia perfecta, læta. ſimplex, de ſuo pura, dignum vectabulum Deo ſubijciebat.* eſt ſuggeſtus ſedes elatior, & quicquid erigitur, & conſtituitur, vt cernatur, oculiſq; ſe commendet. ipſe dixit alibi ſuggeſtus imaginum, ſuggeſtum pompationum, ſuggeſtum Babylonis, ceruicum, elaboratæ pulchritudinis, ſuggeſtum iubarum leonis, & ſimilia. An verò hæc dicta Tertulliani inter ſe conciliari poſſunt? dicere eſt, docuiſſe Tertullianum terras, & aquas creatas ante mundum, hoc eſt antequam mundus exornaretur. ſtatim tamen atq; creauit terram rudem, iuſſit eſſe lucem, cæteraq; condita ſunt. Minùs tamen cautè viſus eſt vti verbo quieſcēdi Tertullianus. nam videtur innuere diu fuiſſe aquas quæ ambibant terram, antequam mundus exornaretur. ſed verbum id ſic exponendum eſt, ne reijciantur, quæ accuratè proferuntur in libro contra Hermogenem.

Putâſſe Tertullianum tenebras eſſe Subſtantiam. Cap xviij.

VIdetur Moſes putâſſe tenebras eſſe ſubſtantiam quamdam. ſic interpretatur Moſem Tertullianus

nus. cap. 30. libr. contra Hermog. poſtquam protulit verba S. ſcripturæ, *Et tenebræ ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ſuper aquas ferebatur*, ſubiungit: *Quaſi, & hæ confuſæ ſubſtantiæ maſſalis illius nobis argumenta portendat.* In illis verbis ait contineri *Diuiſam relationem certorum, et diſtinctorum elementorum.* Vides tenebras a Tertulliano collocari inter elementa. addit ſitus proprios eis adſcribi, dum collocantur ſuper abyſſum. ſi tenebræ habebant ſitum proprium, erant aliquid (liceat vti vocabulo ſcholaſticorum) poſitiuum. ibidem diſertè tenebras inter ſubſtantias recenſet; docet enim in Moſis verbis oſtendi, *Et demonſtrari diſpoſitionem, & diſtinctionem ſubſtantiarum.* Rurſus ibidem numerat tenebras inter *formas*. vocat etiam cap. 31. ſuggeſtum terræ *Tenebras, & abyſſum. Si enim*, inquit, *abyſſus infra terram, tenebræ autem ſuper abyſſum ſine dubio, & tenebræ, & abyſſus infra terram.* Si tenebræ nihil eſſent; cur dixiſſet S. ſcriptura, Deum feciſſe tenebras? nam Tertullianus inter *ſpecies* refert tenebras. *Singulas ſpecies* (inquit) *docet* ſcriptura *eſſe factas de tenebris. ipſe Dominus per Eſaiam. Ego qui ſtruxi lucem, & feci tenebras.* Si hæc componantur cum ijs, quæ traduntur in ſcholis noſtrorum philoſophorum, eò trahentur, vt tenebræ nihil aliud ſint, quam lucis abſentia. Sed iam pridem monuere viri eruditi, non eſſe philoſophiam Moſis exigendam ad normam peripateticam, Ariſtoteleamq.

De Abysso rem esse obscuram apud Mosen, & Iohannem, & ipsum Tertullianum. Cap. xjx.

TErtullianus in lib. contr. Hermogenem cap. 29. de terra ait: *Inuisibilis vt adhuc aquis, tanquam munimento genitalis humoris obductam. Arida ante hac aquis tegebatur.* cap. 31. inquit. *Terræ quidem suberat abyssus, et tenebræ. si enim abyssus infra terram, tenebræ autem super abyssum, sine dubio & tenebræ. & abyssus infra terram. Cælo vero, aquæ subiacebant.* Hinc deducit spiritum fuisse supra aquas, & aquas supra terram. sic putat non eadem esse aquas, & abyssum videtur autem existimare abyssum nihil aliud esse, quam immensam quandam voraginem, cuius fundus reperiri nequit, in quo etiam nullum sit corpus. Preuerb. 8. *Prior abysso genita sum.* cur non dixisset aquas, si aquæ significantur nomine abyssi? nam eodem cap. sigillatim dicere ait Tertullianus. *Et cum firmos ponebat fontes eius, quæ sub cælo est.* Sed ex Apocalypsi videmur discere, Abyssum nihil aliud esse, quàm subterraneam voraginem, quæ pars terræ sit, & apud quam sint inferi. Fit enim mentio Angeli habentis clauem abyssi, Narratq S. Iohannes diabolum coniectum fuisse in abysum. non tamē videtur de eadem abyso loqui Moses, & Iohannes. Nam apud Mosen abysus est infra

non ſolum terram, ſed & tenebras, vt tenebræ fuerint interterram,& abyſsum. apud Iohannem autem Abyſſus abſque dubio eſt in ipſa terra, & à terra etiam accipit terminos. neq; enim inferi abeunt in aerem, vt docet ipſe Tertullianus de anima cap. 55. negat enim inferos eſse *Subdiualem mundi ſentinam*; ait eſse profunditatem abſtruſam in viſceribus terræ. hinc cor terræ, in quo dicitur fuiſse Chriſtus, interpretatur de receſsu intimo, & interno, & intra ipſam clauſo. Illud ambiguitatem auget, quod ait, receſsum illum inferioribus abyſſis eſse ſuperſtructum. an aliquid ſuperſtrui poteſt abyſſis, ſi tandem termini terræ extremo in orbe terræ ſunt? de his abyſſis, vides lector, ampliandum eſſe, donec certiora inueniamus, vt rectè & Moſen, & Iohannem interpretemur.

De ſptritu Dei, qui ferebatur ſuper aquas non ſatis clarè locutum Tertullianum. cap XX.

DE Spiritu Domini, qui ferebatur ſuper aquas non ſatis clarè mihi videtur loqui Tertullianus lib. cont. Hermogenem cap. 30. Spiritum Dei refert inter *ſubſtantias, & elementa*. ait ſitum proprium ei tributum à Moſe. numerat eum inter formas, & ſpecies. cap. 31. ait *Cælo ſpiritum, & aquam ſubiacuiſſe, & cælum ſpiritui, & aquis incubuiſſe*. Paulo poſt tradit membra cæli, & terræ fuiſse abyſsum, & tenebras,

ſpiri-

ſpiritum, & aquas, quod probat ideò quia Cælo, & terra continebantur. An ventum dicemus fuiſse ſpiritum iſtum? viderint qui legunt verba Tertulliani: nam cap. 32. de ſpiritu ait locutum Amos: *Qui ſolidat tonitruum, & condit ſpiritum, et annuntiat in homines Chriſtum ſuum: eum ſpiritum conditum oſtendens, qui in terras conditas deputabatur, qui ſuper aquas ferebatur librator, & adflator, & animator vniuerſitatis*. ſi nomine ſpiritus intelligas ventum, nequaquam dices eum fuiſſe miſſum in terras, & fuiſſe animatorem vniuerſitatis Filium Dei, vt videtur intelligere Tertullianus. ſi dicas fuiſſe Filium, non affirmaueris ſpiritum eiuſmodi fuiſſe mẽbrum Cœli, & ſubſtantiam tunc factam à Deo. Si non videntur nouiſſima Tertulliani reſpondere ijs, quæ iam pręmiſerat de ſpiritu Dei. Aliqui exiſtimabant tempore Tertulliani ſpiritum Dei eſſe ipſum Deum, quandoquidem ſcriptum eſt: *Deus ſpiritus*. quam opinionem confutat, nam aquæ ſuſtinere Dominũ non potuiſſent. ſed liceret reſpondere Deum fouiſſe aquas, neq; opus eſſe Deo, vt ſuſtineatur, cum corpus non ſit, quicquid alibi doceat Tertullianus. perpende iam verba Tertulliani: *eum ſpiritum dicit, de quo etiam venti conſtiterunt, vt ait per Eſaiam: quia ſpiritus à me exiuit, & flatum omnem ego feci*. videtur munire eorum ſententiam, quam paulo antea reiecerat. nam de Deo conſtiterunt venti, ſi ipſe omnem fecit flatum. An vis, à qua venti ſpirant, quique flatum facit aliquid eſt diuerſum à Deo? Hęc eò tendunt, vt aſſeram perplexè locutum fuiſſe Tertullianũ de Spiritu Dei, qui ferebatur ſuper aquas.

Expen-

Expenduntur quædam Tertulliani verba de Deo quiescente post conditum Mundum.
Cap. xxj

PEriculo non videntur carere Tertulliani verba cont. Hermog. cap. vlt. *Noli ita Deo adulari, vt velis illum solo visu substantias protulisse. enixus viribus totum hoc condidit. Maior est gloria eius si laborauit; deniq; septima die requieuit ab operibus.* Quibus verbis videtur indicare Deum vsum fuisse suis viribus, & conatum, & enixum, & suo robore vsum, quo postea desierit vti. Ne quis erret, & putet laborem proprie dictum tribui Deo, subiungit; *Vtrumq; suo more.* Suspicionem mouent verba Tertulliani; propterea quia alibi docet Deum esse corpus, substantiamq; corpoream, vt mirum non sit, si dicat Deum cum conderet Mundum laborasse, & septima die requieuisse. Nos idem dicimus prolatum more planè humano, ne quisquam cogitet Deum defatigatum indiguisse postea quiete.

Existimâsse Tertullianum in Veteri Testamento non apparuisse Patrem, sed filium.
Cap. xxij.

PVtat Tertullianus in Veteri Testamento non apparuisse Patrem, sed filium, & sic natiuitati suæ,

ſuæq; cum hominibus familiaritati, & conſuetudi ni præluſiſſe. lib. de Carne Chriſti cap. 6. *Chriſtus iam tunc, & adloqui, & liberare, & iudicare humanum genus ediſcebat in carnis habitu, non natæ adhuc.* Id etiam exponit lib. contr. Praxeam cap. 22. *Cum ſubiungit; Abraham diem meum vidit, & lætatus eſt, nempe demonſtrat filium Abrahæ retrò viſum, non patrem.* Agit prolixius de toto argumento eiuſdem libri cap. xvj. *Filius eſt qui ab initio iudicauit, turrim ſuperbiſſimam elidens, linguaſq; diſpertiens, orbem totum aquarum violentia puniens pluens ſuper Sodomam, & Gomorram ignem, & ſulphurem: Dominuſq; à Domino, ipſe enim, & ad humana ſemper colloquia ſemper deſcendit ab Adam vſq; ad Patriarchas, & Prophetas in viſione, in ſomnio, in ſpeculo, in enigmate ordinem ſuum preſtruens ab initio ſemper, quem erat perſecuturus in finem.* Plura de eodem argumento legi ibidem poſſunt. Ait affectus humanos iam tunc ſciuiſſe, dum interrogauit Adam, quaſi neſciret vbi eſſet, *pænitens*, quod hominem feciſset, tentans Abraham quaſi ignorans. Eamdem ſententiam tuetur S. Iuſtinus dial. cum Tryphone Iudæo, ait enim: *Ne exiſtimetis ipſum ingenitum Deum deſcendiſſe, aſcendiſſeq; ineffabilis enim ille pater, ac Dominus omnium nec venit, nec ambulat, qui poteſt fieri, vt hic aut alloquatur quemquam, aut viſendum ei ſe præbeat, aut appareat? Ergo nec Abraham, nec Iſaac, nec Iacob, nec vllus alius homo vidit Patrem illum, ſed eum, qui iuxta illius voluntatem Deus eſt, quippè filius idem eſt miniſter, & nuncius.* Hęc Iuſtinus. Quæ ſententia an vera ſit, iam iam videbimus.

Reijcitur ſententia Tertulliani putantis non appa-ruiſſe Patriarchis Patrem, ſed filium.
Cap. xxiij.

Confutare eſt ſententiam Tertulliani, atq; oſtendere non minus Patrem, quam filium allocutum fuiſse Patriarchas. Inquit Moſes. *In principio fecit Deus Cælum, & terram.* Id plurimi ſic interpretati ſunt vt dixerint Deum in principio, ideſt filio creaſse mundum. Spiritum Domini interpretantur de Spiritu Sancto, vt ſanctæ Trinitati ſuæ ſint partes in condendo Mundo. hac expoſitione recepta nomine Elohim intelligitur Deus Pater. de ipſo deinde cuncta, quæ ſequuntur, narrantur, non de alio. Neq; enim licet ſuſpicari de alio locutum Moſen, quando dixit: In principio creauit Deus Cælum, & terram, & quando narrauit, & dixit Deus, Adam vbi es? & collocutus eſt cum Eua, cum Noe, alijſq;. adde Deum, quando dixit Moſi, ſe non detexiſse nomen ſuum Abrahæ, Iſaac, & Iacob ſignificaſse ſe cum ipſis locutũ fuiſse, ſe, inquã, qui fert nomen Tetragrammaton. quis autem non nouit nomen eiuſmodi primo conuenire Patri, deinde filio. nam nomen illud eſsentiam Dei ſignificat, quæ licet ſit ipſius quoq; filij, eſt tamen Patris tanquam ingeniti, filij verò tanquam geniti; vt omnia eſsentialia prædicata Dei, conueniant primo Patri, deinde Filio, demum

Spiritui Sancto. Ille igitur apparuit Abrahæ, reliquisq; Patriarchis, atq; Prophetis, qui vocatur nomine quadrilittero; sed hoc conuenit præcipuè Patri. fateor conuenire etiam filio, sed ostendant qui volunt tueri Tertullianum, filium non Patrem allocutum fuisse Patriarchas. nam si nihil proferatur, quod validum sit, affirmabimus. confutatur etiam Iustinus disertè dum legimus Deum noluisse ostendere gloriam suam Mosi, sed tantum posteriora, cum transiuit. apparuit igitur Mosi ille, qui noluit totus videri à Mose; ait tamen Iustinus Deum Patrem inuisibilem non apparuisse Patriarchis. fuisse autem inuisibilem illum Deum, colligere potest Iustinus ex verbis Mosis, quibus testatur, se tantum posteriora Dei perspexisse.

Non dissimulo dixisse Deum; faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. putant non pauci his verbis innui mysterium Trinitatis. Cur enim vsus est plurium verbo, nisi vt indicaret non vnam esse personam in Deo? par autem est, vt credamus Patrem allocutum fuisse filium, & Spiritum Sanctum.

Dum Deus alloquitur Abraham, ait: in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. semen autem Abrahæ fuit filius factus homo. verisimile est Patrem locutum de filio, qui aliquando futurus erat homo. Disertiùs tamen dices loqui hac de re eos Theologos, qui asserunt Deum, quatenus totam denotat Trinitatem, allocutum fuisse Patriarchas, affirmante sacrorum Mystarum cœtu: Opera ad extra toti esse communia Triadi.

Per-

Perpenduntur argumenta, quibus conatur Tertullianus ostendere Patrem in Veteri Testamento non fuisse vnquam allocutum Patriarchas. Cap. xxiiij.

IAm occurrendum eſt argumentis Tertulliani. inquit, filium non Patrem ſuſcepiſse carnem. Ergo filius tunc in carne prælusit, non Pater. reſpondere eſt, carnem tunc non ſuſceptam fuiſse nec à Patre, nec à filio. tantum in quadam externa ſpecie ſe quodammodo aſpiciendum prębuit. Nonne Daniel vidit ſedentem antiquum dierum, ad quem adductus eſt filius hominis? antiqui dierum nomine nemo non intellexerit Patrem.

Sed quomodo vidit diem Chriſti Abraham, ſi filium non vidit? reſpondemus, fide vidiſſe Abrahamum diem Chriſti, quia credidit Deo, pollicenti fore vt in ſemine Abrahę benedicerentur omnes familiæ terrę.

In Geneſi pluit Dominus à Domino, quod videtur explicandum de filio. Dominus ſcilicet filius pluit à Domino, ideſt à patre. ſcio multos ſic interpretatos, ſed ſimplicius exponemus, ſi dicamus voluiſſe Moſen ſignificare ignem hunc diuinitus fuiſſe miſſum, diuinituſq; abſumpſiſſe vrbes illas. Quicquid enim fit à natura, etiam dicitur fieri à Deo. At quando aliquid ſupra naturam, rectè hoc loquendi modo explicatur.

Rur-

Rursus ait, affectus humanos, de quibus leguntur non pauca in Genesi non posse tribui Patri. Sed nec Filio tribui possunt propriè, antequam homo fieret an enim Deum Filium potest pænitere? sed subest causa, cur audeat Tertullianus affectus tribuere Filio. Visus enim est Tertullianus in eam inclinare sententiam, vt putaret factum esse filium à patre, atq; adeò posse etiam humanos induere affectus. Nolim tamen videri nimis acriter agere cum Tertulliano, quamuis de Filio; ipsius opinionem alibi clarius exposuerim.

At, inquit Iustinus, qui & ipse putat Patrem non fuisse quemquam allocutum, quî potest fieri, vt ingenitus Deus, ineffabilis descenderit, & Patriarchas allocutus fuerit? idem profectò posset dici de filio, qui ὁμοούσιος est Patri. nam periculo non caret effatum Iustini, dicentis Filium esse Deum iuxta voluntatem Patris. Nequaquam enim post Concilium Nicænum nobis ita loqui fas est. nec dicere audemus cum eodem Iustino, filium in veteri testamento, fuisse Patris ministrum, & nuncium. fuisset enim minor etiam secundum diuinitatem patre; quod Arrianum est.

Putásse Tertullianum Angelos duxisse vxores. Cap XXV.

PVtat Tertullianus nuptias iniuisse Angelos, & puellas virgines duxisse vxores. Quale quæso coniugium, inauditum apud nationes. Audiamus Tertullia

num

num de Virgin. veland. cap. 7. *Acceperunt sibi vxores, ex omnibus, quas legerunt. Hic enim nomen mulierum græcum, vxores sap t, quia de nuptijs mentio est.* Cæteroqui dixisset Angelos adulteros, aut stuprum memorasset. Nec potuit dicere Angelos sibi sumpsisse vxores, si iam aliorum erant vxores. Sic loquor, vt exponam sententiam Tertulliani. ibidem ait: natas, *At hic Angelis nuptas, & dehinc nuptas.* De cult. fæmin cap. 2. *Si nihil feminis in connubium allectis contulissent. nihil plus desiderare poterant. Magno scilicet nupserant.* Miræ profectò nuptiæ inter Angelos, & fæminas. Quo ritu, quo more conuenerunt? An visi Angeli? petiuerunt ne puellas à parentibus, an eas rapuerunt? deductæ ne sunt in ædes maritorum? inuoluamus quæso cuncta silentio.

Vbinam Angeli secundum Tertullianum peccauerint? Cap. XXVI

VBI nam erant Angeli, quando cæperunt amare mulieres, siue puellas? responderet Tertullianus lib. de cult. fæmin. cap. 2 in Cælo fuisse. ait enim eos *ad filias hominum è Cælo ruisse.* de Idolol. cap 9. *interdicitur Cælum Angelis.* vocat eos ibidem *desertores* Dei de Virgin. veland. cap. 7. *legimus Angelos à Deo, & Cælo excidisse.* hinc enim videtur docere Angelos accensos amore fœminarum è Cœlo descendisse, Cœlum vltrò deseruisse. illinc existimes Tertullianum tradere Angelos pulsos & deiectos fuisse è Cœlo. in Cœlo certè nō

potue-

potuerunt peccare cum ipsis mulieribus. dices cupiuisse coire cum fæminis, coisse autem postquam deiecti fuerunt, sed verisimile non est è Cælo deiectos, vt possent explere libidinem; vt putes potius existimasse Tertullianum Angelos ruisse vltrò è Cælo, vt concumberent cum fęminis. postquam autem spontè deseruerunt Cęlum, non eis fas fuit repetere pristinam sedem. hæc protuli non quod ita sentiam, sed vt explorarem sententiam Tertullianeam.

Cum Virginibus concubuisse Angelos, existimare Tertullianum. Cap. xxvij.

QVales fuerunt fæminæ, quibuscum existimârunt nonnulli concubuisse Angelos? ait Tertullianus fuisse Virgines, cap. 7. de Virgin. veland. sic scribit. *Quis præsumere potest tales Angelos maculata iam corpora, et humanæ libidinis reliquias desideráße, vt non ad virgines potiùs exarserint, quarum flos etiam humanam libidinem excusat?* Colligit ex eo, fuisse Virgines, quia cum de nuptijs agatur, & ipsę non dicãtur fuisse apud maritos, intelligi posse ait portendi Virgines. non enim appellantur adulteri Angeli. hoc ferè modo sibi persuadet Tertullianus, has fęminas fuisse virgines, non iam mulieres.

Tertullianum existimare non ob solum concubitum damnatos Angelos. Cap xxviij.

NON ob solum concubitum cum fæminis Cœlo excidisse putat Tertullianus, sed & ob alias causas. recenseamus singulas. de cultu fœminar. cap. 10. *Angeli, qui illecebras detexerunt auri dico, & lapidum illustrium, & operas eorum tradiderunt, damnati sunt.* cap. 7. de Virg. vel. ait: *Legimus Angelos à Deo, & Cœlo excidisse ob concupiscentiā feminarum.* lib. de Idolol. cap. 9. disertè doce. ob inuentam Astrologiam damnatos Angelos. *Vnum*, inquit, *propono, Angelos illos esse desertores Dei, amatores feminarum, proditores etiam huius curiositatis, propterea quoq; damnatos à Deo.* Non igitur videntur statim damnati, postquam concubuerunt cum fœminis. An enim simul & concubuisse cum fæminis & Astrologiam inuenisse dicemus? Nequaquam id affirmaturum puto Tertullianum. subijcit verò eadem pæna plecti Angelos, & Mathematicos. *Expelluntur Mathematici, sicut Angeli eorum. vrbs & Italia interdicitur Mathematicis, sicut Cælum Angelis eorum. eadem pæna est exilij discipulis, et Magistris.* in lib. de cult. fæminar. docet Tertullianus cap. 2. ornamenta mulierum inuenta fuisse ab Angelis postquam concubuerant cum feminis, & postquam cecidissent è Cœlo. *Enimuero*, inquit, *qui vtiq; interdum cogitabant, vnde cecidissent, & post libidinum vaporata momenta Cælum suspirabant, illud ipsum bonum fæminarum na*

turalis decoris, vt causam mali, sic remunerauerunt, ne eis pro-fuisset felicitas sua. hic disertè docet non simul Angelos concubuisse, & excogitâsse ornamenta mulierum, nam inquit, post euaporata momenta libidinum appulisse mentem ad inuenienda ornamenta.

Quarum rerum inuentionem Dæmonibus tribuat Tertullianus? Cap. xxjx.

MVlta inuenta refert Tertullianus ad Angelos desertores. primum omnium existimat Astrologiam ab ipsis repertam. de Idololat. cap. 9. *Propono Angelos esse illos desertores Dei, amatores fœminarum, proditores etiam huius curiositatis.* In lib. de cult. fœmin. cap. 2. ait eosdem materias quasdam bene occultas, & artes plerasq; non bene reuelatas prodidisse, metallorum opera nudasse, herbarum ingenia tradidisse, incantationum vires prouulgasse de incantationibus non loquor. metalla, ingenia herbarum diligentia hominum inuenit. Addit ibidem ea, quæ faciunt ad cultum fæminarum excogitata fuisse à Dæmonibus, lumina nempè lapillorum, circulos ex auro, medicamenta ex fuco, nigrũ puluerem, quo oculorum exordia producuntur. pietas dictauit Tertulliano hæc excogitata fuisse à Dæmonibus, vt magis, ac magis eas deterreret à cultu. Iustinus Martyr Apolog. Pro Christianis, ait magicas litteras ab ipsis inuentas. iam audiamus Tertullianum affirmantem incantationes ad Dæmones esse referendas. addit:

ſacra ab ipſis fuiſſe commonſtrata, quæ victimis, odoramentis, libaminibus conſtant. ſed victimas, odoramenta, & libamina nouimus iuſſu Dei etiam in veteri teſtamento fuiſſe tradita, Dęmones autem dederunt operam, vt talia ad ſui cultum præter fas traducerent.

An Aſtrologia ſit inuenta à Dæmonibus, vt exiſtimat Tertullianus? Cap. XXX.

ASTrologiam putat Tertullianus inuentam à Dęmonibus. de Idolol. cap. 9. *Vnum propono Angelos eſſe Dei deſertores, huius etiam curioſitatis proditores.* Vnde id oſtendit? nihil in eam rem profert, quod ſolidum eſſe videatur. nam quod alibi multis interpretatur locum Geneſis de congreſſu filiorum Dei, cum mulieribus, & ait muneris inſtar, & pretium amoris datas arcanas artes Mulieribus, id neſcio an recipi queat. quando enim Mulieres Aſtrologiæ incubuerunt, & ex ſideribus euentus mortalium ſunt ſcrutatæ? Quid quod hodie nõ negant Theologi poſſe eſſe aliquem vſum legitimũ Aſtrologiæ, neq; damnant eos, qui Aſtrologiæ (vt vocant) iudiciariæ incumbunt, dummodò non tollatur arbitrij humani libertas, neq; præſumant (vt loquar cũ Tertulliano) nos ſtellarum immutabili arbitrio agi. Rei igitur per ſe non malæ non dixeris inuentorem Diabolum. vt non omittam extare palam Magini librum de legitimo Aſtrologiæ vſu in Medicina, qui S. Romana Eccleſia annuente vbiq; abſq; diſcrimine legitur. Quid

quod fatetur Tertullianus de Idol. cap. 9. *scientiam istã vsq; ad Euangeliũ fuisse concessam*. an inuentum Diaboli concessum fuisset? quod de Magis profertur; qui stellam in Oriente viderunt, id potuisset facili negotio explicari à Tertulliano, si diceret, hoc nihil facere ad Astrologiam, quæ iudicium fert de nostris euentibus: Magnum enimuerò est discrimen inter Astronomiam, & Astrologiam. Verum nihil eiusmodi protulit, vt suspicari liceat existimâsse ipsum omnem siderum inspectionẽ post Christum esse malam. *At enim*, inquit, *scientia ista, vsq; ad Euangelium fuit cõcessa, vt Christo edito nemo exinde natiuitatem alicuius de Cœlo interpretetur*. hæc ipse.

Quando videatur putare Tertullianus peccâsse fœminas, quæ dicuntur cum Angelis concubuisse. Cap. xxxj.

AN mulieres, quæ concubuerunt cum Angelis putat peccâsse Tertullianus? Non videbantur posse repugnare Angelis. num delectatæ sunt eiusmodi concubitu? an amârunt tales viros? videtur Tertullianus existimare, ipso coitu non peccasse mulieres, sed postea tractas in peccatum ab Angelis excogitantibus ornamenta. De cultu fæmin. cap. 2. sunt ipsius verba. *Angeli illud ipsum bonum fæminarum naturalis decoris, vt causam mali, sic remunerauerũt, ne eis profuisset felicitas sua, sed vt deuectæ de simplicitate, & sinceritate, vnà cum ipsis in offensam Dei peruenirent*. sic videtur opinari non priùs

peccâs-

peccâsse fæminas, quam spreta simplicitate amictus, ornamentis, & cultui cœperunt dare operam.

Putasse Tertullianum Angelos corpora, in quibus apparuerunt, ex nihilo fecisse.
Cap. xxxiij.

INter Salebras Tertulliani recense, quod Angelos, ait, è nihilo sibi parasse corpora, & in nihilum postea redegisse. Quærebatur enim, vndè accepissent corpora Angeli in Veteri Testamento, quando apparuerunt hominibus. verba Tertulliani de Carne Christi sunt hæc cap. vj. *cum relatum non sit, vnde sumpserint carnem, relinquitur intellectui nostro non dubitare, hoc esse proprium Angelicæ potestatis, ex nulla materia corpus sibi sumere. ex eo faciunt, quod non est, quod autem non est, cum sit, ex nihilo est.* Nusquam legimus, quid de corporibus illis factum sit. putat in nihilum redacta Tertullianus: *quod de nihilo fuit, nihil factum est.* ex nihilo autem fecisse Angelos corpora illa non solum ostendere conatur ex eo, quia nusquam legimus, cum defecerint, verum etiam quia se conuertunt in carnem. *Qui valent facere semetipsos, quod natura non sunt, cur non valeant etiam ex nulla substantia facere? Si fiunt quod non sunt, cur non ex eo fiant, quod non est?* plus enim est apud Tertullianum *naturam demutare, quam facere materiam.* Sed magnum est, quod sibi vult concedi Tertullianus, Angelos nempè se

ipsos

ipsos conuertisse in carnem. Nec colligere fas est, ideò Angelos ex nihilo fecisse corpora, quia nusquam legimus, vnde fecerint. ex nihilo enim aliquid facere proprium Dei est, ipseq; Tertullianus contra Hermogenē, Omnipotentem Deum appellat, quia ex nihilo fecerit Cælum, & terram. Inter Paradoxa itaq; Tertullianea recenseatur effatum, quo asseruit Angelos corpora ex nihilo fecisse, & in nihilum redegisse.

Quatenus Tertullianus dixerit solo Deo minorem esse Imperatorem. Cap. XXXIV.

SOlo Deo minorem esse Imperatorem, pronuntiat Tertullianus in Apolog. qui hæc etiam habet cap. 33. *temperans maiestatem Cæsaris Deum, magis illum commendo Deo, cui soli subijcio. Subijcio autem, cui non adæquo.* non abeunt ab his, quæ leguntur lib. 1. cont. Marcion. cap. 4. *Regna terrarum tanta numero, & tamen summa magna in suis quibuscumq; regionibus.* Subijcit ibidem. *Rex, etsi summum magnum est in suo solio vsq; ad Deum, tamen infra Deum.* videtur Tertullianus præferre Imperatorem, & Reges Angelis; nam solo Deo minores sunt. Fortè Angelorum non habuit rationem, quòd non videntur, & licet Dij non sint, tamen aliquid Dei censentur esse. vsus etiam est solius Dei nomine, quod rationes putarent genios esse Deos, id videtur etiam sequi ex verbis Tertulliani, vt affirmemus existimasse Romanos esse Imperatorem maiorem Pontificibus, & Sacerdotibus

bus, tantum abest, vt gentes suos Reges sacerdotibus subijcerent. Erant enim summa magna, sed infra Deum. Ergo supra Sacerdotes collocabantur. An hodie Imperatorem, & Reges Christianos fas esset appellare summa magna, soloq; Deo minores? nequaquam admitteretur eiusmodi formula, cum Summus Pontifex Romanus eis præferatur. An saltem antiquis Christianorũ temporibus ætate nempè Cõstantini, & deinceps licuisset sic loqui? sanè Imperatores etiam Christiani talibus vsi sunt vocabulis, vt voluerint nos intelligere quid de sua sentirent maiestate. diuinitatem, perennitatem sibi tribuerunt. sua iussa dixere cælestia, diuina oracula. de nullo mortalium sic ausi sunt loqui illius tempestatis homines. Adde solitos iurare mortales, præsertim milites per maiestatem Imperatoris, vt est apud Vegetium. per nullius alterius nomen iurâsse reperimus.

Quatenus dixerit Tertullianus Deos in potestate Imperatoris esse. Cap. XXXV.

AD Scapul. cap. 2. inquit Tertull. *Colimus imperatorem, vt hominem à Deo secundum, et solo Deo minorem; sic enim omnibus maior est, dum solo Deo minor est, sic et ipsis dijs maior est, dum et ipsi in potestate sunt eius.* Angelos ignorabant Gentiles. nam Genij videbantur ipsis esse dij At Angeli dij non sunt. Cur verò ait in potestate Cæsarum esse Deos? an Sol, Luna, cæteraq; sidera suberant imperatori? nam hæc omnia tanquam

Numina

Numina adorabantur à Nationibus. puto Tertullianum nomine Deorum intelligere statuas deorum. has enim ceu Deos ipsos venerabantur. Templa, & quicquid in templis erat Cæsarum erant. Non alio sensu potuit pronunciare Deos in potestate Cęsaris esse. nam si dicat Deos gentiũ esse dęmones, vt scribit ad Scapulam cap. 2. non affirmabit, puto, ipsos in potestate Imperatorum esse. An enim Cæsares imperare poterant dæmonibus? Nequaquam. verba ad Scapulam hæc sunt. *Cæteros* (præter vnum Deum), *et ipsi putatis Deos, quos nos dęmones scimus.*

De Gladij potestate minus cautè videri locutum Tertullianum. Cap. XXXVj.

VIdetur Tertullianus existimásse fas non esse exercere imperium, gladijq; potestatem, quo animaduertitur in facinorosos. nam de Idololat. cap. 19. quærit, an militia admitti possit ad fidem, saltem inferior, cui non sit necessitas immolationum, *Vel capitalium iudiciorum*. Quasi significet eam saltem, quæ superior est, quæq; coniuncta habet capitalia iudicia, nequaquam ad fidem admittendã. subijcit; *quomodo autem bellabit* (Christianus) *immò quomodo etiam in pace militabit sine gladio, quem dominus abstulit?* Militat in pace, qui gladio punit scelera. At Christianus in pace militare nequit, si Christus abstulit gladium. inepti Anabaptistæ nostra tempestate asserunt non esse in quem-

quam

quam animaduertendum gladio. sed quis nugas tales æquis ferat auribus? inspice cap. 13. Epist. ad Rom. si Gentiles cum laude militarunt gladio in pace, cur non militabunt Christiani? militárunt profectò omnes Imperatores Christiani, qui præfuerunt imperio, legesq; sanciuerunt, qui in Codice legi possent. nam disputare de eo, quod tot secula exercuerunt optimi Imperatores, esset hominis insani. Talia tempora non vidit Tertullianus. si vidisset, non illa protulisset incautè, vt puto, quæ iam prolata fuerunt.

Cur putauerit Tertullianus fas non esse Christiano potestatem gladij exercere? Cap xxxvij.

PVtat Tertullianus Christiano non licere exercere potestatem gladij. de Idololat. cap. 17. nam dum agit de Christiano, qui cauere sibi debet diligenter ab Idololatria inquit: *iam verò, quæ sunt potestatis, neque iudicet de capite alicuius vel pudore, feras enim de pecunia, neque damnet, neque prædamnet, neminem vinciat, neminem recludat, aut torqueat.* vbi vides non infitias ipsum ire, posse exercere iudicia ciuilia, & pronunciare de pecunia, vt neget fas esse in capitalibus iudicijs versari. cur sic sensisse putamus Tertullianum? exemplum Christi prę oculis habuisse videtur. nam cap. 18. eiusdem libri inquit. *Si potestati ius quoq; nullum, ne in*

suos quidem exercuit, quibus sordido ministerio functus est, plenissimè dedit formam suis, dirigendo omni fastigio et suggestu potestatis. subijcit omnes potestates esse inimicas Dei, commonefacit enim, *Omnes huius seculi potestates non solum alienas, verum et inimicas Dei esse.* Sed suscepta à Constantino religione Christiana intellexerunt omnes Christiani potestates minime malas esse, cum ijs Respublica nequeat carere. Nimia seueritas pręcipitē egit Tertullianum in hanc opinionem.

An regnum, & Magistratus inter pompas diaboli recensenda? Cap xxxviij.

INter pompas diaboli recenset Tertullianus trabeam, togam, purpuram, regnum, omnia magistratuum insignia, gladij potestatem, & eiusmodi. Curita? quia Christus abstinuit ab omnibus istis; de quo ait cap. 18. de Idololat. *Gloriam seculi alienam, et sibi, et suis iudicauit. Igitur quam noluit reijecit, quam reiecit damnauit, quam damnauit in pompa diaboli deputauit. non enim damnasset nisi non sua: alterius autem esse non possunt, nisi diaboli, quæ Dei non sunt.* Quę si vera sunt quicumq; baptismũ suscipiebat, cogebatur magistratu decedere, deincepsque priuatus viuere, si nollet peccare in stipulatione, qua se obstringebat Deo in baptismo. Siquidem vera forent, quæ Tertullianus profert. sed euentus ipse docuit falsam esse Tertulliani opinionem, cum Christianam religionem amplexi fuerint ipsi imperatores,

& reges

& reges. quis enim inter Christianos fastigium imperij, & regni pompis diaboli accenseat?

De Cæsaribus, & potestatibus non semper eadem videri pronuntiare Tertullianum.
Cap. XXXIX.

NON eodem modo videtur loqui Tertullianus, quando alloquitur Gentiles, & quando agit cũ Christianis. nã lib. ad Scapul. asserit Christianos colere Imperatorem, vt hominem solo Deo minorem. in Apologetico affirmat Christianos per salutem Imperatoris iurare, magniq; facere eiusmodi iuramentum. rursus in lib. ad Scapul. inquit Christianos pro Imperatoris salute sacrificare pura prece. sed in lib. de Idololat. dicit omnes potestates, & dignitates, non solum esse alienas à Deo, sed Dei esse inimicas, & pompis diaboli eas accenset. An sacrificandum pro pompa diaboli? an iurandum per incolumitatem rei, quæ à Deo aliena est? an colenda est potestas inimica Dei? lib. de Idololat. cap. 18. *Christus regnum, potestatem, quam noluit, reiecit, quam reiecit damnauit, quam damnauit in pompa diaboli deputauit.* Experiris difficultatem in his conciliandis? puto respõderi posse potestatem per se rem bonam esse, cum à Deo sit instituta, vt consulatur publicæ saluti publiceq; incolumitati. damnat autem Tertullianus in Cæsaribus, & potestatibus Idololatriam, cuius causa omnia ef-

fert, quæ ex libro de Idololatria depromi poſſunt.

Expenditur locus D. Pauli Rom. 13. aduerſus Tertullianum. Cap. XXXX

ROm. 13. S. Paulus laudat poteſtates, & Magiſtratus gerentes gladium, eiſq; omnes vult ſubeſſe. At eiuſmodi poteſtas videtur eſſe mala. Nam Chriſtus talem poteſtatem non exercuit, teſte Tertulliano de Idololat. cap. 17. omnis autem Chriſti actio eſt noſtra inſtitutio. omnes huius ſeculi poteſtates, non ſolum alienæ, ſed & inimicæ Dei ſunt docente eodem ibid. cum per illas conſulantur ſupplicia aduerſus Dei ſeruos. non difficilis eſt reſponſio. Nam Chriſtus venit, vt moreretur pro genere humano, non vt exerceret poteſtatem in prouincias. certè poteſtates non ſunt alienę à Deo, cum ipſum habeant auctorem. nam quod Gentiles abuſi ſunt gladio in innocentia capita Chriſtianorum, id fuit factum vitio hominum, non ipſius rei natura.

An prætexta poſſet concedi Chriſtiano? Cap. XXXXI.

DIxeris ſecum pugnare Tertullianum lib. de Idololat. cap. 18. vbi purpuram inter pompas diaboli recenſet, cum tamen affirmet poſſe concedi prætextam

textam puero. At prætexta purpuram habet coniunctam, saltem aliquid purpuræ? respondendum est purpuram, quatenus est insigne dignitatis damnari à Tertulliano. Prætexta autem erat insigne ætatis. sed inquies eos, qui sacrificabant solitos indui prætexta, vt discere est ex primo Annal. Taciti. Inserta igitur erat Idololatrię, atq; adeò ab ipsa Christiano abstinendum erat. Responsio est facilis; nam prætexta à viris quandoque extra ordinem sumebatur; & ab ipsa abstinere debere Christianos dixisset Tertullianus. sed prætexta siue toga puerilis nullius dignitatis erat insigne, nulli idololatriæ inserta, vt mirum non sit si Tertullianus affirmet potuisse puero ingenuo concedi.

An toga à Tertulliano recensita fuerit inter pompas diaboli? Cap. xlj.

TOga posita sumpsisse pallium Tertullianum cum legamus, fortè suspicari licebit inter pompam diaboli recensuisse togam; nam in lib. de Idololat. cap. 18. videtur omnem habitum cum dignitate coniunctũ à Christiano remouere. docet enim verò Christianum *ex forma dominica debere agere.* At dominus fuit vestitu incultus. par igitur remoueri togam à Christiano. & deinceps inter pompas diaboli recenset ea, quæ à Christo spreta, atq; omissa fuerunt. Respondere est, Tertullianum quidem spreta toga sumpsisse pallium, vt dominum imitaretur, qui *in humilitate, & ignobilitate incessit,*

cessit, sed non ideò inter pompas Diaboli credendus est recensuisse togam, cum toga esset communis vestis omnium ciuium Romanorum, non sua natura Idololatriæ inserta. Neq; enim toga erat insigne alicuius Magistratus, & dignitatis. En verba Tertulliani lib. de Idolol. cap. 18. *penes nos fideli, si necesse fuerit, poterit & puerilis prætexta concedi, & puerilis stola, natiuitatis insignia, non potestatis. generis, non honoris, ordinis non superstitionis. cæterum purpura, vel cætera insignia dignitatum, habent profanationis suæ maculam.* Etsi igitur Christus non incessit in toga, non tamen necesse erat abstinere à toga.

An homini Christiano liceat militare? non satis constanter locutum Tertullianum. Cap. xliij

QVid de militia Christianorum senserit Tertullianus, hic quærendum. cap. 42. Apolog. ait: *vobiscum militamus.* in lib. de Corona cap. 1. narrat quemdam Christianum magis Dei militem, ceteris constantiorem fratribus. vides, inter milites fuisse multos Christianos. putabant igitur sibi licere militare. & peccásset Tertullianus, qui cum defensionem Christianorum exararet, nomineq; omnium loqueretur, dixisset militare quoq; Christianos, si ipsi existimássent fas non esse Christiano homini militiæ vacare. sed negotium magnum facessunt, quæ leguntur apud eundem lib. de Idolol. cap. 19. excludit apertè dignitatem eorum, quibus incumbit ob munus immolare. nam vitanda est

da eſt eiuſmodi militia ob Idololatriam. ſed quid dicendum de caligata, cui non eſt neceſſits immolationum. deterret etiam ab iſta. *non poteſt vna anima duobus deberi Deo & Cæſari.* Sed cur non poteſt quis Cæſari militare ob Deum? ſubdit non conuenire ſacramento diuino & humano. ſi eiuſmodi argumentatione Idololatriæ obnoxiam militiam damnat, laudo. ſed in ijs, quæ ſequuntur, videtur abſolutè damnare militarem vitam. ait enim eos ludere, qui de Moſis virga, de Aaronis fibula, de Iohannis loro, de Ioſue agmen agente, loquuntur, aſſeruntque bellaſſe populum. fatetur bellâſſe, at negat iam bellare poſſe, cum dominus abſtulerit gladium. *gladium,* inquit, *Dominus abſtulit.* nec putat præſidium militiæ collocandum in militibus, qui adierunt Iohannem, aut in Centurione, qui crediderat, nam ſubijcit: *omnem poſtea militem Dominus in Petro exarmando diſcinxit.* quaſi cum dixit Petro, conuerte gladium tuũ in vaginam, ſubſtulerit omnem militiam. Centurio nihilominus Act. 10. ſua pietate placuit Deo. nam preces ipſius, & eleemoſynę aſcenderant ad Deum. adde Conſtantinum Deo acceptiſſimum bella feliciter geſſiſſe in rem Chriſtianam. quorum cauſa Tertullianus contra militiam non ſtrinxiſſet telum diſputationis.

De con-

De confessione delictorum ante Baptismum perpenduntur verba Tertulliani. Cap. xljv.

SVnt verba Tertulliani de Baptis. cap 20. *Nobis gratulandum est, si non publicè confitemnr iniquitates, aut turpitudines nostras.* indicat eos, qui baptizati sunt à S. Iohanne publicè confessos fuisse sua delicta. illos autem, qui confitebantur peccata, baptismum cum vellent suscipere, non palam dixisse qua in re peccássent. puto his verbis Tertullianum apposuisse hanc cōfessionem priuatam, quæ præmittebatur Baptismo, illi, quæ cum pœnitentia coniuncta erat, & exomologesis à Tertulliano appellatur non vno loco. Certè qui sacramentum pœnitentię obibant in veteri Ecclesia, videntur palam, hoc est, in Ecclesia dixisse quid commisissent. Tanta erat pietas eorum, qui illa tēpestate colebant Christum. Aucto deinde Christianorum numero mos obtinuit, vt in aurem Sacerdoti delicta narrarentur.[a] Mirum autem non est confessionem, quę tempore Tertulliani placebat nonnullis suscepturis Baptismum priuatim peractam, quandoquidem potuisset omninò omitti. hæc mea est de Tertulliani loco sententia, quam tamen paratus sum reijcere, si quis docuerit à me non rectè intellectam.

[a] *Ne hæreas, vide quæ vberiùs expono infrà in lib. de Vita Christian. ante Constant. Cap. 51.*

Quid

Quid traxerit in errorem S. Cyprianum? Cap. xlv.

MAximi cum faceret Tertullianum Cyprianus, eumq; suum appellaret Magistrum, mirum non est, si incautè ab ipso hauserit errorem de rebaptizandis ijs, qui baptizati fuissent ab hæreticis. Tradiderat errorem Tertullianus in lib. de Baptismo cap. 15. postquã enim dixit vnum esse Baptismum, subiungit: *Hæretici nullum habent consortium nostræ disciplinæ, quos extraneos vtiq; testatur ipsa adoptio communicationis. non debeo in illis cognoscere, quod mihi est præceptum, quia non idem Deus est nobis, & illis, nec vnus Christus. idest idem, ideòq; nec baptismus vnus.* plura digesserat in opere Græco, quod de hac composuerat materia, aut de Baptismo in genere, licet prolixius ageret de Baptismo hæreticorum. opinionẽ igitur suam hausit à Magistro S. Cyprianus, multisq; & ijsdem argumentis, quibus vsus fuerat Tertullianus, conatus est defendere. sed cum consuetudo Ecclesiæ Catholicæ contrarium suaderet sentire, illuc res deducta est à S. Cypriano, vt existimaret talis consuetudinis non esse habendam rationem. quod tamen non fecisset, si habuisset rationem eorum, quæ exarauerat Tertullianus in lib. de corona cap. 2. *Nec nullum, nec incertum videri potest delictum, quod committitur in obseruationem, satis auctoratam consensus patrocinio.* sed

horum non habita ratione, maluit ad defensionem malæ causæ aduocare ea, quæ Tertullianus in principio de Velandis Virginibus profert contra consuetudinem. cap. 1. ait contra veritatem neminem præscribere posse. *non spatium temporum*, non patrocinia personarum, non priuilegium regionum. subijcitq; consuetudinem initium ab aliqua ignorantia, vel simplicitate sortitam in vsum per successionem corroborari. bis igitur peccauit cum Tertulliano S. Cyprianus, & cum dixit rebaptizandos baptizatos ab hæreticis, & cum consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ putauit esse improbandam. Cur verò error de Baptismo hæreticorum non est statim damnatus in Tertulliano? fortè scriptorum ipsius non habita est ratio, cum mortuus esset extra gremium Ecclesiæ. Sed cur S. Cyprianus adeò diligenter hominis Hæretici euoluit libros? cur Episcopus Catholicus solitus est appellare Tertullianum suum Magistrum? suspexit in ipso bona plurima, maximamq; doctrinæ, & eruditionis copiam. Nunquam autem, vt puto, incidisset in errorē, si tanti non fecisset Tertullianum.

Quid sentire videatur Tertullianus de ijs, qui in veteri Testamento pro veritate mortui sunt? Cap. xlvj.

IN veteri Testamento aliqui sanguinem effuderunt pro veritate, etsi igitur profecti sunt ad inferos, inferumq;

ferumq; commune hoſpitium, videntur tamen à Chriſto illuc deſcendente tranſlati ex communi hoſpitio in priuatum, quod Paradiſus appellatur. conditio ipſorũ fuit deterior reliquis martyribus, qui recta, vt docet Tertullianus, tendunt in Paradiſum. Reſponderet ipſe, eos, qui pro veritate mortui ſunt in veteri Teſtamento, non fuiſſe Martyres propriè ſic dictos. Non enim mortui ſunt pro Ieſu. ideò ait Tertullianus, *extraordinariam* mortem obitam *eſſe pro Chriſto* à martyribus. videtur igitur exiſtimare Tertullianus omnes eos, qui mortui ſunt in veteri Teſtamento profectos fuiſſe ad inferos, atq; illic in communi hoſpitio manſuros vſq; ad diem reſurrectionis.

Quædam obijciuntur aduerſus ſententiam Tertulliani de Paradiſo.
Cap. xlvij.

PAradiſus ſecũdum Tertullianum dicitur locus apud inferos, ſed locus ſeiunctus, ſed priuatum hoſpitiũ, quo tantum Martyres excipiuntur. En verba Tertulliani cap. 55. *quomodo Iohanni in ſpiritu Paradiſi regio reuelata, quæ ſubijcitur altari, nullas alias animas apud ſe præter martyrum oſtendit? quomodo Perpetua fortiſſima martyr ſub die paſſionis in reuelatione Paradiſi, ſolos illic commartires ſuos vidit*. vides duplici argumento conari probare Tertullianum ſolos martyres excipi priuato hoſpitio.

tio. Sed nonnulla obijciuntur aduersus sententiã Tertullianeam. nam latro martyr non fuit, & tamen ait illi Christus: *hodie mecum eris in Paradiso*. Falsum igitur est solos martyres excipi Paradiso Hinc etiam liceret colligere vacuum fuisse Paradisum, vsq; ad tempora S. Stephani, qui fuit primus martyr, si soli martyres excipiuntur Paradiso. vetus enim Testamentum nullos habuit martyres propriè sic dictos.

Non esse eadem apud Tertullianum sinum Abrahæ, & Paradisum. Cap xlviij.

NON idem est sinus Abrahæ apud Tertullianum cum Paradiso. Nam sinus Abrahę videtur esse locus communis apud inferos, in quo Patriarchę, & Prophetæ, & quicumq; alij etiam fideles noui Testamenti expectant resurrectionem, exceptis martyribus solis, qui priuato quodam excepti hospitio degunt in Paradiso. id sentire Tertullianum colligere est ex ipsius verbis cap. 55. de anima. & esse eos reijciendos, qui non putant fidelium animas inferis dignas, *serui super Dominũ, & discipuli super magistrum, aspernati si fortè in Abrahæ sinu expectandæ resurrectionis solatium caperent*. vides omnium fidelium animas apud inferos collocari, inq; sinu Abrahæ. narrat autem Perpetuam in reuelatione Paradisi solos vidisse martyres, vt alia omittam. vndè discere est, longè præferri à Tertulliano Paradisum sinui Abrahæ.

De

De Martyrum Animabus comparatis cum Christo. Cap. xlix.

MArtyres ſecundum Tertullianum recta tendunt in Paradiſum, non mancipantur communi hoſpitio apud inferos. Sed Chriſtus dicitur Martyr in S. litteris, non igitur profectus eſt ad inferos. Reſponderet fortè Tertullianus ſingulari de cauſa illuc ſe contuliſſe animam Chriſti, vt ſcilicet compotem ſui faceret Patriarchas, & Prophetas. quod dici non poteſt de martyribus. iam ratiocinabitur quis contra Tertullianum, & inquiet animas martyrum proficiſci in Cælum, quia Chriſtus martyr profectus eſt. Negabit ipſe fas eſſe à Chriſto ad martyres transferre argumẽtationem, cum Chriſtum conſediſſe ad dexteram Patris, in Cęlũq; aſcendiſſe diſertè S. litteræ teſtentur. hæc affero, vt magis, ac magis ſententia Tertulliani de inferis innoteſcat, non quod eam putem omni ex parte veram eſſe.

Cur deſcendiſſe ad inferos Chriſtum putarit Origenes, aut Tertullianus? Cap. l.

IN diuerſa abiuerunt Origenes, & Tertullianus de deſcenſu Chriſti ad inferos quando egerunt. Origenes enim, quia putat pænas apud inferos non eſse

æter-

æternas existimauit Christum ideo descendisse ad inferos, vt illinc eriperet etiam infedeles, & eos qui destituti vera iustitia mortui erant. Tertullianus lib. de anima cap. 55. docet ideò tantum descendisse ad inferos, vt apud Patriarchas inuiseret, communemq; piorũ veteris Testamenti subiret conditionem. non ergo ait Tertullianus ereptos fuisse ex inferis, & translatos in Cælum Patriarchas, cum dicat eos ad finem vsq; mundi illic mansuetos. audi eius verba cap. 55. *Christus huic quoque legi satisfecit ex forma humana mortis apud inferos functus descendit, vt illic Patriarchas, & Prophetas compotes faceret. habes regionem inferúm credere subterraneam, & illas cubito pellere, qui satis superbè non putant animas fidelium inferis dignas, serui super Dominum, & discipuli super magistrum.* hæc ibi. vides igitur putasse Tertullianum, non eripuisse Christum Patriarchas ex inferis, cum illic maneant vsq; ad resurrectionem: sed Origenes existimat eripuisse omnes, etiam infideles.

Non dixisse eos, contra quos disputat Tertullianus, vbi putarent esse Paradisum.

Cap. 1j.

ERant tempore Tertulliani, vt colligitur ex ipsius libro de anima cap. 55. qui existimabant Paradisi nomine significari locum, quo translati fuerint ex inferis Patriarchæ, & Prophetæ à Christo illuc descendente. Addebant iam animas fidelium migrare in Paradisum

ſum non ad inferos. Sententiam ſuam tuebantur his argumentis. non ſunt dignæ inferis animæ fidelium, *quod diſcrimen Ethnicorum, & Chriſtianorum, ſi carcer mortuis idem?* Cur deſcendit ad inferos Chriſtus, niſi vt transferret inde Patriarchas, & Prophetas? & Chriſtus adijt inferos, ne nos adiremus. Sed non diſertè aiebant, vbi putarent eſſe Paradiſum. nam Tertullianus inquit, *in æthere dormitio noſtra, aut in aere, aut circa lunam.* Imò in Paradiſo. ſed non aiebant in Cælo eſſe Paradiſum.

Quibus argumentis conetur Tertullianus oſtendere, animas ante iudicium in Cælum non migrare. Cap. lij.

ANimas fidelium, nec etiam martyrum migrare in Cælum iam conatur oſtendere Tertullianus lib. de anima cap. 55. *quo anima,* inquit, *modo exalabit in Cælum, nondum Dei iuſſu per tubam Archangeli audito? nulli patet Cælum terra adhuc ſalua. cum tranſactione Mundi reſerabuntur regna Cælorum.* Paradiſi regio ſubijcitur altari, ad quam ſolis martyribus patet acceſſus. ſi martyres tendunt ſub terras, quæ anima migrabit in Cælum ante Iudicium? obijciebant aliqui, ſi animæ proficiſcuntur ad inferos nullum eſt diſcrimen Ethnicorum, & Chriſtianorum. Videtur concedere nullum eſſe diſcrimen ſi loquaris de illis Chriſtianis, qui non effundunt ſanguinem pro Chriſto, Itaq; fidelibus communibus, & Ethni-
cis

nicis idem videtur tribuere hoſpitium. differunt tamen Martires ab Ethnicis, quia ipſi excipiuntur priuato hoſpitio Paradiſi. *Agnoſce itaq; differentiam Ethnici, & fidelis in morte. ſi pro Deo occumbas, tota Paradiſi clauis tuus ſanguis eſt.* hæc ille. tale autem robur non ineſt argumentis Tertulliani, vt non poſſent commodè ſolui. ſufficit enim Chriſtum ingreſſum eſſe cælum, vt ipſum pateat. nam locus Apoc. 6. cum myſticus ſit, argumentationem validam non texit,

---

De Tertulliani Presbyteri vxore: Cap. liij.

TErtullianum fuiſſe presbyterum, & habuiſſe vxorem nullus ambigit. illud enim teſtatur S. Hieronymus de Script. Eccleſ. hoc dicimus ex lib. ipſius Tertulliani ad vxorem. Sed num fieri ſacerdos potuit, cum eſſet coniugatus? non repugnat S Paulus, dum inquit de Epiſcopo: *Sit vnius vxoris vir*, quibus verbis bigamos excludit, admittitq; eos, qui vnam habent vxorē. quod autem profert S. Paulus de Epiſcopo, id cur ad Presbyteros non transferimus? fortè dices eos, qui fiebant Presbyteri, pollicitos fuiſſe ſe deinceps non vacaturos rei vxoriæ, atq; idem videri dicendum de Tertulliano. ſed vnde id didicimus? proferendum eſſet aliquid ex ſcriptoribus Eccleſiaſticis. Fateor multos ſolitos abſtinere deinceps à re coniugali, id autem erat voluntatis non neceſſitatis. nec poterat id fieri, niſi vxor conſentiret.

tiret. neq; enim Sacerdotium ſoluebat coniugium.cum nnſquam legamus Sacerdotio ſolutum fuiſſet matrimonium. Hæc omnia ſic proferuntur de Sacerdotibus Græcis, aut etiam Africanis, vt non propterea negligatur mos Eccleſiæ Romanæ, quæ cælibes tantum admiſit ad Sacerdotium, neq; permittit, eos, qui rei coniugali dant operam diuina tractare.

Veriſimile eſſe Tertullianum in Sacerdotio abſtinuiſſe à re Vxoria. Cap. ljv.

VIdetur Tertullianus factus Presbyter abſtinuiſſe à re vxoria. dimiſſiſſe autem vxorem nequaquam eſt exiſtimandus, quandoquidem librum ad ipſam ſic ſcripſit, vt appareat virum alloqui vxorem ſuam. fortè dices ab ipſis emiſſum fuiſſe votum continentiæ.ſed poteſt abſtineri à re vxoria abſq; eo quod emittatur votū. perpetuum autem votum continentiæ ab ipſa non fuiſſe emiſſum apparet ex lib. Tertulliani, vbi conatur ei ſuadere, ne nubat, ſi ipſe mortuus fuerit. quod ſi tamen nubere velit, rogat, vt nubat Chriſtiano, non Gentili. Quæ omnia ſuperuacanea fuiſſent, ſi emiſiſſet votum. quæro porrò, num ſi priuatim vouerent vir & vxor continentiam, fieret diuortium ſecundum leges Romanas? id videtur affirmandum, cum intelligi nequeat coniugium abſq;animo procreandorum liberorum.Nam qui emittebant votum, deinceps non habebant animum procreandæ prolis.

An S. Paulus vetuerit, ne viduæ Christianæ nuberent Gentilibus? excutiuntur verba 1. *Cor.* 7. nubat tantũ in Domino. Cap IV.

SAnctus Paulus permittit vt nubat vidua, *tantum in Domino* 1. Cor. 7. Quo loco ait Tertullianus lib. 2. ad Vxor. cap. 1. 2. 3. Apostolum iubere viduæ Christianæ, si velit, non alij, quam Christiano nubat. *in Domino*, hoc est, *indubitatè Christiano*. contenditq; pluries Apostolum hoc non suadere, sed iubere. Quid enim est illud, tantum? quasi dicat, non permitto ei nubere, nisi in Domino, nisi nubat Christiano. sic etiam verba Tertulliani ferè interpretãtur Theophylactus, & Theodoretus in commentario. Negare tamen non possumus aliquid obscuritatis adesse. Cur enim non disertè loquitur in re tam graui? Nam quis non videt verba Apostoli aliò posse trahi? Certè Gagneius eruditus interpres sic exponit: *in Domino, idest secundum Dominum hoc est castis & honestis nuptijs cum spe procreandorum liberorum*. Quæ verò nubebant Gentilibus, putabant se in Domino inire nuptias castè, & honestè, vt procrearentur liberi. Illa enim videtur in Domino nubere, quæ nubit ei, cum quo connubium habet ritè, & secundum mores patrios. An autem in honestis castisque nuptijs puellæ, vel viduæ Christianæ requiratur, vt nubat Christiano

ſtiano, hoc eſſet aliunde probandum, niſi Doctores ſic interpretati fuiſſent verba Pauli. putárim autem S. Apoſtolum noluiſſe diſertè dicere viduam chriſtianam non poſſe nubere alij quam chriſtiano, ne inuidiam conflaret religioni ſanctæ. putáſſent enim valdè ſuperbè locutum Apoſtolum, qui nollet Chriſtianas viduas Gentilibus nubere. Aſt obijciebant, qui fauebant matrimonijs cum Gentilibus, noluiſſe Paulum Chriſtianam fœminam diſcedere à Gentili, & docuiſſe Gentilem infidelem ſanctificari in vxore fideli. Nihil oberit infidelitas Gentilis fidei vxoris Chriſtianæ. Cur igitur non poterit chriſtiana puella nubere Gentili? Reſpondere eſt, Apoſtolum nolle ſolui nuptias initas, ſed non propterea permittere iniri nouas. ſi dicas, eadem ratione poſſe iniri nuptias, qua non diſſoluuntur, reſpondebimus plus eſſe inire nouas nuptias, quam initas non ſoluere. nam ſi mulier Gentilis amplectatur religionem Chtiſtianam, non propterea deſinit eſſe vxor viri infidelis, vt docet ipſe Paulus 1. Cor. 7. qui tamen non permittit puellam Chriſtianam nubere Gentili, quamuis tempore Tertulliani nonnulli, quos ipſe meritò oppugnat, aliter exponerent Apoſtolum.

An mundus secundum substantiam, an tantum secundum qualitatem esse interiturum putârint antiqui Christiani? Cap. lvj.

COElum & terra præteribunt. Cœlum primum, & terra prima abierunt, & locus non est inuentus illis. opera manuum tuarum Cœli. stellæ de Cœlo ruent. montes liquescent tanquam cera. paludes arefaciam. quærent aquam & non inuenient. hæc omnia fuit qui putauit teste Tertull. contra Hermog. c. 34. *spiritaliter interpretanda.* ipse tamen Tertul. ex his conatur colligere mundum hunc in nihilum redigendum. *Cælum,* inquit, *conuoluetur vt liber, imò nusquam fiet non ipsa terra.* quod amittit locum, finit. Cœlo & terræ non est inuentus locus. Mutabuntur Cœli, idest, peribunt, nam quicquid mutatur, perit pristino statui, quem dum mutatur amittunt. contendit non posse veritatem auferri ita futurorum, quomodo scripta sunt. Reuertitur inde ad causam, *definientem omnia ex nihilo edita, in nihilum peruentura.* Origenes putauit sic destruendum mundum, vt nouus condatur, cum Apocalypsis dicat, visum fuisse Cœlum nouum, & terram nouam, priora enim non fuisse amplius. Non autem ita accuratè expendit verba S. Petri 2. cap. 3. Tertullianus. En tibi ea ipsa. *Cælum & terra igni reseruati in diem iudicij. Cœli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. hæc omnia dissoluenda sunt.*

ſunt. Cœli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ardore tabeſcent. nouos verò Cœlos, & nouam terram expectamus. nonnulli hebræorum locum Pſal. 102. ſic interpretantur, vt dicant quod ſua natura Cœli ſunt corruptibiles, ſed tu eos in æternum conſeruas. Noſtri doctores pleriq; intelligunt de interitu qualitatum, non ſubſtantiæ. mutabuntur, ſoluentur, & innouabuntur. videndus Hieron. Ep. 51. Proclus apud Epiph. Her. 64. Cęſarius quæſt. 71. Theodor. in cap. 1. Epiſt. ad Hebr. *ſignificauit ab eo faciendam creaturæ mutationem in id, quod eſt præſtantius.* Theophylact. in cap. 1. ad Hebr. *cuncta à corruptione in incorruptionem immutentur neceſſe eſt, et tam facile quam ſi quis pallium complicet.* An repugnat hodie fidei ſententia Tertulliani aſſerentis cuncta in nihilum redigenda? Nam videtur Eccleſia id definiuiſſe. Quale verò eſt ſenium mundi? an deterior poteſt fieri moles vniuerſi? An abiret in nihilum ſua natura, vt retulit D. Chimhi exiſtimaſſe quoſdam? nihil profecto poteſt ſe ipſo ire in nihilum. Explicet qui poteſt, qua indigeat mutatione, & nouatione mundus, vt in meliorem transferatur ſtatum. nam quid nunc deſit vniuerſo fateor eſse difficile explicare. Mirari tamen ſubit Tertullianum adeò clare docuiſse in nihilum redigendum mũdum. an tunc ſic ſentiebant Chriſtiani? Saltem aliqui eius erat opinionis, quam tutari conatus eſt Tertullianus.

Rep-

Repugnantia quædam in Tertulliano deprehenditur Cap. lvij.

ALibi oſtendi ex lib. contra Hermogenem exiſtimaſſe Tertullianum, hunc mundum in nihilum redigendum à Deo. verba Tertulliani non profero, cum iã prolata alibi ſint. in lib. porrò de ani. ait in ſubterraneis locis terræ eſſe inferos cap. 55. ſi loquitur. *Nobis inferi non nuda cauoſitas, nec ſubdiualis aliqua mundi ſentina creduntur ſed in foſſa terræ, et in alto vaſtitas, et in ipſis viſceribus eius abſtruſa profunditas.* Si totus orbis in nihilum redigetur, ipſi quoq; inferi in nihilum abibunt. ſi dicas inferos ſaltem non redigendos in nihilum, vt ſit locus in quo plecti queant, mali, regeret ipſe contra Hermog. cap. 34. *Cælum nuſquam fiet cum ipſa terra. diſpoſitio omnia in nihilum redactura eſt.* Nec prodeſſet argumentum, ſi diceret partem terræ non eſſe in nihilum redigendã. vt enim oſtendat Tertullianus omnia ex nihilo eſſe, omnia in nihilum eſſe redigẽda ait. quid poſſit pro Tertulliano reſponderi, vix video. Certè vix vllus Chriſtianorum ſcriptorum ei largietur omnia in nihilum eſſe redigenda. nec indigemus ea probatione, vt oſtendamus omnia ex nihilo eſſe facta, cum aliunde fas ſit oſtendere Deum ex nihilo omnia feciſſe. æſtu diſputationis abreptus Tertullianus aſſeruit omnia in nihilum redigenda. quod non dixiſſet, ſi cogitaſſet, apud inferos fore locum æterni ſupplicij.

Finis Salebrarum Tertull.

DE EDITIONE OPERVM TERTVLLIANI.

AVres mihi multi obtundunt, quærendo ſubinde, ex qua potiſſimùm editione eruditiſſimi, acerrimiq; Tertulliani opera ſint comparanda, cum ſæpe, & variè prodierint: quibus iam toties reſpondi, millies idipſum repetiturus, ſi opus ſit, mihi maximè eam probari editionem, quam nouiſſimè procurauit fauente frequentiſſimo eruditorum hominum Senatu, V.Cl Nicolaus Rigaltius. Collatis enim optimæ notæ manuſcriptis, qui haberi potuerunt, ſic excepit Tertulliani monumenta, vt totum opus quam emendatiſſimum publicæ luci exhibuerit, atq; repræſentárit, typho atq; oſtentatione procul ire iuſſa, cui dum indulgent pleriq; Critici, & ſyllabis corrigendis moroſè immorantur, totum genus eiuſmodi literarũ inuiſum grauibus hominibus, qui correctiunculas pueriles ferre nequeunt, reddunt. in alia omnia Vir prudens & à vanitate remotiſſimus abiuit Rigaltius, cui ſatis fuit indicare ex quibus Manu-

nuſcriptorum fontibus, pura & limpida Tertulliani flu-
enta deduxerit, atq; deriuauerit. Cum verò Tertullia-
nus mirè ingenioſus, argutè Africanum in modum fa-
cundus, atq; etiam obſtinatè efficax, & ſuperbus, è
ſchola Iuriſconſultorum egreſſus, vagatus per omne
genus librorum, ſingularem loquendi rationem, pecu-
liaria vocabula, propriaſque exſculpſerit phraſes, ſum-
ma vſus diligentia Rigaltius in indicem Alphabeti-
cum redegit, verba modoſque dicendi Tertullianeos,
quibus ſi quis vti tempeſtiuè in rem ſuam norit (neque
enim aſperitatem talis ſtyli imitatione dignam puto)
næ ille orationem reddet multis luminibus illuſtrem, ad
quam fruſtrà aſpirauerint plebeia ingenia. Alio etiam
nomine Rigaltius commẽdandus eſt labor. nam anno-
tationes non multas quidem neq; prolixas, ſed planè
eruditas, maſculas & generoſas adiecit, quas legi rele-
giq; cupiam à ſtudioſis Eccleſiaſticæ antiquitatis, pri-
ſcæq; Theologiæ. ipſis ſi velint addere opellam meam,
quam Salebras Tertullianeas inſcripſi, eos fortè naua-
ti laboris non pœnitebit. Cerdam potiſſimum com-
mendari à Patribus ſocietatis, quando de Tertulliani
libris euoluendis agitur, non ignoro, nec miror. Cur
enim ſuos præ alijs non laudarent, cur ſui ordinis glori-
am remis veliſq; non promouerent? Ne tamen ſuccen-
ſeant illis, qui Rigaltium complectuntur, de Cerda mi-
nimè ſolliciti.

R.P. Frater Donatus Antellensis Ordinis Prædicatorum videat hoc opus, & referat an possit imprimi. 8. Augusti 1639.

Laurentius Capponius Vic. Subſtit. Flor.

Opus Doctissimi, & eruditissimi viri D. Paganini Gaudentij, cui titulus SALEBRÆ TERTVLLIANEÆ, &c, attente vidi iussu Perillustris, & Reuerendissimi D.D. Laurentij Capponij Vicarij Florentini Substituti nihilq; in eo offendi à Fide Catholica deuium, aut bonis moribus obuium, imò cum in eo tanquam in nitido speculo multorum errata optimè conspici, & corrigi possint, prælo dignissimum iudico. Dat. Florentiæ in Conuentu S. Mariæ Nouellæ die 14. Augusti 1639.

Fr. Io. Donatus Antellensis Sac. Theol. Magister Metaphysicus Vniuersitatis Pisarum, & S. Officij Consultor, &c.

Imprimatur si videbitur Reuerendissimo P. Inquisitori. Die 14. Augusti 1 39.

Laurentius Capponius Vic. Subſt. Floren.

P. Mag. Antonius Falagianus Ord. Min. Con. videat, & referat an hoc opere Excellentissimi Domini Paganini Gaudentij quid contineatur, quo minus imprimi possit. Florentiæ die 16. Augusti. 1639.

F. Io. Muzzarellius Inquiſ. Gener. Flor.

Ego Fr. Antonius Falagianus vidi, & nihil sanè Fidei, bonisq; moribus aduersari in suprascriptis reperi. Et in fide, &c.

Item F. Antonius qui supra manu propria.

Imprimatur Florentiæ hac die 17. Augusti 1639.

F. Io. qui supra Inquisit. Generalis.

Alexander Victorius Serenifs. Magni Ducis Aud. & Sen.

DE VITA CHRISTIANORVM
Ante Tempora CONSTANTINI Liber

PAGANINI GAVDENTII Theologi.

FLORENTIÆ

Typis Nouis Amatoris Massę, & Soc. 1639.

SVPERIORVM PERMISSV.

DE VITA CHRISTIANORVM

Ante Tempora Conſtantini.

Exiſtimaſſe Chriſtianos veteres, aduerſus mores receptos communi conſenſu fas non eſſe mouere quæſtionem. Cap. j.

Ores ſuos maximi faciebant Chriſtiani, adeò vt nullam paterentur iniri de ipſis quæſtionem, nullam excitari controuerſiam. abſurdum namq; foret dicere Chriſtianos eſſe, & tamen aliquibus incumbere moribus, qui aut legi Chriſti, aut rectæ aduerſarentur rationi. Ergo extra omnem contentionis aleam collocabant id, quod apud omnes obſeruabatur Chriſtianos. dicerent Iuriſconſulti cõſuetudinem eſſe legem tacitam, & non ſcriptam. At contra leges fas quis dicat eſſe diſputare? de ſenſu earum quærere licet, ſi in ijs exponendis contingat obrepere obſcuram aliquam ambiguitatem. Summam verò ipſarum, in diſcrimen oppugnando dare non licet. animaduertendum porrò mo-

rum apud ipsos obseruationem appellatum. Disce id ex Tertulliano lib. de corona cap. 2. vbi primum agnosces robur, quod habet mos, à consensu nẽpe. An enim ei rei licet obstrepere, quam cõmuni consensu eorum, inter quos degimus, munitur? *nec nullum, nec incertum videri potest delictum, quod committitur in obseruationem suo iam vindicandam nomine, et satis auctoratam patrocinio.* Non negat esse quærendam rationem, vt etiam in legibus quotidie eam quærunt iuris antecessores: *sed salua obseruatione, nec in destructionem eius, sed in ædificationem potius, quo magis obserues, cum fueris etiam de ratione securus.* hæc protuli, vt intelligamus quanti sint facienda illa, quæ de vita Christianorum ante tempora Constantini deinceps proferentur. duplex verò hominum genus impetunt Tertulliani verba, quorum primũ est eorum, qui de moribus antiquorũ Christianorũ quãdo aliquid ex veteribus Scriptorib. depromitur, calcata priscæ obseruationis (vtor verbo Tertulliani) auctoritate, ad Apostolos prouocant. O sapientes homines. ò gnaros rationis. de ijs, quæ tradita sunt ab Apostolis mouetur quæstio, nos vt rectè omnia exponamus, voluimus libros eorũ, qui nõ diù post Apostolos vixerunt. credibile est homines, qui nudius tertius emerserunt, melius interpretari dicta Apostolica, quàm exposuerint illi, qui à beatis illis tẽporibus parũ abfuerunt? facessat igitur Geneua cum suis Caluino, & Beza. displicent verò mihi illi, qui inani quadam subtilitate accincti superbè de ijs pronunciant, quæ leguntur apud vetustissimos, si non cõcinant omni ex parte cum illis, quæ ipsi altercan

do à

do à sui generis hominibus hauserunt. aiunt enim: hæc olim, quæ postea fuerunt illustrata, & melius exposita. en cor doctorum, qui volunt supra antiquitatem Christianam sapere.

De difficultate, quam Christiani in vita ciuili, si nollent in Idololatriam incidere, expiebantur. Cap ij.

DE vita Christianorum, quando suscipitur disputatio, illa diligenter sunt perpendenda, quæ cum aliqua Idololatriȩ labe poterant esse cõiũcta, à qua tamen ipsi summopere abhorrebant. quamuis verò semper vitanda foret Idololatria, nõ tamen semper se ipsos prodere debebant Christiani, ostendereq; palam, quã colerent Religionem, iuxtaq; quem ritum viuerent, ne quotidie in præsens discrimen darent caput. vides cui difficultati subessent. hinc enim vtendum erat familiariter hominibus, degendumq; inter mortales ciuili societate: illinc abstinendũ erat ab Idololatria, ad quam omni propè momento, nisi valdè essent cauti, videbatur impingendum. Nec idem omnes sentiebant de quibusdam actibus. aliqui enim minus seueri putabant nonnulla Idololatriæ esse expertia, alijs existimantibus, qui seueriores erant, nequaquã posse obiri à Christiano salua Religione. Hos nostri temporis Theologi appellarent casus conscientiæ, quales non paucos legere est apud Tertullianũ toto libro de Idololatria, in quo simul indicat non idem omnes sensisse. ipse ad seueritatem

fle-

flectit, oppugnatq; non paucos, qui sibi in multis indulgebant, & blandiebantur. Eorum non sigillatim facio mentionem, cum aliquot earum quæstionum exhibeat liber hic, de vita Christianorum ante tempora Constantini. facilius porrò vitabant Idololatriam Fæminæ, quæ à muneribus ciuilibus excludebantur, quàm viri. Quis enim non videt eiusmodi munera cum Idololatria fuisse coniuncta? in quam rem legi debet Tertullianus lib. de Idololatria facilius etiam sibi poterant cõsulere plebeij, obscuriq; homines, quàm patritij, atq; clarissimi. viri namq; in dignitate aliqua constituti vti cogebãtur insignibus, quæ ait Tertullianus inserta fuisse Idololatrię. scio putare aliquos, valdè obscurũ, atq; abiectũ vulgus fuisse Christianos ante tempora Constantini. Negare tamen non possumus, Christianos quoq; fuisse aliquos genere, dignitate, diuitijs conspicuos, qua de re si quis dubitet, is sibi poterit eximere scrupulum lectis verbis Tertulliani cap. vlt. lib. ad Scapul. *Quid facies de tantis millibus hominum, tot viris, ac fæminis, omnis sexus, omnis dignitatis? quid Carthago passura est, cum illic vnusquisq; viderit fortasse, & sui ordinis viros, ac matronas, & principales quasq; personas, & amicorum tuorum vel propinquos, vel amicos?* videtur autem Scapula fuisse tunc Proconsul Africæ.

An omnium rerum communio vigeret apud Christianos? Cap. iij.

VIdentur Christiani ante Constantinum nihil priuatim possedisse, sed omnia in commune contulisse. Qua in re dixeris fuisse imitatos tempora Apostolorum, de quibus videnda sunt Acta Apostol. cap. 4. & 5. depromātur verba Tertulliani ex Apolog. cap. 39 *ex substātia familiari fratres sumus, quæ penes vos ferè dirimit fraternitatem. Itaq; qui animo, animaq; miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus. omnia indiscreta sunt apud nos, præter vxores.* quæ vidētur ostēdere omnia apud Christianos fuisse cōmunia. verum quæ prolata sunt, sic sunt exponenda, vt intelligamus liberaliter contulisse Christianos pecuniā, qua pauperibus auxiliū ferretur. Quicquid igitur id erat, quod commune censebatur inter Christianos, id vltro, & spontè collatum fuerat ab ijs, qui poterant. Quod percipi potest ex verbis pręcedentibus eiusdem Scriptoris. inquit enim. *Modicam vnusquisq; stipem menstrua die uel cum uelit, & si modo uelit, & si modo possit, apponit. nam nemo compellitur sed spontè confert.* Quis non videt Christianos priuatim possedisse bona, ex quibus aliquid pro lubitu conferebant in vsum pauperum?

Multiplici Idololatriæ fuisse obnoxios ludos Circenses. Cur à Christianis retenti fuerint?

Cap. IV.

CHristianis nihil fuisse cum insania Circi testatur Tertullianus in Apolog. cap. 38. in libro de spectaculis inuehitur plurimis verbis in Circum, ostenditque eum multiplici obnoxium Idololatriæ. *Quot*, inquit, *in habitu loci ipsius Idolloatrias recognoscis? singula ornamenta Circi, singula Templa sunt*. sigillatim cui Deo quæque pars sacra sit recenset, & subijcit. *Animaduerte Christiane, quot nomina immunda possederint Circum. Aliena est tibi religio, quam tot Diaboli spiritus occupauerunt*. Narrat etiam Circenses sacrificio exhiberi. nec dubitat pronũciare *à Deo excidere eum, qui Circum spectator intrat*. Hęc qui audit, absq; dubio miratur à Christianis Imperatoribus non fuisse sublatos ludos Circenses. nam de gladiatoribus tollendis, non aurigis tulit legem Constantinus l. vnic. C. de glad. toll. eidẽ Codici insertus est titulus de spectaculis l. 1. iubent Imperatores Christiani *Spectacula Agonis reformari*. in 2. non permittunt eos, qui agitandi munus exercent vllis *præter Circense certamen* affici supplicijs. Ex vitis quoq; Imperatorum Christianorum, quas descripsit Zonaras apparet Venetos, Prasinosq; contrarijs studijs certásse in Circo. nec dissimulat Procopius in Anecdotis infinitam hominum multitudi-

tudinem alimenta sibi parásse eiusmodi certaminibus. Qua quęso ratione excusabimus Christianos ab Idololatria? Respondendum est, sic exhibitos ludos, vt tamen omissa sint, quæ ex prisco ritu sapiebant Idololatriã. In hanc rem proferenda sunt verba Imperatorum Arcadij, & Hon. Cod. de Pagan. & sacrific. l. 4. *Vt profanos,* inquiunt, *ritus iam salubri lege submouimus, ita festos conuentus Ciuium, & communem omnium lætitiam non patimur submoueri, vndè absq; vllo sacrificio, atq; vlla superstitione damnabili exhiberi populorum voluptates decernimus.*

Christianos existimasse nefas per fortunam Cæsaris iurare. Cap. V.

IVrabant mortales apud Romanos promiscuè per Genium, per fortunam, per salutem Imperatoris. Christiani per salutem Cæsaris non renuebant iurare: at non poterant adduci, vt per Genium; per fortunam eiusdem iuramentum emitterent. Discere est id ex Tertulliano in Apol. cap. 32. *At iuramus, sicut non per Genios Cæsarum.* S. Polycarpus apud Eusebium lib. 4 hist. Eccles. cap 15. nunquam potuit cogi, vt per fortunam. Cæsaris iuraret. *Proconsul dicit iura per Cæsaris fortunam: iura, & dimittam te. vrgente iterum Proconsule, ac dicente, iura per Cæsaris fortunam, regerit Polycarpus: Si inanem hanc iactantiam, quæris, vt iurem per Cæsaris fortunam, simulans te nescire, quis sim, liberè audi: Christianus sum.* vides ideò noluisse iurare Polycarpum per Cæsaris for-

tunam, vt hinc discamus existimasse Christianos fas non esse, vel per Genium, vel per fortunam iurare Cæsaris.

Cur per Genium, & Fortunam Cæsaris nollent iurare Christiani? Cap. vj.

QVærendum hic, cur nefas esse dicerent Christiani per Cæsaris Geniũ, aut fortunam iurare? Genium putabant Gentiles esse Deum, quem etiam re sacra placare solebant Etsi igitur scirent Christiani Imperatorem non destitui Angelo Custode, quia tamen Nationes aiebant Angelum hunc esse Deum, ne errori accinere viderentur Christiani, reijciebant eiusmodi iuramentũ. Adde ideò Gentiles credidisse Cęsarẽ esse Deum, quia Genius eius Deus esse ipsis videbatur, Christiani autem recusabant Cæsarem appellare Deum, vt alibi ex Tertulliani Apologetico puto me annotásse. Cur etiam per fortunam Cæsaris nollent iurare, facile est explicare. nã eam opinabãtur esse Deã, & tanquam Deam in Cœlo collocabant Gentes. An iurassent per fictum Numen Christicolæ? non id eis poterat persuaderi.

Christianos solitos iurare, & quidem etiam per salutem Imperatorum. Cap vij.

VIdentur Christiani ab omni abstinuisse iuramento, cum Christus dixisset: vester sermo sit est, est,

non, non. quod vltra est, à malo est. Matth. 5. quæ verba, aut complectuntur præceptum, aut consilium. Si dicas illud, certè videntur Christiani diligenter cauisse à iuramento, si iurando lædendum erat Numen. Si dicas in verbis Christi tantum contineri consilium, itidem asseres primos Christianos sublimem affectantes philosophiam magna cum sanctitate coniunctam amplexos fuisse ambabus manibus suasoria Christi monita. Hinc colliges non per Deum, non per vllam rem aliam iurare consueuisse populum Christianum. Responderim, cupiuisse Christum nouæ legis homines hactenus abstinere à iuramentis, ne in tanta iuramentorum frequentia cõmitterentur periuria. Satius igitur putabat esse simplicibus, nudisq; verbis aliquid affirmare, non verò subinde iuramenta sermoni admiscere. Est verò monitum Christi ex eorum genere, quæ possent obseruari inter eos, qui omnes Christiani essent, & pietatis studiosissimos, cuiuscumq; fraudis expertes. Cæterum quia vita ciuilis omne genus hominum complectitur, nequaquã fieri potest, vt cuiuis aliquid affirmanti fides habeatur, etiam absq; iuramento. nam multi mentiuntur, si iurandum non sit, non audent autem mentiri, quando accedit iuramentum, cum leges non absq; seueritate animaduertant in periuros, & fœdigrafos. Ergo Christianis quoq; cum præsertim pauci degerent inter gentes iurandum erat in negotijs, quibus ad iurandum præibant leges. Nec iurabant tantum per Deum, sed & per salutem Imperatoris. En tibi verba Tertulliani in Apologo cap. 32. *Sed & iuramus, sicut per non Genios Cæsarum,*

rum,

rum, ita per ſalutem eorum, & pro magno id iuramento habemus. vides exiſtimaſſe Chriſtianos fas eſſe iurare etiam per creaturas, quod malum non eſſe ſua natura fatentur, vt alios omittam, duo clariſſimi interpretes Ianſenius, & Maldonatus in cap. 5. Matth. nec enim quiſquis iurat per alium, diuino cultu eum afficit. tantum oſtendit, ſe magnifacere eum per quem iurat, quod etiam aſſerit Tertullianus, quando agit de more iurandi per ſalutem Imperatoris. *nos iudicium Dei ſuſcipimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfert.*

Milites Chriſtianos videri ſolitos iurare per maieſtatem, aut ſalutem Imperatoris.
Cap. viij.

CVM Tertullianus teſtetur ſolitos iurare Chriſtianos per ſalutem Imperatoris, ſcirent verò Chriſtiani à ſuperuacaneis abſtinendum iuramentis, puto de iuramento militari potiſſimum accipienda verba Tertulliani, licet eiuſmodi formulæ vſus in alijs quoq; negotijs eſſet. militabant Chriſtiani, vt diſcere eſt non ſolum ex Apologetico cap. 42. verum & ex cap. 1. lib. de Corona, at veriſimile eſt ſolitos iurare milites per ſalutem Imperatoris in formula iuramenti militaris, cum apud Vegetium dicantur iurare milites per maieſtatem Imperatoris, & quidem ſolemni more. fateor Vegetium proferre formulam iuramenti militaris, cuius vſus erat

apud Christianos illis temporibus, quibus ipse scribebat. verisimile tamen est in formula iuramenti militaris, qua vtebantur tempora ante Cõstantinum, fuisse comprehensa illa verba, per salutem, aut per maiestatem Imperatoris. Cæterum illud monere non omitto, quod præclari interpretes diuinarum rerum asserunt, per creaturas iam iurare secundum se fas non esse, licere autem, quatenus ipsæ ad Deum referuntur, & nobis diuinam veritatem quatenus possunt, ob oculos ponunt.

Christianos ferè inuitos Imperatorem appellasse Dominum. Cap. jx.

DOminum non lubenter appellabant Imperatorem Christiani, tum quod præferret superbiam, & tyrannidem eiusmodi vocabulum, tum quod Dominus esset Deus. En Tertulliani verba in Apolog. c. 34. *Augustus ne Dominum quidem dici se volebat. & hoc enim Dei est cognomen.* inualuit tamen Domini nomen, cæpitq; tribui etiam optimis Imperatoribus. Plinius profectò in Epistolis, dum alloquitur Traianum, semper eum Dominum vocat, non id facturus, si turpem adulationem cum eiusmodi cognomine putásset esse coniunctam. vt mirum non sit, si ipsi Christiani non renuerent Imperatori tale tribuere nomen, quod tamen non fiebat tota animi sententia lubentius enim abstinuissent à vocabulo, quod diuinitatem sapere videbatur. sic loquitur Tertullianus: *quando non cogor, vt Dominum, vt*

Dei vice, dicam. cum verò Romani Dominum appellabant Cæsarem, non ideò putabant se libertatis esse expertes. nam & Christiani ipsi tandem priuatim se cœperunt inuicem Dominos appellare. Imperatorem verò non aliter in sermonem trahebant, quam pręmisso nomine: Dominus, qua de re prolixè ago alibi.

Plurimos Christianos consueuisse accendere lucernas, & coronare fores lætitiæ publicæ causa. Cap. x.

AMbigebatur inter Christianos, an liceret lucernas accendere, lauro coronare fores publicæ lætitiæ causa, & vt hoc daretur honori Cæsaris. passim Christiani tale officium non renuebant. Tertull. de Idolol. cap. 15. *Nunc lucent tabernæ, & ianuæ nostræ: plures iam inuenies Ethnicorum fores sine lucernis, & laureis, quam Christianorum*. nitebantur hac ratione, quia hominis causa hæc fiebant, neq; honor Dei propterea videbatur tribui homini. inquiebant Christiani: *An honor Dei est lucernæ pro foribus, & laurus in postibus?* Constat Iudæos quoq; diem natalem Herodis celebrâsse accensis lucernis, vt discere est ex Persio. Non id fecissent, si putassent Idololatriam committi accensis ob lætitiam lucernis. Hodie quoq; moris est ob victoriam, ob festum diem, ob aduentum Principis, ob natum filium Principi accendere lumina. An Idololatriæ nos hac ratione obnoxios reddimus? nequaquam. Tertullianus

tamen, vt admodum seuerus fuit, docet nefas fuisse id facere. nam licet fateatur Dei honorem non esse accensas lucernas, & positas lauros, esse tamen inquit, *eius qui pro Deo eiusmodi officijs honoratur*, scilicet Imperatoris. sed negássent eriam Gentiles se putare Cæsarem esse Deum. nam diuinis honoribus non solebant colere Imperatores Ethnici, quamuis aliquando, sed admodum raró id factum, nõ absq; reprehensione occulta eorum, qui tales honores aut poscebant, aut admittebant. Domitianus quoq; male audiuit, quod voluisset vocari Deus. sed, inquit Tertullianus, ostia sunt sacra ostiorum dijs Cardeæ, Forculo, Limentino, Iano. Ergo lucernę & lauri tribuuntur ipsorum honori, atq; adeò coluntur Idola, & Dæmones. Respondissent Christiani illi, se accendere lucernas, & lauros ponere præ foribus, non tribuentes hoc honori talium Deorum, sed præferentes signa lætitiæ. perstat tamen in sua sententia Tertullianus, & existimat Deos ostiorum tanquam honorem ad se rapere, quamuis, qui accendunt lucernas, negant se ijs accendere. vt verum fateamur, tunc res periculo non carebat ob cultum talium Deorum, qui vigebat. nunc extra discrimen posita sunt signa publicę lætitiæ, cum superstitio antiqua antiquata fuerit.

Quare Christiani non renuerent accendere lucernas, et coronare ostia? Cap. xj.

EA etiam de causa lucernas accendebant, postes lauro coronabant ob publica gaudia Christiani, ne viderentur alieni à solemni lætitia, neq; se proderent palam, si omitterent signa gaudij, quod ab omnibus præferebatur. Quis enim non interrogásset, cur ille vel ille non accenderet lucernam, non postes coronaret? facile erat cogitare, aut eum potius dolere lætantibus omnibus, & non esse propenso animo erga Rempublicam, erga Imperatorem. hoc verò non tantum ostẽdebat abhorrere hominẽ à religione, sed nec fauere publicæ felicitati. ne ergo vulgi odium in se deriuarent Christiani, facile obibant tale officium, quod Idololatria carere videbatur. quamuis narret Tertullianus lib. de Idolol. cap. 15. vapulasse noctu in visione Christianum, cuius serui ipso inscio coronárant ostium *annuntiatis gaudijs publicis*. fides eius rei sit penes scriptorem.

Qua ratione possint defendi Christiani, qui accendebant lucernas? Cap. xij

POtuisse accendi lucernas, & postes coronari à Christianis, idq; tribui honori Cæsarum absq; Idololatria, ex eo etiam probauerit quis, quia Christianis Im

pera-

peratoribus positæ sunt statuæ à populo Christiano, non absq; signis publici gaudij. id caruisse Idololatria nemo negauerit, nam cæteroqui pietas ipsorum non passa fuisset tali se affici honore. is autem honor longè amplior fuit, quam si accensæ fuissent lucernæ, aut postes coronati. de statuis porrò Imperatorum Christianorũ habes C. de stat. & imag. sanè ex l. 2. discimus diebus festis solitas eiusmodi statuas, & imagines erigi non absq; præsentia iudicis, absq; tamen adorationis ambitioso fastigio. in quam rem constitutio à Christianis Imperatoribus edita, & Codici inserta est.

Gentiles auersatos fuisse etiam nomen Christianorum. perpenduntur verba Tertulliani.
Cap. xiij.

STOici existimabant nullam turpitudinem esse in vocabulis. id videtur etiam sentire Tertullianus in Apolog. cap. 3. conqueritur multos esse inuisos ideò tantum quod Christiani vocantur. *Nunc igitur, si nominis odium est, quis nominum est reatus?* Sanè ipsum vocabulum, vt res est, siue sonus, turpe non est. siue enim scribatur, siue exprimatur lingua, in sua substantia, & vt sic loquar, in absoluto nihil mali continet. sed vocabulorum ratio posita est in significatu, & relatione ad aliud. Quis neget discrimen esse inter vocabula? vt propterea reijcienda veniat sententia Stoicorum, quam

non sequitur Tertullianus. nam subijcit ibidem: *Quæ accusatio vocabulorum, nisi si aut barbarum sonat aliqua vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum.* sic explodit Tertullianus Stoicos. Cur ergo conqueritur de Gentilibus, quia nomen Christianorum auersabantur? aiebant sæpe hunc esse virum bonum, sed mox addebant esse Christianum. sic videbantur existimare omnia bona esse in eo homine, præter nomen. at, inquit, Tertullianus, nominis reatus est nullus. si namq; fatearis lucium esse virum probum, virum sapientem, cur auersaberis ipsum ob solum nomen? audi Tertullianũ: (Gentiles) *bonum alicui testimonium ferentes, admiscent nominis exprobrationem, Bonus vir Caius Seius, tantum quod Christianus.* Reuera tamen Gentiles detestabantur viros cæteroqui probos, sed Christianos, quod dicti Christiani spernerent Deos, veteremq; cultum ipsorũ. nam ibidem postquam dixit: *Oditur in hominibus innocuis etiam nomen innocuum.* subdit quasi nomine Gentilium: *At enim secta oditur in homine vtiq; sui auctoris.* Sic & nos quandoq; de Turcis, Iudæis, Lutheranis, Caluinianis, dicimus: Samuel vir est bonus, sed Iudæus. non enim innocuum hominem putamus esse eum, qui Iudæus est. crimen certè ponimus in Religione. Atq; ita odimus nomen, quia significat hominem à vera Religione, veroq; numinis cultu aberrantem per auia. Iustinus Martyr in Apol. 2. inquit: *Nec enim ad bonorum, malorumq; discrimen sola nomina sufficiunt, ni considerentur, quàm rebus ipsis conueniant.* vides Iustinũ non negare habendam rationem nominum, sed addere dispiciendum esse, num conueniant rebus.

Vul-

Vulgus apud Gentiles multa mala intulisse Christianis. Cap. xiv.

VVlgus apud Gentiles valde vexabat Christianos, & Iudices, quasi inuitos impellebat in capita innocentium capitum. En verba Tertulliani 2. Apolog. cap. 35. *quoties etiam præteritis vobis, suo iure nos inimicum vulgus inuadit lapidibus, et incendijs ipsis Bacchanaliũ furijs, nec mortuis parcunt Christianis, quum illos de requie sepulturæ, de asylo quodam mortis, auellant, dissecent, distrabant. cap.* 40. docet, si Tiberis adscendit ad mœnia, si nilus non ascendit, in area solitos clamare: Christianos ad leonem. Alibi de puella Christiana, ad Lenonem. in lib. ad Scapul. Non sint areæ. cap. 4. inquit. *Sed & clarissimas fæminas, & clarissimos viros Seuerus sciens huius sectæ esse, non modo non læsit, verum & testimonio exornauit, & populo furenti in os palam restitit*. Iustinus martyr Apolog. 2. agit de vulgi maledicentia in Christianos. in Apolog. narrat Crescentem Philosophum *ad gratiam & voluptatem decepti vulgi* solere garrire contra Christianos. Euseb. lib. 5. hist. Eccles. cap. 1. *persecutioni aduersum nos populis per ciuitates vrgentibus augescente* cap. 2. scribunt ex Gallia Christiani, *quæ à turba vniuersa aceruatim inferebantur fortiter pertulerunt, inclamationes, plagas, tractus, direptiones, dilapidationes, clausuras, & quæcunq; alia à multitudine efferata velut hostibus, & inimicis inferri solent*. Nonne populo clamante ad mor-

tem

tem raptus eſt Seruator? legantur acta Apoſtolorum, vbi non pauca in eam rem.

Gentiles ſolitos impingere Chriſtianis cauſas publicarum calamitatum. Cap. XV.

IDeò etiam erant inuiſi Chriſtiani Gentilibus, quia ipſis calamitatum publicarum cauſas imputabant. Cum enim viderent Deos contemni à diuina religione, dicebant Deos iratos humano generi clades immittere. In hanc rem proferre licet verba Tertulliani, Arnobij, & Cypriani. Tertulliani verba ſunt in Apolog. cap. 40. *Prætexunt Gentiles ad odij defenſionem illam quoq; veritatem, quod exiſtiment omnis publicę cladis, omnis popularis incommodi Chriſtianos eſſe cauſam.* apud Arnob. lib. 1. hæc leguntur. *Comperi nonnullos dicere poſtquam eſſe in mundo Chriſtiana gens cępit, multiformibus malis affectum eſſe genus humanum. ipſos etiam Cælites derelictis curis ſolemnibus, quibus quondam ſolebant inuiſere res noſtras, terrarum ab regionibus exterminatos.* Cyprianus contra Demetrianum. *Dixiſti per nos fieri, & quod nobis debeant imputari omnia iſta, quibus nunc mundus quatitur, & vexatur. quod Dij veſtri à nobis non colantur.*

Qua

Qua ratione à Christianis refutati fuerint Gentiles, impingentes Christianis publicarum calamitatum causam. Cap. xvj.

CAlumniæ huiusmodi variè occurrerunt Christiani scriptores, qui defensionem Religionis susceperunt. Cyprianus dixit consenuisse Mundum, vt mirandum nequaquam sit, si non illis viribus stet, quibus prius steterat. hæc responsio exponenda est in opusculo, quem de Senio mundi componere cogito. nō enim admittent omnes Cypriano mundum consenuisse; nam iam omnino perijsset, cum post S. Cypriani tempora mille tercenti, & plures excurrerint, lapsiq; fuerint anni. Ait deinde mala eiusmodi euenire, quod verus Deus non colatur. Sed ante Christum multo minus colebatur Deus. Tertullianus cum talibus cladibus conflictatum genus humanum, antequam essent Christiani, respondet. lege cap. 40. Apolog. subijcit melius agi cum genere humano, ex quo cæperunt esse Christiani, cum ipsi placent Deum. *Si pristinas*, inquit, *clades comparemus, leuiora nunc accedunt, ex quo Christianos à Deo orbis accepit. ex eo enim, & innocentia seculi iniquitates temperauit, & deprecatores Dei esse cæperunt*. non dubitatque pronunciare ideò mala immitti, quia Deus spernitur; statuæ adorantur. Arnobius prolixè declamat; ait non esse inuectam labem terris, cum natura, totusq; orbis suis

suis constet legibus. Si verò memorentur res quędam noxiæ vt bella, contagio, & eiusmodi, recentes profectò non sunt, cum ipsa nomina antiqua satis indicent antiqua quoq; & olim vsitata esse mala. hæc ferè proferuntur ab illis scriptoribus, vt defendantur Christiani.

Christianos vndè dictos putarent Gentiles? Cap. XVIJ.

VNde dicti Christiani? pertrita res est. sunt verba Tertulliani in Apolog. cap. 3. *Christianus, quantum interpretatio est, de vnctione deducitur*. Sed Gentiles non lubenter sic proferebant nomen; malebant enim dicere: Chrestianus, cum difficile esset apud ipsos cogitare, ab vnctione impositum nomen. Hinc Iustinus in Apolog. 2. nomen Christianorum non petit ab vnctione. sed inquit alioquin *quo ad nostrã appellationem attinet sumus* χρηστότατοι *idest commodissimi*. non potuit tamen ignorare Iustinus dictos ab vnctione Christianos, non aliundè, sed ipse secutus est opinionem Gentilium, qui eiusmodi appellatione videbantur fauere Christianis; quasi diceret Iustinus, cur odistis nos ob nomen, cum vel fatentibus vobis sic dicamur, quod χρηστότατοι simus? scribit græcè Iustinus, vt mirũ non sit si Gentiles loquentes latinè, dicerent Chrestiani. respexit Tertullianus in Apolog. cap. 3. *sed & cum perperam Chrestianus pronuntiatur à verbis de suauitate, vel benignitate impositum est*. hinc fortè factum est vt Suetonius de Christianis dixe-

rit,

rit Iudæos impulsore Chresto, tumultuatos fuisse, hoc est eos, qui Christum colebant. Sed nihil certi de opinione Suetonij iam pronuncio.

Videri antiquos Christianos multas lites inter se diremisse, Cap. xvijj.

OB illa, quæ scribuntur à S. Paulo 1. Cor. 6. vbi iubet ne fideles litigent coram infidelibus puto inualuisse morem, vt Episcopus velut arbiter electus componeret, & dirimeret multas controuersias ortas inter fideles. Cum igitur verisimile sit, Constantinum deprehendisse in Ecclesia hunc morem, tulit legem, & constitutione sanxit, ne prouocatio daretur ab eiusmodi sententia. Nam ante Constantinum potuisset fidelis ad Iudicem infidelem confugere, etiam si Episcopus iam tulisset sententiam. videndus igitur est titulus in C. de audientia Episcopali. Iurisconsulti porrò de tali audientia ante Constantinum nihil protulerunt, cum ne quidem nossent solere Christianos inter se hoc modo dirimere controuersias. Par autem fuit, vt Constantinus sic sanciret, cum suo tempore Iudices ferè adhuc Gentiles essent. ne igitur cogerentur Christiani adire talia tribunalia, legem tulit. animaduertendum autem S. Paulum videri tantum de Ciuili negotio locutũ. nam crimina plectebantur ab eo, qui potestatem habebat gladij. adde id, quod sanciuit post Constantinum Honorius de audientia Episcopali, etiam tributum

Iudæis C. de Iud. l. Iudæi 8. Etsi vero Constitutio Constantini non extet in Codice Iustinianeo, est tamen eam reperire in Theodosiano.

Cur Christiani non videantur iniuisse conuiuia cum Gentilibus? Cap xix.

DIfficile erat Christianis, si nollent detegi, inire cum alijs, Gentilibus scilicet, conuiuia; nam in eiusmodi lætitia frequenter coronabant capita, cum putarent coronas ebrietatem morari. Christiani verò à quauis abstinebant corona. Nunquam, inquam, coronam capiti imponebant suo. id nos docet Tertullianus lib. de Corona cap. 2. *Neminem dico fidelium coronam capite nosse alias extra tẽpus tentationis eiusmodi. omnes ita obseruant à catechumeno vsq; ad confessores, & martyres, vel negatores.* Vt ostenderet nequaquam licere Christianis militibus laurum capiti imponere, profert hæc verba de more Christianorum. nam si nullus plane Christianus vllam gerebat coronam, etiam extra militarem vitam, fas non erat ipsis militibus habere laureata capita. existimandum igitur Christianos abstinuisse à conuiuijs, cum præsertim frequenter inirent cænulas, quas à charitate nominabant, à quibus aberat commessatio, aberat ebrietas, vt non opus esset corollas plectere, ijsq; caput redimire.

Qua ratione se gererent Christiani imminente naufragio? num ipsi fænus nauticum exercerent. Cap XX.

NAuigasse Christianos, & nauigare solitos dubitare non possumus, dum legimus Tertulliani Apologeticum. inquit enim cap. 42. *Nauigamus, & nos vobiscum*. Vbi quærere est, qua ratione se gererent, si periculo imminente naufragij vota dijs tollerent nautę cum reliquis, qui erant in naui? num & ipsi se obstringebant littoralibus numinibus? auersabatur procul dubio ipsorum pietas talia religionis, vel potius superstitionis specimina. tantum abest, vt erepti in portu suspenderent Deo maris vestimenta more Gentilium. puto in eiusmodi deprehensos discrimine precatos Deum Cæli, eiq; suam cæterorumq; commendasse salutem. Cum vero non in eadem cum reliquis irent verba, dijsq; se commendarent, suam prodebant religionem, ostendebantq; se ex eorum esse genere, qui spernerent deos. hinc in portum vbi peruenissent quandoq; detrudebantur in carcerem, nisi fuga sibi consulerent. sed non semper sæuiebant in ipsos edicta.

Quæsiverim quoq; num Christiani, nauticę qui dabant operam, fænus exercerent nauticum? Nam satis constat eos, qui mutuam darent pecuniam mari committendam absque modo potuisse exigere vsuras, vt non cogerentur limites centesimæ vsuræ obseruare,

qua de re videnda sunt, quæ traduntur à Iurisconsultis ff. de fænore nautico. puto perfectionis Christianæ studiosos omninò abstinuisse ab vsuris, cum Christus dixerit: mutuũ date, nihil inde sperantes. Alios existimo se gessisse secundum leges Romanas. nam & temporibus Christianorum Imperatorum exigebantur passim vsuræ, vt discere est ex innumeris, quæ de ijs sanciuntur in Pandectis, & in Codice, præsertim sub duobus titulis similibus de vsuris.

Christianos non consueuisse frangere, & destruere Idola. Cap. xxj.

ET si Christiani detestarentur idola, fas tamen eis non erat ea destruere, & frangere. sic enim colendus erat Deus, ne tamen inconsulto studio ea fierent, ob quæ procella crudelitatis tranquillitatem Christianorum cætuum turbaret. hoc verè à me pronunciari docet Canon 60. Concil. Elib. *Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus, quatenus in Euangelio scriptum non est, neq; inuenitur sub Apostolis vnquam factum, placuit in numero, eum non recipi martyrum.* An ita senserint omnes Antistites Ecclesiarum, ego quidem nescio. videntur verò innuere Patres eum, qui non ibi fuerit occisus, vbi idolum fregit, sed postea fuerit captus, & morti addictus, posse inter Martyres coli. cur enim addiderunt illud: *& ibidem fuerit occisus.* videntur etiam indicare placere sibi, si frangantur idola, modo id fiat clam, ne

fracti

idoli causa Præsides in vniuersum sæuiant Christianorum cœtum. Apostolos porrò, & Apostolicos viros nusquam legimus idola fregisse. videntur igitur antiqui Christiani ab eiusmodi opere abstinuisse. si dicas, postea omnia fuisse euersa, atq; adeò licuisse semper Christianis ea frangere, respondebo euersa fuisse auctoritate Cæsarum Christianorum. sed ante Constantinum Christiani imperio destituebantur.

Quosdam Christianos fuisse Fabricatores Idolorum, non cultores. Cap. XXIJ.

ERant inter Christianos, qui Idola, & statuas Deorum construebant, vt inde vitam tolerarent. existimabant enim partes Christiani hominis impleri ab eo, qui licet faceret Idola, non tamen idola colèbat. Quid namq; est idololatria, nisi cultus idolorum? At nō idem est idolum facere, & idolum colere. viderit qui colit, dum non colat, qui facit. *Facio* (ait quidam Christianus apud Tertull. de Idol. cap. 6.) *sed non colo. imò*, inquit Tertull. *tu colis, qui facis vt coli possint. illis ingenium tuum immolas, illis sudorem tuum libas, illis prudentiam tuam accendis.* posset ille respondere, fas esse facere statuas, quæ ponuntur clarissimis viris virtutis causa, quæ tamen non coluntur, vt Dij. An eiusmodi immolatur ingenium? Nequaquam id dici potest. Nec negasset Tertullianus, fas esse tales facere statuas, cum ipsi Christiani Imperatores consueuerint præmia virtu-

tum tribuere merentibus, erectis statuis, vt est videre C. de stat. & imag. l. 4. Certè artifices talium operum tunc nō peccabant. sed tamen videbantur peccare, qui statuas faciebant, quas norant excipiendas diuino cultu à Gentilibus.

Christianos auersatos fuisse libros Gentilium. Cap. xxiij.

Libros Gentilium auersati sunt prisci Christiani. quid mirum? Sacram scripturam tantum habebant notā. In Ecclesia sola legebatur, & exponebatur. vide Epistolas S. Ignatij, & aliorum, nihil præter S. Scripturam reperies. sed prodeat S. Clemens in Constit. lib. 1. cap. xij. *Abstinete ab omnibus Gentilium libris. Quid enim tibi cum externis libris, vel legibus, vel falsis Prophetis? quę quidem leues à fide abducunt. nam quid tibi deest in lege Dei, vt ad illas gentium fabulas confugias? si historica percurrere cupis, habes Reges, si sophistica, & poetica, habes Prophetas, & Iob, & Prouerbiorum auctorem, si cantilenas cupis, habes Psalmos, si rerum origines desideras nosse, habes Genesim, si leges, & præcepta, habes gloriosam Dei legem.* Res ipsa clamat abstinuisse Christianos à libris Gentilium. nam quem Iurisconsultum, Poetam, Historicum, Oratorem, Philosophum, Medicum illorum temporum nominare licet, qui fuerit Christianus? Iurisconsultus fuit Tertull. sed cum esset Gentilis. nam factus Christianus, de quauis re potius

tiùs quam de Iure Ciuili Romanorum egit. contra Marcionem extant libri carmine comprehensi à Christiano. sed quales, quæso, sunt versus prorsus inepti: inter historicos nullus apparet. nam Africanus non historiam scripsit, sed seriem temporum paucis verbis est amplexus. Iustinus non didicit philosophiam apud Christianos, sed quam adeptus fuerat apud Platonicos, vt vanam, futilem, incertam reiecit ad Christianos postquam est transgressus. de Origene alibi sum locutus. Certè totus fuit in exponenda S. Scriptura, vt opera ipsius clamant. Rhetor fuit S. Cyprianus cum nondum esset Christianus, postea non coloribus oratorijs indulsit, sed ex S. litteris deprompsit pleraq; omnia, quæ exarauit. Magna rerum cognitione, magnaq; eruditione fuit præditus Tertullianus, quam tamen non videtur parásse post transitum suum ad Christianos. nā Presbyter nonnisi de rebus ecclesiasticis scripsit, semper ferè vsus testimonio Prophetarum, & Apostolorū. quod si demus paucos aliquos legisse libros Gentilium, aut peccárunt ea in re, aut eis sunt vsi, vt faciliùs confutarent errorem Gentium. promiscuè sanè inter Christianos solis libris S. Scripturæ erat locus, aut nonnullis dictatis, pro defensione Religionis Catholicæ contra Gentiles, aut Hęreticos compositis. in scholis enim Christianorum (si quæ tamen erant ante tempora Constantini) tantum elementa Christianæ Religionis tradebantur. non Poeta, non Philosophus, non Rhetor, non historicus, non Orator, non lex Romana exponebatur.

Si ante Cōstantinum Christiani spernebant leges Romanas, cur postea eas in scholis fuerint interpretati? Cap. XXIV.

SI Christiani ante Constantinum auersati sunt ius ciuile Romanorum, neq; eius cognitioni putarunt esse incumbendum, cur Christiani Imperatores, & præsertim Iustinianus leges Romanas, totamq; iuris prudentiam tanti fecerunt, vt publicè Romę Constantinopoli, Alexandriæ, Berythi voluerint exponi, & studiosæ tradi iuuentuti? cur non contenti fuerunt lege Dei, præceptisq; Euangelicis? cum præsertim tandem Italia planè reiecerit ius Ciuile Romanorum, donec tandem iussu Lotharij reditum est ad veterem iurisprudentiam. Vicissitudinem multiplicem fas est accusare leuitatis; sed respondere possumus Christianos ante tempora Constantini, quia non imperabant, sed parebant, fuisse contentos lege Dei. At postquam ipsi imperatores Christianam sunt amplexi religionem; res ipsa cæpit clamare, excolendum esse ius Romanum, nisi vellent omnia sursum, deorsum verti. Neque enim potuissent tolli mores antiquissimi, qui totum occupabant orbem, & legibus fulciebantur Romanis. Intellexerunt itaq; iurisprudentiam Romanam nō solum non incommodare religioni Christianæ, sed vtilissimam esse Reipublicæ, totiusq; imperij maiestati. vides quale arca-

num

num fuerit euulgatum, quando Constantinus transiuit ad Christianam pietatem. Didicerunt nempe mortales, Religionem Christianam, & ius Ciuile Romanorum inter se non pugnare.

Habuisse Christianos ædes sacras, & oratoria. Cap. XXV.

HAbuisse Christianos Dominica, Ædes sacras, & oratoria dubitare non possumus. En tibi veterum testimonia. Euseb. lib. 8 hist. Eccles. cap. 2. *Oratoria à culmine ad pauimentum vsq; vna cum ipsis fundamentis deijci vidimus.* Si destructa sunt, prius constructa fuisse necesse est. idem lib 20. cap. 2 *Videntes ea loca, quæ paulo ante Tyrannorum fuerant impietatibus destructa exsuscitari, ac templa rursus ex fundamentis erigi.* Can. xxj Concil. Elib. *Siquis in ciuitate positus tres dominicas ad Ecclesiam non accesserit.* Idem Can. 36. *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, ne quod colitur, & adoratur in parietibus depingatur.* Metaphrastes in octobri agens de S. Cypriano. Ingrediens igitur εἰς κυριακὸν, *In dominicum.* Synod. Laod. can. 28. *Non decere facere agapas in dominicis, aut Ecclesijs.* S. Clemens in Constit. Apost. cap. 62. *Conueniatis quotidie mane, & vespere, psallentes, & orantes in dominicis.* Plura proferre, puto esse superuacaneum. vix autem crediderim passim magna mole constructa fuisse à Christianis templa, cum ipsis ne quidem conuenire liceret absq; magno periculo. vi-

dentur potius domus versæ in vsum sacrum, atq; in illis rem sacram fecisse Christiani. nam tales ædes non ita erant expositæ oculis populi, cum conuinctæ essent alijs S. tamen Clemens ait Apostolos iussisse, vt formam nauis referret Ecclesia. vndè videtur posse colligi, constructas fuisse Ecclesias à Christianis, formamque nauis in structura imitatos. Sed par est credere, non vbiuis potuisse Christianos eodem se gerere modo, vt vnusquisq; animaduertere potest, qui ob oculos sibi ponit vicissitudinem temporum, & varietatem nutantem inter pacem, & turbas.

AEdes sacras Christianorum ante Constātinum non fuisse appellatas Basilicas. Cap. XXXVj.

AEdes sacræ Christianorum ante Coustantinum Basilicæ vocatæ non sunt. nullum enim scriptorem proferre licet, qui vixerit illis temporibus, & Basilicarum nomine, hac in re vsus fuerit. Basilicę autem sunt appellatæ Ecclesiæ à Constantiuo constructæ, quod formam referrent Basilicarum, quæ domus erant amplissimæ Romæ, in quibus prætores ius dicebant. sed aduersus id, quod diximus, obijcere est testimonium Anonymi scriptoris, qui paulo post obitum S. Augustini disputauit in libro contra Prædestinatianos. inquit enim quando. *96.* hær. agit contra Tertullianistas: *Tertullianus apud Carthaginem basilicam habuit, vbi populi ad eum conueniebant, quæ Basilica vsq; ad Aurelium Episcopum*

fuit

fuit. Facile est respondere, vocatam fuisse basilicam Tertulliani Ecclesiam, sumpto vocabulo ex subsecutis temporibus. Nam post tempora Cōstantini omnes Ecclesiæ cœperunt appellari basilicæ, etiā si fuissent cōstructæ tunc, quādo nō erat moris eas Basilicas appellare.

Non exigi solita stipendia sacerdotum, sed vnum quemq; pro lubitu contulisse. Cap XXXVij.

VT alerentur sacerdotes apud veteres Christianos, nihil exigebatur. neque quisquam poterat compelli, vt stipendium solueret templi, religionisq; causa. Qua ratione igitur conferebatur pecunia, absq; qua vita ab eis, qui sacra tractabant, tolerari non poterat? respondere est, vnumquemq; sponte contulisse, quod volebat, quod poterat. verè hæc à me pronunciari, ostendent verba Tertulliani. nam cap. xiij Apolog. reprehēdit Gētiles, qui religionis causa exigebant à volentibus nolentibus pecuniam. inquit autem: *Exigitis mercedem pro solo templi, pro aditu sacri. non licet deos nosse gratis. venales sunt.* Cap. 39. fatetur apud Christianos esse arcam, sed non talem, quam habebant gentiles. *Etiamsi*, inquit, *quod arcæ genus est non de honoraria summa, quasi redemptæ religionis congregatur.* Notat Gentiles, qui redimebant religionem, remq; sacram metiebantur pretio. de Christianis subijcit: *Modicam vnusquisq; stipem menstrua die, vel cum velit, & si modo velit, & si modo possit apponit. nam nemo compellitur, sed sponte confert.* Hæc Tertullianus.

Christianos veteres non solitos mendicare. Cap. xxviij.

NVnquam legitur Christus mendicásse, nunquam Apostoli. S. Paulus vitam tolerauit opificio, ne cuiquam molestus esset. Conferebant stipem Christiani, consulebantq; nonnullorum fidelium egestati, ad quod faciendum monebantur ab Episcopis, & Sacerdotibus. Eiusmodi monita repetita nouimus in Epistolis S. Pauli, ex quibus multa depromere nihil hic attinet. Veteres Christianos, vt se inuicem maximo prosequebantur amore, multa contulisse in commune discere est ex Iustino, Tertulliano, atq; etiam alijs. At non circuibant Sacerdotes, & Religiosi ostiatim petẽtes stipem. hoc moris erat apud Isidis Sacerdotes, quos eo nomine irridet Tertullianus. aliás etiam circumibatur, & pecunia Religionis causa petebatur. Tertullianus id narrat cap. 13. Apolog. *Circuit cauponas religio mendicans*. sed de Christianis cap. 39. Apolog. *modicam vnusquisq; stipem menstrua die, vel cum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit. nam nemo compellitur, sed spontè confert*. De mendicantibus Sacerdotibus Isidis videri potest Apuleius, quem iam non exscribo. dices, hodie in Ecclesia Catholica multos esse mendicantes viros Religiosos. An hoc damnabimus? Nequaquam. fateor tunc primum inualuisse vsum mendicando, quando S. Franciscus, S. Dominicus erexére caput. nam se

pau-

paupertati ita obstinxerunt, vt vitam tolerarent mendicando. quod rectè factum fuisse ostendit S. Thomas, opusculo in eam rem conscripto.

Videri quandoq; Clericos exercuisse opificium. Cap. xxjx.

ALiqui Clerici, & Sacerdotes, quod paupertina esset Ecclesia, ante Constantinum, opificio vitam tolerabant, forte ne si stipendium exigerent, graues essent atq; molesti laicis. En tibi verba Tertulliani de Idolol. cap. 7. *adleguntur in ordinem Ecclesiasticum artifices Idolorum* quod grauissimè reprehendit Tertullianus. nam nec fas putat laico construere Idola, vt vitam toleret. Multo magis id reprehendendum in Clerico. exclamat Tertull. *proh scelus. ò manus præcidendæ*. dices, Christianos solitos conferre stipem, quę Sacerdotes aleret, vt alibi doceo. Ergo nil causæ erat, cur opificio victum pararent. Respondere est, quibusdam in locis adeò egenos fuisse Christianos, vt alere non possent Sacerdotem, & Clericos. Erit tamen, qui Tertullianum dicat tantum dolere eos, qui cōstruxerunt Idola admitti ad ordinem Ecclesiasticum, ne quis putet Clericos, dum Clerici erant, Idola construxisse.

An Col-

An Collegia Christianorum ante Constantinum fuerint illicita? Cap. XXX.

AN Collegia Christianorum ante Constantinum fuerint illicita? quærẽdum hic est. forte affirmauerit, qui legit Epistolam Adriani scriptam ad Minucium Fundanum, quæ extat apud S. Iustinum Martyrum. neq; enim patitur quemquam puniri, quod Christianus sit. Antoninus quoq; vt est apud eundem, iubet omnis criminis esse expers nomen Christiani, modo nihil aliud obijciatur. Marcus verò Imperator vetat, ne Præsides quemquã inducant terrore, vt nõ sit Christianus. diebus dominicis stato tempore conueniebant, quod nõ licuisset, si collegia fuissent illicita. habebant ædes sacras, dominica, oratoria, vt discere est ex historia Ecclesiastica Euseb. lib. 10. cap. 2. & lib. 8. c. 2. An potuissent construere Templa, si ne quidem conuenire fas ipsis fuisset? Neq; dicas opus fuisse Senatusconsulto, vt licita forent, nam immensa multitudo non indigere videtur Senatusconsulto, neq; enim facit collegium, sed ipsa est ciuitas. Respondendum nihilominus est, Christianorum cœtus illicitos fuisse, cum de ijs nullum esset factum Senatusconsultũ. explorata nempe est regula apud Iurisconsultos, omne collegium esse illicitum, de quo non est factum Senatusconsultum. nihil autem eiusmodi de cœtibus Christianorũ licet proferre. inspiciantur Pandectæ. Quid, quęso, reperire est in

hanc

hanc rem? Epistolæ porrò Imperatorum relatæ non sunt inter Principum Constitutiones, quas legimus in Codice, vt propterea videantur destitui robore. Adde si veræ sint, iubere tantum, ne quis eo solo nomine puniatur, quod Christianus sit, & ne quis cogatur deserere Christianam Religionem. non ideò volunt licere Christianis cœtus agere Religionis causa. Qui autem priuatim colunt Deos, & colendi Numinis causa cœtus ineunt, peccant in leges Romanas, atq; adeò puniri possunt, etiam secundum litteras prolatas à Iustino. Nolunt enim puniri Christianos, si non peccent in leges. Sed in leges peccat, quisquis ad segregem cœtum Religionis causa conuenit. Adde multos Imperatores puniuisse Christianos, atq; adeò aut putâsse fictas esse Epistolas illas, aut earum non habẽdam esse rationem. fateor equidem, cõuenisse Christianos, sed noui dedisse operam Præsides ne conuenirent, vt legere est apud Plinium lib. x. epist. 100 Nec talis erat multitudo, vt esset totus populus. Valde multi erant, fateor, sed pleriq; ex plebe, cuius paruam scimus haberi rationem. hinc ait Plinius ibidem: *Neq; enim ciuitas tantum, sed vicos etiam atq; agros superstitionis istius contagio peruagata est, quæ videtur sisti, ac corrigi posse*. habuisse ædes sacras nõ nego, nam nonnulli Imperatores mites cum essent noluerunt eis, cum plurimi forent, mortem intentare. Alij verò ædes eiusmodi solo æquari iusserunt.

Qua

Qua ratione se gererent illi, qui accusati, quod Christiani essent, Christiani autem non erant, vt suspicione se purgarent?
Cap. xxxj.

QVa ratione se gererent illi, qui vellent notam Christianismi à se depellere, ostendereque se Christianos non esse, hic breuiter exponendum. nam satis constat, quandoque accusatos tanquam Christianos, qui Christiani non erant. aliqui etiamsi Christiani forent, metu tamen tormentorum, quę intentabantur, trepidi non nunquam nuncium Christo mittebant. Appellabant igitur deos, simulacris Numinum, & ipsius imperatoris imagini thure, ac vino supplicabant. En tibi verba Plinij lib. x. epist. 100. *Qui negant se esse Christianos, aut fuisse, cum præeunte me deos appellarent, & imagini tuæ* (alloquitur Traianũ) *quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum adferri, thure, ac vino supplicarent.* Possent plura similia proferri. Iubebantur etiam maledicere Christo. ibidem Plinius: *Præterea maledicerent Christo.* Apud Eusebium lib. 4. hist. Eccles. cap. 15. *Instante Proconsule, & dicente: Conuiciare Christo.* Respondit verò Polycarpus se nequaquam Christo maledicturum, cui seruierit octoginta sex annos. Iurabant etiam per Cæsaris Fortunam, vt est videre apud eumdem Eusebium. Nam Polycarpus constans in fide renuit

nuit tali iuramenti formula vti. cum præsertim animaduerteret Proconsulem existimare, Gentiliũ Religionem suscipi ab eo, qui sic iurare paratus foret.

Antiquos Christianos non consueuisse velare Virgines. Cap. xxxij.

NVm velabantur Virgines apud Christianos? virgines dum voco, de ijs loquor, *Quę transitum ætatis fecerunt*, vt loquitur Tertullianus lib. de virgin. veland. cap. 1. Sermo nempe est de virginibus, quæ nubiles sunt, maturæ viris. nam paruæ puellæ ad velum in hac quæstione non vocantur. affirmo autem velari non consueuisse. hoc fatetur Tertullianus. fremit propterea, doletq; se contrario more premi, ne totis velis orationis possit ferri contra eos, qui aiebant velandas non esse. Inficias tamen nõ imus alicubi tunc velari solitas in Græcia nempe, apud quosdam barbaros, & in parte Africæ. En tibi Tertullianeam narrationem. cap. 2. *Per Græciam, & quasdam Barbarias eius, plures Ecclesiæ virgines suas abscondunt.* Est & sub hoc cęlo institutum istud alicubi. sed mos non multarum Ecclesiarum nequaquam opponi debet omnium Ecclesiarũ cõsuetudini, nec par est haberi rationẽ eius, quod est apud paucos, si cum innumeris conferantur, quorum auctoritati aduersari, hoc verò est brachia nequicquam obijcere torrenti.

Discubuisse in triclinio Christianos, quando inibant Agapas.

Cap. xxxiij.

NVm discumbebant Christiani in lectis, quando cænas, Agapas dictas, inibant? quidni? nam mos Romanus non ferrebat vt assiderent mensis. accumbebant in lecto. hinc decantatum triclinij nomen; quo vtitur Tertullianus quoq; quando de cænulis Christianorum agit in Apolog. cap. 39. *De solo triclinio Christianorum retractatur*. Vide verò sanctitatem illorum Christianorum. etenim eiusmodi cænis interfuisse fæminas alibi diximus. videbatur ire in discrimen pudicitia. nihil tamen vnquam narratum fuisse à Gentilibus, quod adulterium, stuprum, incæstum saperet, tradit in eodem Apologetico Tertullianus. Postquã autẽ orbis fere totus, Constantino præeunte, amplexus est sacra Christiana, meritò sunt sublatæ Agapæ. nam quod inter paucos sanctitate fulgentes locum habet, id degeneraret in labem, si obtineret in frequentissimis cœtibus.

Quid

Quid ansam præbuerit Gentilibus accusandi, vt prodigas, Christianorum Agapas?
Cap. XXXIV.

ACcusatas fuisse cænas Christianorum, vt prodigas à Gentilibus constat ex Apologetico Tertulliani, quasi Christiani in ijs parandis magnos fecerent sumptus, & genio plus satis indulgerent. facile est, in eiusmodi sic se gerere, vt reprehensioni sit locus apud eos, qui non absq; seueritate de alienis iudicium ferunt. S. sane Paulus in 1. ad Cor. cap. 10. obiurgat diuites, qui in Agapis ad ebrietatẽ vsq; scyphos exhauriebant. Cur etiam Sanctus Iudas, dum acriter inuehitur in quosdam falsos fratres, ait eos esse *maculas in Agapis*? hi nempe fædabant sanctitatem illarum cænularum, siue potando, siue garriendo, siue alia ratione in modestiam, quæ Christianos decebat, peccando. Quæ omnia faciunt, ne miremur, si Gentiles in inuidiam traherent mensas eorum, quos alijs quoq; nominibus nunquam non traducebant.

Fœminas quoq; nocturnis cœtibus Christianorum interfuisse. Cap. XXXV.

FAcillimum est eos traducere, atq; turpi insignire nota, qui noctu cætus agunt, simulq; sumunt cibum, præsertim si non absint mulieres. apud Poetas profectò virgines ferè deuirginantur in Dionysijs, in Cereris vigilijs, eiusmodiq; festis, quæ in noctem incidebant. nec satis est obtendete Religionem, vt criminis suspicio depellatur, cum satis superq; constet, sæpè pietatis obtentu scelera perpetrari. pronũ igitur erat innocentiæ antiquorum Christianorum struere calumniam. nam de antelucanis ipsorum cætibus iam egi. non fert Tertullianus libi 2. ad vxorem, fœminam Christianam nubere Gentili, nam ipse non patietur eam *nocturnis conuocationibus* interesse. illis porrò verbis, *si ita oportuerit*, puto indicari conuocationes, quæ quandoque fiebant extra ordinem, vt precibus fusis Deus sæuitiam Gentilium depelleret à ceruicibus Christianorũ. nam cætus antelucani stati erant. pernoctabant Christiani, hoc est totam noctem transigebant in cœtu & festo Paschatis. eiusdem Tertulliani verba nota sunt lib: 2. ad vxorem cap. 4. *Quis solemnibus Paschæ obnoctantem* (vxorem) *securus sustinebit?* Agapæ quoq; noctu instituebantur, cum mos Romanorum ignoraret conuiuia diurna. in noctem igitur talia differebantur. audiamus Tertullianum cap. 39. Apolog. *Cœnulas nostras præter-*

quam sceleris infames, ut prodigas sugillatis. interfuisse fæminas nō dubitamus. neq; enim cæteroqui vel in specie Gentiles mendacia spargere potuissent de incęsto, de coitu. in Apolog. cap. 7. *dicimur sceleratissimi de incesto post conuiuium*, de euersis luminibus, & impiarum libidinum inuerecundia. vt eos defendat Tertullianus inquit; *quis vel in vxoribus aliqua immunda vestigia deprehendit?* vides interfuisse mulieres nocturnis cœtibus.

Antiquos Christianos vix quicquam suscepisse peragendum absq; signo Crucis. Cap XXXVj.

NVllam non partem vitę ciuilis signabat occupando, & occupabat signando signum Crucis. quis dubitet ritum adeò frequentem, & vsu quotidiano vulgatum ab Apostolis profectum? Tesseram Christiani, & Christianæ societatis appellaueris signum. vt existimandum sit plurimos deprehensos in ea Religione, raptosq; iussu præsidum in vincula, quod ductu manus signū Crucis efformarent. Suffecerit vnum Tertulliani proferre testimonium ex lib. de Corona. cap. 3. *Ad omnem progressum atq; promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad vestitum, ad calciatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumq; nos conuersatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus.* finge iam te videre Christianum Tertullianei seculi. Si prodeat in publicum, Cruce se munit. si aliquis sit adeundus, in ingressu ædium, ad Crucem confugit. si discedat, Cruce non destituitur,

vestes

vestes si induat, non obliuiscitur Crucis. calceos si sumat, in promptu est signum Crucis. ad balnea si se conferat, ad Crucem refert manum accumbit mensæ cibum sumpturus? præit Crux. infertur lucerna, nocte ingruente, aut accenditur antelucano tempore? Cruce illustrãtur tenebræ. itur cubitum? non absq; Cruce in somnũ vertuntur lumina. si sedendum sit, accedit Crux. vides vtramq; paginam pietatis constare signo Crucis. Quò magis miror eos, qui Geneuæ degunt, aut alibi auersantur Romanam Ecclesiam multum operæ Tertullianeæ impendere lectioni, palamq; asserere cœtus suos quam simillimos esse ijs, quos tulerunt tempora descripta à Tertulliano. nam si id verum est, cur ipsi nunquam frontem Crucis signo muniunt? si seculum Tertullianeum Christianorum referendum est, terenda fuerit frons Cruce, *quacumq; conuersatione exerceamur*. Alijs persuadeant se ad vetustos Christianorum mores accedere, ijs certè, qui Tertullianum euoluerunt, nunquam persuadebunt.

XV. *primos Episcopos Hierosolymitanos fuisse ex Circumcisione.* Cap. XXXVIIJ.

CVm S. Paulus, imò omnes Apostoli exploserint circumcisionem, mirum est Episcopos Christianos Hierosolymorum aliquandiu non alios electos fuisse, quam qui essent ex circuncisione. En verba Sulpi-

tij Se-

tij Seueri lib. 2. histor. sacr. *tum Hierosolymæ nonnisi ex circumcisione habebat Ecclesia Sacerdotem.* ad quem locum annotat Sigonius: *Ecclesia Christianorum Hierosolymis non habebat Episcopum, nisi qui fuisset Iudæus, ac circumcisus*, vt Iacobum fratrem Domini, & Simeonem, & cęteros vsq; ad Marcum; quod narrat ex Eusebio. is enim lib. 5. histor. Ecclesiast. cap. xij. ait post vastationem Iudæorum àb Hadriano factam demum cœpisse esse Hierosolymorum Episcopos eos, qui ex gentibus erant post illos, *qui ex circumcisione fuerant*. lib. 4. cap. 5. postquam recensuit Episcopos Hierosolymorum vsque ad Hadriani tempora, inquit: *Tot fuerunt Hierosolymorum Episcopi inde à temporibus Apostolorum, & ad id vsq; temporis fuerunt omnes ex circumcisione.* Cur ergò dixit Paulus: si circumcidamini Christus vobis nihil prodest? puto hoc tributum fuisse honori legis Mosaicæ, vt illi potissimum renunciarentur Episcopi, qui essent ex circumcisione.

Fideles Hierosolymorum videri circumcisionem obseruasse vsq; ad Hadrianum.
Cap XXXVIIJ.

NOn soli Episcopi, qui erant Hierosolymis vsq; ad vastationē factam ab Hadriano fuerunt ex circūcisione, sed & pleriq; omnes fideles, quod certè admiratione non caret. Sulpit. Seuer. lib. 2. histor. sacr.

tum

tum penè omnes Christum Deum sub legis obseruatione credebant. Scribit de rebellione Iudęorum sub Hadriano. talem obseruationem appellat Seuerus *Legis seruitutem.* Euseb. lib. 4. cap. 5. hist. Eccles. *Constitit tunc omnis Ecclesia ex fidelibus Ebræis, qui inde ab Apostolis ad eam vsq; vastationem durarunt.* Quis non miretur tandiu potuisse obseruari legem Mosaicam, qui cogitet tam multa fuisse prolata á S. Paulo in Epistola ad Galatas, quibus eos deterret à legis obseruatione? Nescio autem quam vere scripserit Seuerus Christianos obseruasse legem Mosaicam, cum apud Eusebium nihil eiusmodi legatur. Aliud profectò est assumi ex circumcisione, & circumcisos amplecti Religionem Christianam, aliud verò, dum quis Christianus imò Episcopus est, circumcidi.

De hæresi Nazaræorum, qui se circumcidebant. Cap. xxxjx.

NAzaręorum hæresis ideò obtinuit, quod hac ratione viderentur vitare periculum, quod imminebat Christianis. nam qui circumcidebãtur, ab Ethnicis existimabantur esse Iudæi, atq; adeo tanquam Iudęi non vexabantur. En verba S. Hieron. in cap. 6. ad Galat. *Caius Cęsar, & Octauianus Augustus, & Tyberius successor Augusti, leges promulgauerant, vt Iudæi qui erant in toto orbe Romani Imperij dispersi proprio ritu viuerent, & patrijs ceremonijs deseruirent; quicumq; igitur circum-*

circumcisus erat, licet in Christum crederet, quasi Iudęus habebatur à gentibus, qui vero absq; circumcisione se non esse Iudæum pręputio præferebat persecutionibus tàm Gentilium, quam Iudæorum fiebat obnoxius. hæc ille. Nolim autem quemquam putare Christianos, qui tunc circũcidebantur (si tamen circuncidebantur) hoc ritu vsos fuisse, quasi crederent circumcisionem esse necessariam, & esse sacramentum nouæ legis, nostræq; salutis instrumentum. procul fuerunt ab eiusmodi opinione, tantumq; honoris legis Mosaicæ vtcumq; hoc dederunt, vt eam cæremoniam adhuc retinerent.

Primis Christianis sabbatum aliqua ex parte festum fuisse. Cap. XXXX.

SAbbatum aliqua ex parte seruatum, vt festum à primis Christianis discere est, ex Clementis Constitutionibus, & Epist. S. Ignatij. lib. 7. Constit. cap. 24. hæc leguntur verba: *Sabbatum, & dominicum diem festum agite, quoniam illud naturæ conditæ est monumentum, hic resurrectionis*. S. Ignatius Epist. ad Philipp. *Quicumq; dominicam, aut sabbatum ieiunauerit* præter sabbatum Paschę, ipse est Christi interfector. vides diem dominicum, & sabbatum á S Ignatio prope exæquatũ fuisse. S. Clemens lib. 7. cap. 36. sabbatum laudat, sed præfert diem dominicum. *Sabbatum*, inquit, *est creationis requies, mundi perfectio, legum inuestigatio, grata Dei laus in ijs, quæ hominibus est largitus. ijs omnibus*

præstat dominicus dies. Sed. obijcies verba S Ignatij epist. 6. quę est ad Magnes. *Non ergo Sabbatizemus Iudaicis ferijs gaudentes. qui enim non operatur, non manducet, sed vnusquisq; vestrum sabbatizet spiritaliter meditationi legis congaudens, non corporis dimissione fabricationem Dei admirans, sed pro sabbatizatione diem festum celebret omnis Christianus, dominicam resurrectionem regalem eminentissimam omnium dierum*. Hæc ille, quæ non videntur concinere prioribus. sed animaduertendum Christianos sic obseruasse sabbatum, vt magis propenderent in dominicum diem, & sic abstinuisse à ieiunio in sabbato lætitiæ causa, vt tamen non putarent omnino more Iudaico abstinendum ab omni opere. si itaq; opera corporalia respiceres, vix illis festum erat sabbatum, ne viderentur cum Iudæis sabbatizare. in die vero dominico magis lętabantur, & magis ab opere cessabant, vt tamen non viderentur ab omni opere abhorrere, ne existimarentur superstitionem sabbatinam Iudæorum imitari. his animaduersis, puto non dicturum quemquam sibi ipsi aduersari S. Ignatium. tempore autem Tertulliani apparet solum diem solis festum fuisse Christianis. Nam ideò putabant Gentiles Christianos colere solem, quod diem solis festum agerent. sabbati nulla mentio.

Quod

Quod in sabbato Paschæ ieiunium obseruarent antiqui Christiani. Cap. XXXXj.

CVr noluit ieiunium seruari in die sabbati S. Ignatius, si mæstus est dies propterea, quod tunc corpus ipsius Domini erat in sepulchro exanime? an lætitiæ tunc indulgendum, quando ob mortem Seruatoris inuitamur ad luctum? Respondendum puto, primos Christianos lętum egisse, & fere festum sabbatum ob memoriam creationis. hinc dixit Clemens in Constit. lib. 7 cap. 36. *Domine qui sabbatum propter id instituisti, quoniam in eo quieuisti ab operibus in meditationem tuarum legum, festaq; pręcepisti in lętitiam nostrarum animarum, vt memoriam recoleremus creatæ à te sapientiæ.* Putarunt tamen aliquam esse habendam rationem dominicę sepulturæ, vt indulgerent propterea luctui. sed semel id fiebat quotannis in hebdomade passioins. En tibi verba S. Clementis lib. 7. cap. 24. *Vnum autem sabbatum seruandum vobis est in toto anno, quod pertinet ad sepulturam Domini, in quo ieiunare oportet, non festum agere.* Cedit itaq; lętitia ob institutam naturam luctui ea die, qua auctor naturæ iacuit in sepulchro, vt indicant eiusdem Clementis verba: *Nam quo tempore naturæ auctor subter terram degit, validior est de eo luctus, quam de natura instituta lætitia; cum opifex naturæ, ac dignitate suis operibus sit pręstantior.* Hæc Clemens. testatur autem, & S. Ignatius semel in anno soli-

tos in ſabbato ieiunium obſeruare Chriſtianos. nam inquit epiſt ad Philipp. *Quicumq; ſabbatum ieiunauerit prę ter vnum ſabbatum Paſchæ; ipſe eſt Chriſti interfector.* Hęc S. Ignatius.

Diem ſolis cur voluerint eſſe ſacrum Chriſtiani? Cap. xlij.

SOlitos Chriſtianos rei ſacrę cauſa cœtus agere diebus ſolis, quos vocauerunt dominicos, peruulgatum eſt ex Iuſtini Apolog. 2. inquit enim. *Die ſolis vrbanorum, ac ruſticorum cœtus fiunt.* Tertullianus in Apologetico cap. 8. ait Chriſtianos conſueuiſſe die ſolis indulgere lætitiæ. hac de re nihil ſancitum legimus, vel in Euangelio, vel in litteris Apoſtolorum, vt quamprimum Chriſtianos, poſtquam à Iudæis palam receſſerunt, ſacrum voluiſſe eſſe diem ſolis, non ambigamus. nam Iuſtinus, & Tertullianus, vt de re ſtata loquuntur. iampridem igitur mos inualuerat. ſuſpicati propterea ſunt Gẽtiles à Chriſtianis adorari ſolem, vt teſtatur idem Tertullianus cap. 16. Apologetici, qua in re deceptos quis non videt? ſed quærendum eſt, cur præcipuè diem ſolis voluerint eſſe feſtum Chriſtiani? id factum puto, vt abiretur in alia á Iudæis. ab ipſis ſi hauſerant Chriſtiani ſtatum diem in hebdomade eſſe dicandum cultui diuino, alium elegerunt à die ſaturni, ne Iudaicæ viderentur eſſe ſectæ. alias indicat cauſas Iuſtinus in 2. Apologia ſub finem: *Conuentus autem hoc die ſolis facimus,*

quo-

quoniã hac die primum Deus depulsis tenebris, formataq; materia mundum creauit. Iesus Christus quoq; seruator eadem die resurrexit, à mortuis. Hæc Iustinus. Qua porrò auctoritate dies sabbati transiuerit in diem solis, differo alibi, nempe in meo conatu in Genesim. decipi porrò Gentiles, dum putarent à Christianis solem coli, quia die solis lætitię indulgerent, ex eo ostendit Tertullianus, quia nonnulli diem saturni otio, & victui decernunt, cum tamen Iudæi non sint. operæ est apponere verba scriptoris, nam possit quis in eorum decipi sensu: *Æquè si die solis lætitię indulgemus, alia longè ratione, quam religione solis, secundo loco ab eis sumus, qui diem saturni otio, & victui decernunt, exorbitantes & ipsi ab Iudaico more, quem ignorant.*

Abstinuisse à Ieiunio Christianos die Dominico, nec solitos genua flectere. Cap xliij.

CVm hilaritate diem solis transigebant Christiani. testatur id Tertullianus in Apolog. cap. 16. hinc iubebant facessere omnia, quæ mæstitiam præferrent. Nefas igitur ea diẽ vel ieiunio corpus affligere, vel genua inter orandum flectere. Audi Tertull. de Corona cap. 3. Die *Dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare.* Hoc secundum cum ab aliquibus negligeretur, occurrerunt corrupto mori suo canone Patres Concilij Nicæni. Canonem proferre nihil attinet, cum sit notissimus.

Non

Non licuisse post Baptismum ieiunio incumbere. Cap. xljv.

AN fas est post Baptismum ieiunio incumbere? affirmabis. nam & Christus post Baptismum *quadraginta diebus ieiunijs functus* dicitur, vt obseruat Tertullian. de Baptis. cap. 20. imò videmur non posse omittere ieiunium, si Christi nobis sunt terenda vestigia. obstat tamen huic rei, vt inquit Tertullianus ibid. *necessitas gaudij, & gratulatio salutis*. gaudere quis nescit eos, qui nouæ vitæ sunt adepti regnum? ieiunia cum mœrore sunt coniuncta. diebus igitur dominicis non flectebant genua, non ieiunio incumbebant Christiani. exemplum verò Christi hic non vrget, nam alijs de causis suscepit ieiunium Christus, de quibus legere est Tertullianum eiusdem libri vltimo capite.

Non Iudæorum causa, sed ob præceptum Apostolicum veteres Christianos abstinuisse à sanguinis esu. Cap. xlv.

VErba sunt Tertulliani in Apolog. cap. 9. iam notissima: *Erubescat error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in epulis esculẽtis habemus, qui propterea quoq; suffocatis & morticinis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur vel intra viscera sepulto.* sunt

qui

qui dicunt, hæc obseruata fuisse à Christianis, ne scandalum præberetur Iudæis, si viderent totam legem Mosis insuper haberi, atq; contemni ab ijs, qui Christo nomina dedissent. sed iam ratio scãdali cessárat. palam enim profitebantur Christiani, se cum Iudæis non sentire, eosq; vt hostes Christi auersabantur; vt dicere par non sit Christianos Iudęorum causa abstinuisse à sanguine. Nonne in Occidente id institutum viguit vsque ad Mauri tempora? & in Oriente ipse Leo Imperator exilio putauit multandos, qui sanguinem comederent? paruerunt Christiani præcepto Apostolico, quod extat Act. 15. Etsi tunc habuerint rationem Iudæorum, cum edictum condiderunt, posteri tamen auctoritati Apostolicæ id acceptum retulerunt, Apostolorumq; causa sibi faciendum putarunt, vt sanguinis esum semouerent à suis moribus. Nec tamen peccamus nos hodie, qui sanguine vescimur. etenim necesse nõ est omnia præcepta Apostolica esse perpetua, semperque obseruari ad finem vsq; seculorum. quod alijs exemplis ostendere fas esset, si id nunc ageretur. videri tamen potest meus conatus in Diuinam Genesim, vbi de tota quæstione plura depromo.

Mulieres Christianas consueuisse ad osculum conuenire viris, qui mariti non essent. Cap. xlvj

IVsserat Paulus Christianos se mutuo excipere osculo in ea, quam ad Romanos exarauit Epistola. hoc obser-

obseruatum apparet vbiq; in cœtibus Christianorum, post excessum ipsorum Apostolorum, cum celebraretur diuina Eucharistia. sunt verba Iustini in secunda, Apologia pro Christianis: *post precationem nos salutamus mutuo osculo*. num viri tunc & mulieres osculabantur, etiã si coniuges non essent? hæreo. nam saltem extra ordinem mulieres Christianas solitas fratribus ad osculum occurrere testatur Tertullianus cap. 4. lib. 2. *iam verò alicui fratrum ad osculum conuenire*. sermo est de muliere Christiana, si sit nupta Gentili. an feret ille vxorem suã Christiano ad osculum conuenire? Nequaquam.

De osculo, quo se inuicem in Ecclesia excipiebant Christiani. Cap. xlvij.

APud Gentiles frequenter ad osculum occurrebant cum obuium haberent aut sanguine sibi iunctum, aut amicitia deuinctum. vt mirum non sit, si apud Christianos priscos osculo frequenter vterentur, pignore fraterni amoris, & beneuolentiæ in Christo. Hinc S. Paulus cum scriberet Epistolam ad Romanos cap. 16. dixit: *Salutate inuicem in osculo sancto*. imitatus est S. Paulum Ignatius Ep. 7. quæ est ad Tarsenses, dum inquit: *salutate inuicem in osculo sancto*. obseruant autem interpretes osculo exæquari omnes. Cum enim omnes Christiani sint fratres in Christo, omniũ vna est dignitas. En tibi Theophil. verba in locum Pauli: *Ne altercatio oriatur, quod varia etiam per se appellatione sint nuncupati*

cupati, & in pari prorsus laudum genere affecti, hos demum ex osculo sancto permiscet, & pares facit, ne maior inferiorem contemnat, vel inferior inuideat maiori, osculo hoc sancto mitigante omnia, & coæquante. Theodoretus sanctum osculum interpretatur honestum, modestum, sincerum, germanum, & ab omni dolo alienum. ibidem ait S. Paulum iubere, vt Christiani se inuicem *complectantur*. Ex Tertulliano lib. de Oratione cap. 14. discere est Christianos peractis precibus se solitos inuicem excipere osculo; nam vocat ibi osculum *signaculum orationis*, ostēditq; pacis fuisse pignus, & argumentum. puto autem nomine orationis, quādo de osculo agitur, intelligi prę cipuè Eucharistiam, & oblationem corporis, & sanguinis Domini. nam in lib. ad Scapul. inquit: *Sacrificamus pro Imperatore pura prece*. Hoc est absq; effuso sanguine victimarum. sic quando de osculo disputat Tertullianus inquit: *Quę oratio cum diuortio sancti osculi integra, quem Domino officium facientem impedit pax? quale sacrificium, à quo sine pace receditur?* Vides non potuisse alere inter se simultatem Christianos, quandoquidem peracta Eucharistia pacis pignus inuicem inter se communicabant. Ita fouebatur mutuus amor, mutua beneuolentia, vt propterea admirationis pleni Gentiles dicerent de Christianis: vt se inuicem amant. dissimulandum autem non est, osculum signaculum orationis fuisse proprium Christianorum. Non enim legimus Gentiles, aut Iudæos in templis, & Proseuchis peracta oratione, peractaque re sacra se inuicem exosculatos. Sic nouimus nullam societatem posse coalescere, nisi

aliquos habeat ritus sibi proprios, ex quibus velut ex tessera innotescant, & cum alijs non confundantur.

Non videri vllum senatorem, aut maiorem Magistratum fuisse Christianum ante tempora Constantini. Cap. XXXXVIIIj.

VErisimile admodum est, nullum senatorem, magistratumq; præsertim maiorem fuisse Christianum ante tempora Constantini. Nam dignitas, & potestas eiusmodi non poterat non esse coniuncta cum idololatria, vt disputat Tertullianus lib. de Idololat. cap. 17.& 18. quod si aliquis ex eiusmodi ordine suscepisset religionem Christanam, abdicâsset sese magistratu, quem exercere non poterat absq; idololatria. Non legimus autem in historia Ecclesiastica quemquam sic se gessisse. Inde videmur posse colligere nullum hominem Senatorij ordinis, aut ex maioribus magistratibus fuisse Christianum. Res profectò, quæ ad dignitatem religionis Christianæ valdè fecisset, non omissa fuisset à Christianis Scriptoribus. fortè dices talẽ dignitatem non fuisse necessario coniunctam cum Idololatria. licet enim Tertullianus ipsa insignia magistratuum enumeret pompis diaboli, & idololatrię, id tamen non videtur esse affirmandum. Cur enim quis non potest gerere quę magistratuum sunt, dũmodo non colat deos? negare tamen nõ possumus valde fuisse difficile in tali fastigio vitare Idololatriam, vt propterea putem, si quis suscepis-

set religionem Christianam, quòd ab huiusmodi fastigio descendisset ad humilitatem Christo dignam.

Fuisse quosdam senatores Christianos ante tempora Constantini. Cap. xljx.

ET si sigillatim in historia Ecclesiastica non recenseantur, quod sciam, senatores, qui Christiani fuerint, pronuntiare tamen licet aliquos ex eiusmodi ordine fuisse Christianos. nam Tertull. lib. ad Scapulam cap. 4. *Clarissimas fæminas, clarissimos viros Seuerus sciens huius sectę esse, nō modo non læsit, verum & testimonio exornauit, & populo furenti palam in os restitit.* Dices, Senatores non potuisse vitare Idolatriam. nam in Curia fiebat res sacra Victoriæ, & apud ipsius aram iurabat Senatus in verba Imperatoris, teste Symāch. in epis. ad Valentin. An clarissimi viri, quorū meminit Tertull. Idololatriæ labe polluebantur? nisi dicamus eos abstinuisse Senatu; vix video, qua ratione potuerint euadere Idololatriæ notam. aut asseramus Seuerū ipsis indulsisse ne iurarent ad aram Victorię, aut etiam affirmemus iurasse ipsos in verba Imperatoris absq; eo, quod tangerent aram. Tertullianus tantum refert Seuerum nullum facessiuisse negotium. sane fæminæ clarissimæ longè melius suæ pietati, & religioni poterant consulere, cum necesse non foret publica ab ipsis obiri munera.

Veteres Christianos existimasse missam esse faciendam philosophiam. Cap I.

ANtiqui Christiani non existimabant bene conuenire Philosophiæ, & Philosophorum sententijs, cum fide & dogmatibus Christianis. Sanè S Paulus videtur Philosophiam submouere, dum inquit: *vbi scrutator huius seculi?* quis est scrutator seculi nisi physicus? Col. 2. inquit: Nemo vos decipiat per Philosophiam, & inanem deceptionem. vides Philosophiam apud Apostolum nihil aliud esse, quam inanem deceptionem. simplices & rudes homines primi sunt amplexi Religionē Christianam. percurre memoria eos, qui à Philosophia transiuerunt ad fidem, vix vnum atq; alterum reperies. prœstò est Iustinus cum Pantæno. sed non fuisse magnos Philosophos, putandum est. Pantænus Catechista postea fuit, nullaq; scripta ad nos transmisit. Iustini libri satis indicant non sedisse in primis subsellijs. qui aliquid ediderunt pro Religione christiana Philosophi nō furunt, non Clemens Alexandrinus, non Eusebius. fatemur Origenem fuisse magnum Philosophum. at satius erat eum nunquam animum ad lectionem Philosophorum appulisse. nam exitiales hæreses ex Philosophia intulit in Ecclesiam. dogma certè suum Arrius dicitur ex scriptis Origenis hausisse obstetricante Philosophia. qua de re mihi nō pauca prolata sunt in opusculo de comparatione dogmatum Origenis cum Philosophia

phia Platonis. Tertullianus porrò non in loco ostendit hæreses excogitari ab ijs, qui Philosophię dant operam, incipiuntq; de Religione Christiana disserere. de Hermogene hæc habet in libr. contra ipsum cap. 1. *à Christiano conuersus ad Philosophos, de Ecclesia in Academiam & porticum, inde sumpsit à Stoicis Materiam cũ domino ponere, ex qua omnia postea fecerit.* vides, qua ratione in heresin se induerit Hermogenes, dum nempe non contentus sacris litteris, & Apostolica simplicitate ad philosophiam se confert, vt lectio Philosophorum periculo non vacet. in lib. de Resurr. carn. c. 1. indicat Philosophos pulsare interdum veritatem, non adire. cap. 3 eiusdem lib. *cum aiunt* (cum Seneca philosopho) *post mortem omnia finiuntur etiam ipsa, tunc meminero sapientiam sæculi, stultitiam pronunciatam. si hæreticus ad seculi ingenia confugerit, discede dicam ab Ethnico.* contr. Hermog. cap. 8. appellat *hæreticorum Patriarchas Philosophos.* lib. 1. contr. Marcion. ca. 13. affirmat de *sapientiæ professorum ingenijs omnem hæresin animari.* ait alibi Philosophum esse glorię animal, vt intelligamus ambitioni, & famæ præcipuè velificari eos, qui Philosophiam profitentur. superbia porrò mater est hæreticorum. nam vt Philosophi varia habent sectarum nomina, quæ imponuntur à primis auctoribus opinionũ, ita & Hæretici sic appellantur, vt affirmare fas sit magnam esse similitudinem inter Hæreticos & Philosophos. his igitur de causis antiqui Christiani putabant missam esse faciendam Philosophiam.

Quos-

Quosdam apud veteres Christianos solitos confiteri sua peccata antequam baptizarentur.

Cap. lj.

MIrum est narrare Tertullianũ lib. de Bapt. cap. 20. oportere ingressuros Baptismum orare, *cum confessione omnium retro delictorum*. idq; confirmat exemplo eorum, qui tincti sunt à S. Iohanne. quod tamen repugnare videtur discrimini, quod est inter pœnitentiam, & Baptismum. nam Baptismus sua vi delet peccata, neq; indiget vlla cõfessione, aut satisfactione. Quid respondendum, vt nodo huic Tertullianeo occurramus? dico, non fuisse necesse confiteri sua peccata ante Baptismum. Si tamen id fiat, augebitur pietas. non necessaria, cæteroqui bona non nocent. Non necesse certè fuit, eos, qui baptizabantur à Iohanne confiteri sua delicta, cum nullum extaret in veteri lege præceptum, quo quis iuberetur singillatim sua confiteri peccata, aut etiam tingi. Ita & apud veteres Christianos aliqui ingressuri baptismum confitebantur peccata, satisfaciebantq; id tamen potuisset omitti, nullusq; dubito à multis id omissum. nam in Ecclesia Catholica necessaria non est confessio peccatorum, nisi quatenus absolutio conferenda est à Sacerdote tanquam Iudice. Quis autem nescit Sacerdotem absoluere non solere à peccatis ante Baptismũ? etenim hoc foret turbare ordinem

dinem ſacramentorum, & pœnitentiam præmittere ba ptiſmo. lege baptiſmum Conſtantini apud Euſeb. lib. 4 de vita ipſius, Theodoſij apud Socratẽ. de confeſſio ne peccatorum nihil leges. Quod igitur ait Tertullianus quoſdam confeſſos ſua delicta ante Baptiſmum, id ſic intelligendum, vt dicamus confeſſos fuiſſe non vt abſoluerentur à Sacerdote, ſed potius, vt hac ratione animi ſui demiſſionem oſtenderent, docerentq; ſibi admodum diſplicere vitam præterito tempore traductã. Non enim vt abſoluerentur à S. Iohanne confeſſi ſunt ſua delicta, qui baptizabantur. ſic explicandum etiam eſt quod addit Tertullianus de ſatisfactione, cum non ſatisfacerent de priſtinis, quaſi ſatisfactio impoſita fuiſſet à Sacerdote, ſed ſponte, liberaque animi ſententia ſeipſos ieiunijs, geniculationibus, alijſque vexarent.

Priuatimne in aurem Presbyteris recenſerent Chriſtiani ſua peccata, an palam in Eccleſia? Cap lij

EXomologeſin Tertullianus vocat quaſi ſecundam pœnitentiam. cap 9. de pœniten. *Huius igitur*, inquit, *pœnitentię ſecundæ, & vnius.* ſi vna eſt cur vocatur ſecunda? vna eſt, quia cum dolore coniungitur, vt vnum efficiatur. Neque enim alia eſt pœnitentia, quæ intus dolet, & foris fatetur & ſatisfacit. dicitur tamen ſecunda, quia aliquid addit

inter-

interno dolori, & exit in externos actus. hinc ait, *Non solam conscientiam praeferri, sed aliquo etiam actu administrari*. is actus exomologesis appellatur, qua *delictum domino confitemur, vt satisfactio confessione disponatur*. Sed quæ fatebantur peccata? vtinam clarius de Confessione scripsisset Tertullianus. opus non fuit graphicè describere, quod quotidie ante oculos Christianorum versabatur. non disertè dicit in aurem presbyteri dixisse peccata. hoc discimus solitos euulgare, quæ alios latebant. si affirmes videri detexisse omnia delicta coram tota multitudine. inquit enim Tertull. cap. x. *Plerosq; tamen hoc opus vt publicationem sui, aut suffugere, aut de diem in die differre presumo*. ait potuisse vnumquemque liberè dicere, qua in re peccásset, cum fratres dolerent potius, quam irriderent. *inter fratres atq; conseruos, vbi communis spes, metus, gaudium, dolor, passio (quia communis spiritus de communi domino, & patre) quid tuos aliud, quam te opinaris? quid consortes casuum tuorum, vt plausores fugis?* si tantum in aurem dixissent Sacerdotibus peccata, cur erubuissent ob multitudinem? adde locum ex libro de Baptismo, quem alibi expendo, qui docere videtur quosdam solitos confiteri etiam ante Baptismum, sed priuatim, vt ostendat exomologesin pœnitentiæ cum publica confessione delictorum coniunctã fuisse. Non adeò tamen clara sunt verba Tertulliani, vt omnem tollant obscuritatem. Quod si tunc, quando Christiani pauci erant, & valde addicti sanctitati morum, viguit mos in Ecclesia palam peccata dicẽdi, par fuit, vt aucta Religione, totoq; Imperio Romano

nano amplexo pietatem, in aures tantum sacerdotum dicerentur peccata, ne in tanta multitudine hominum periculum pararetur confitenti. nam non multum referre videtur siue publicè, siuè priuatim te fante innotescant sacerdoti delicta; innotescere autem necesse est, vt satisfactioni sit locus, vtq; Sacerdos tanquam Iudex perfectum possit instituere iudicium. Quicquid autem sit de Tertulliani verbis in quibus tantum de exomologesi publica agere videtur, suscipiendum illud nobis, quod tradunt viri graues antiquitatis Ecclesiasticæ periti, dum aiunt duplicem in vsu fuisse tunc exomologesin, vnam publicam, alteram priuatam. aucto porrò Christianorum numero fuisse tandem omissam publicam, sola priuata retenta quod hic moneo, velim etiam ad cap. xljv. in salebr. Tertullian. referri.

Christianos non euulgasse mysteria Religionis. Cap liij.

QVid ageretur in cætibus nocturnis Christianorum, sigillatim enarrare eis apud Gentiles non licebat; nam mysteria silentium poscunt. perpende Tertulliani dissertationem in Apolog. cap 7. cum enim Gentiles infandorum scelerum postularent Christianos, defensor negat quicquam vnquam de ipsis proditum fuisse, quod respondeat rumori præter fas iusque sparso. si id detectum, à quo? non ab ipsis Christianis, quia arcana suæ religionis non euulgant. En tibi ver-

ba Tertulliani. *Imò à quibus prodi potuit? ab ipsis enim reis non vtiq; cum vel ex forma omnibus mysterijs silentij fides debeatur. Samothracia, & Eleusinia reticentur, quanto magis talia, quæ prodita interim etiam humanam animaduersionem prouocabunt, dum diuina seruatur.* Sed inquies: ipse Tertullianus, quid in cœtibus illis ageretur, describit in hoc ipso Apologetico. cur reticendum foret, quod monumentis litterarum traditur? Respondere est, scriptorem Afrum sic nonnulla describere, quatenus defensionem parant, vt tamen totum mysterium non explicet. Aliqua sanè dicenda erant, si commendare volebat Religionem, vt sanctam, vt salutarem humano generi, vt nullo fœdatam crimine.

Cur totum mysterium Eucharistiæ euulgauerit Gentilibus Iustinus Martyr in Apologia.

Cap ljv.

QVod diximus, consueuisse Christianos silentium seruare, neq; euulgare, quæ fierent in cœtu, id confutari posse videtur ex ijs, quæ Iustinus Martyr in 2. Apologia contra Gentes habet. ibi enim disertis verbis exponit, quid sit Eucharistia, cum paucis verbis de Baptismo egisset. mentionem facit panis, & calicis aqua diluti. subijcit: *non enim vt vulgarem panem, & vulgare poculum hæc sumimus, sed per verbum precationis, & gratiarum actionis sacratam ab ipso alimoniam, quæ mutata nutrit nostras carnes & sanguinē illius incar-*

car-

carnati Iesu carnem & sanguinē esse didicimus: nā Apostol in suis scriptis, quæ vocantur Euangelia sic sibi mandasse Iesum tradiderunt, actisq; gratijs dixisse: Hoc est corpus meum. vide plura ibidem. quid verò clarius his fieri potest? oblatam defensionem Imperatori nouimus. sic venit in manus Gentilium detecto toto arcano, literisq;, quæ ab omnibus legi poterant, mandato. si verò Iustinus Martyr non dubitauit vniuersum exponere mysterium, nihilq; subtrahere cognitioni Nationum eorum, quæ Christianam Religionem complectuntur, cogimur mirari Antistitum non paucos, qui floruerunt post tempora Constantini, quando omnia plena erant Christi cultoribus, diligenter cauisse, ne coram Cathechumenis edissereretur Eucharistiæ secretum. verba ipsorum ab alijs annotata prostant, neq; quemquam eruditorum latent. Nonne Catechumini, & quicumq; alij adhuc segreges à Christo poterant Iustini legere Apologiam? Respondere nihil aliud possum, quam existimásse Iustinum operæpretiū esse, totum describere arcanū, ne deinceps Gentiles mendacia in vulgus spargerent de concubitu. Etsi verò defensio tradita fuerit Cæsaribus, nō ideò promiscuè ab omnibus lecta est. existimo etiam dedisse operam Episcopos, ne cum cum quouis communicaretur. nam Sacerdotes omnes eam potuisse versare quis dubitet? hinc forte etiam intelligimus, cur quasi ignota latuerint opera S. Dionysij Areopagitæ. liber nempe ille clarissimis verbis enarrat abscondita quæq; capita pietatis nostræ.

De Antelucanis Christianorum cœtibus.
Cap. lv.

ANtelucanos cœtus Christanorum memorat Plinius Iunior, recenset Tertullianus in Apologetico. quò referendum, quod est apud eundem, lib. 2. ad vxorem cap. 4. *Quis nocturnis conuocationibus, si ita oportuerit, à latere suo adimi* (vxorem) *ferat?* Sermo est de marito Gentili habente vxorem Christianam. cur verò ante diem conueniebunt Christiani ad pietatem Religiosam exercendam? vt laterent, vt persecutionis procellam vitarent. nam si fuissent visi interdiu cœtus agere, iussu Pręsidum quamprimum turbatus fuisset cōuentus. Neq; enim leges Romanæ permittebant homines numero multos colligi, ne Respublica in discrimen daretur, & seditiosa inirentur consilia. Etiam post tempora Costantini depulso periculo, dataque libertate Christianis, antelucani cœtus non sunt sublati. certè Theodoricus Rex Gothorum dicitur à Sidonio Apollinari, suorum (Arrianorum) antelucanos frequentásse cœtus. hos ego puto tunc fuisse communes Catholicis atq; Arrianis. existimo, inquam, Catholicos quoq; ante diem religionis causa conuenisse. Antelucanum sanè tempus aptissimum est precibus, rei sacræ. cum coniunctum sit magna cum quiete. diurna negotia auocant mortales à templis, ipsæq; ædes sacræ interdiu obnoxiæ sunt turbido plebis concursui, his ingredientibus, alijs abeuntibus, nonnullis stantibus, atq; etiam garrientibus.

An

An Christiani haberent ea, quæ sunt imperij? An excommunicatio sit actus Imperij? Cap. lvj.

AN ea quæ sunt Imperij habebant Christiani ante tempora Constantini? id negaueris, si cogites imperium duplex cum sit merum, & mistum, illud esse, quo animaduertitur in facinorosos homines gladio. hoc habere coniũctam iurisdictonem, quę in danda possessione bonorum exercetur ff. *De iurisdict. l. imperium* 3. Tantum vero abest, vt Christiani exercerent capitalia iudicia, vt Tertullianus lib. de idololatria cap. 19. visus fuerit putare, ne quidem Christiano fas esse exercere capitalia iudicia. Verum contra hanc obseruationem proferuntur verba eius de Tertull. in Apolog. cap. 38. *ibidem* (in cætu Christianorum.) *etiam exhortationes, castigationes, & censuræ. Nam & iudicatur magno cum pondere, vt apud certos de Dei cõspectu, summumq; futuri Iudicij præiudicium est, si quis ita deliquerit, vt à communicatione orationis, & conuentus, & omnis sancti commercij relegetur.* Iudicabant Christiani delinquentes, relegabant à commercio. Nonne hoc coërcere est, pœnaq; inflicta exercere imperium? dum profecto Vlpianus ff. de Iurisdic l. 3. animaduersionis in facinorosos meminit, complectitur quamcumq; grauem pænam. excommunicatio igitur, quæ in vsu erat apud

vete-

veteres, videbatur esse actus imperij. Atq; Canonum interpretes asserunt imperium exerceri ab Episcopo, quando excommunicat. respondere est, si Ius Ciuile consulatur, excommunicationem nequaquam esse Imperij, cum ius Ciuile talem pœnam ignoret. nam sub tit. de pænis nulla fit excommunicationis mentio. sic profectò Christiani destituebantur gladio, qui adhibet vim, iubet colligari manus, habet lictores, carcerem, vincula, tormenta, quæstiones. Quæ omnia tempore Tertulliani penes Gentiles Imperatorem, Præfectos, Pręsides, Proconsules, Tribunos, aliosq; erant. similitudine autem quadam vtitur vocabulo Iudicij, relegationis. summa porrò pęna erat communione sacrorum submouere. siquis autē noluisset parere, poterat etiā pro lubitu transire ad Gentiles. nam vlterius in ipsum animaduertere non poterant. Quod si vi adhibita voluisset Ecclesiam ingredi, vexareq; reliquos, aut omnia toleranda fuissent, aut confugere oportebat ad Magistratus, querelaq; erat instituenda de vi, vel priuata, vel publica. Ita ostendere erat, penes quem esset gladius, & Imperium. Interpretes autem sacrorum aiunt duos esse gladios, spiritualem vnum, temporalem alterum (cogor cum ipsis loqui) excommunicationem dicunt esse actum Imperij, & gladij spiritualis. Ante omnes Imperium præcipuè tribuitur summo Pontifici, & deinceps etiam alijs; olim tamen Christiani abstinuerunt ab eiusmodi vocabulo, ne viderentur sibi ea, quæ magistratuum erant, vindicare.

Antiquos Christianos solitos impendere pretiosos odores sepeliendis corporibus. vnde is mos sumptus? Cap. lvij.

INfructuosos esse querebantur Christianos Ethnici. Tertullianus, vt hoc confutet in Apolog. cap. 42. inquit, *thura planè non emimus, si Arabiæ queruntur, scient Sabæi pluris, et carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam dijs fumigandis.* Hinc discimus, quod profecto singulare est, Christianos, & si non impendebant thura dijs fumigãdis, aut iactabant Arabicos odores in ignem (neq; enim comburebant cadauera) saltem non solitos mandare corpora terræ absq; odoribus. an hoc sumptum à Gentilibus? nam cineribus, & reliquijs admiscebant odores, si verum est, quod legitur apud Persium, de quodam hærede auaro nolente impendere sumptus odoribus.

Ossa inodora dabis.

puto morem Christianorum conflatum ex hebraicis, Romanisq; institutis, non sine imitatione Ægyptiorum. nam quod cadauera non comburebãt, sed sepelliebant, hoc à Iudęis petitum erat; cum Abraham, cæteriq; legantur cadauera sepelisse. quod verò ijdem Christiani pretiosis odoribus, & merce sabęa condiebant corpora; in hoc imitari videbantur Ægyptios, atq; etiam Romanos. de Ægyptijs peruulgatum est, quod solerent condire corpora. Hodie etiam eiusmodi corpora medi-

medicata supersunt in Ægypto post tot seculorum spatium. qui tamen modus non fuit omninò vsitatus apud Christianos. Neq; enim corpora antiquorum Christianorum ad nos peruenerunt medicata, vt cadauera apud Ægyptios. in eo videre magis est morem Romanorũ, qui cineres impositos vrnis inodoros esse non sinebant. Forte verba Persij expones de ijs odoribus, qui iniiciebuntur igni, quando cadauera comburebantur. Tunc dicam è Christianis impensos fuisse corporibus sepeliẽdis odores, quos igni inijciebant Gentiles, quando corpora conturebantur. Mirari verò est, asserere Tertullianum Sabæorum merces profligari à Christianis sepeliendis corporibus, cum valde pauperes essent, lubenterq; sumptus facerẽt in colendis pauperibus. qua de re legendus est ipse Tertullianus. videbatur etiam eiusmodi mos olere superstitionem. Certè postquam Christiani vniuersum orbem imbuerunt sua fide facti diuites, & totius Imperij compotes; id non obseruárunt.

Qua ratione Christiani absq; periculo Idololatriæ iniuerint nuptias? Cap. lviij.

INnumeri erant in Imperio Romano, qui ciues Romani cum non essent, sed viuerent secundum morẽ suę ciuitatis absq, ritu Romano, nuptias inibant. sic procul erant, vt puto, a periculo Idololatriæ. Adde potuisse iniri nuptias vsu. nam quæ detenta fuisset per annum

in

in domo fiebat vxor absq; vllo ritu. quis enim nescit tutoribus auctoribus mulierem in matrimonium conuenisse, & cum viro ita consueuisse, vt cum iusto marito, adeò vt si vsus ille intra annum nō interrumperetur, pro vsu capta iam haberetur, qua de re videnda sunt, quæ Gellius refert ex xij.tab. sed, inquies, saltem in nuptijs conferreatis sacrificium peragebatur, teste Vlpiano tit. 9. Instit. responderim, conferreationem tandem aut omninò omissam fuisse, aut inter paucos admodum retentam.

An in ritu nuptiarum iuxta morem Romanorum committeretur Idololatria?

Cap. ljx.

PVellæ Christianæ quandoq; nubebant viris Gentilibus, vt iam docuimus ex Tertulliano. Hinc discere est eas deductas fuisse ritu Romano domum mariti. nū id poterat fieri absq; eo, quod Idololatria polluerētur? captabātur auspicia & obseruabātur dies, faces pręferebantur in honorem Cereris, singulis ceremonijs adhibebantur singuli dij, corona imponebatur capiti sponsæ. hæc omnia nonne Idololatriam redolebant? respondeo, affirmoq; ritum nuptialem non impegisse notam Idololatriæ. nam quando Tertullianus in lib. 2. ad vxorem, suadet, ne puella Christiana nubat Gentili, de Idololatria coniuncta cum ritu nuptiali verbum non profert, non id omissurus, si existimasset mulierem Chri-

ſtianam non poſſe vitare labem idololatriæ, cum deduceretur in ædes mariti. Corona profectò ad idololatriam non facit. Etſi enim Christiani non vterentur coronis, teſte eodem Tertulliano de corona in principio, non deerant tamen plurimi, qui exiſtimabant, in militia ſibi fas eſſe lauream deferre capite, vt ibidem Tertullianus teſtatur. faces noctis cauſa adhibebantur. de Dijs, quod refert S. Auguſtinus, eſt intelligendum potius de cogitatione nonnullorum putantium deos præeſſe cæremonijs. captauerit verò auſpicia maritus, hoc nihil ad ſponſam faciebat. ipſa enim non priùs erat deducenda, quam nuberet ſponſo.

Christianos ſolitos in Eccleſia nuptias contrahere Cap. lx.

QVæro, an Chriſtiani, quando ducebant vxorem ſolerent ritum adhibere, qui moribus Romanorum receptus erat? Vix putauerim. nam alterius modi, quo inibantur nuptiæ inter Chriſtianos, meminit Tertull. lib. 2. ad vx. cap. 8. *vnde ſufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonij, quod Eccleſia conciliat, & confirmat oblatio, & obſignat benedictio*. Vides cõueniſſe in Eccleſia, & inter oblationem cum benedictione Sacerdotis in nuptias conſenſiſſe. vides antiquiſſimum eſſe morem contrahendi nuptias in Eccleſia coram Sacerdote. hinc colligere eſt, videri Chriſtianos exiſtimáſſe non eſſe neceſſe, vt ſint nuptiæ, deduci in do-

in domum mariti, nam consentiebant in Ecclesia. consensus autem nuptias facit l. nuptias ff. de regul. iur. puto etiam omissum ritum Romanum, cum par non esset, vt iterum consentirent illi, qui iam consenserant in Ecclesia. Romanos verò, cum non ingrederentur templum ineuntes nuptias (exceptis forte nuptijs per confarreationem) necesse erat vti ritu, deducereq; sponsam, vt in ingressu ædium consentirent.

Quandoq; puellas Christianas nupsisse Gentilibus. Cap. lxj.

PVellas Christianas quandoque nupsisse Gentilibus fatetur Tertullianus lib. 2 ad vxorem cap. 2. *cum quædam istis diebus nuptias suas de Ecclesia tolleret, ac Gentili coniungeretur, idq; ab alijs retro factum recordarer.* non defuit, qui tunc diceret peccare, quæ nuberent Gentilibus, sed peccato minimo se reddere obnoxias. inquit enim Tertull. cap. 4. *Quid sibi voluit ille, qui dixit, delictum quidem esse extraneo nubere, sed minimum.* ipse affirmat esse grande. sed quęro num putarent esse nuptias, quæ inibantur à Christiana cum Gentili? ex ijs, quæ disputat Tertullianus non apparet existimasse non esse nuptias. & certè graue fuisset asserere eiusmodi puellas Christianas, quæ nupserant Gentilibus, aut esse concubinas eorum, aut stupri cõsuetudinem inter ipsos vigere. adde nuptias illas esse, quæ secundum leges ineuntur. nulla autem lex vetabat Christianam puellam nubere Gentili.

Non admodum fauisse Christianos secundis nuptijs, etsi eas non damnarent. Cap lxij,

NOn damnabant antiqui Christiani secundas nuptias, tamen aliquid detrahebant ijs,qui eiusmodi nuptias iniuerant. nam ab Episcopatu, & ordinibus sacris excludebant eum, qui per successionem duas duxisset vxores. minus nempe videbatur esse castus,qui mortua prima vxore duxisset secundam.adde etiam fæminas viduas, quæ non essent vniuiræ, exclusas fuisse ex ordine sedendi inter viduas, quibus stipendium largiebatur Ecclesia.verba sunt D. Pauli 1. Tim. 1. vbi Theophil. scribit. *vnius viri vxorem deposcit, & tanquã in eius castitatis, & continentiæ argumentum.* sed Theodoreti interpretatio videtur vacillare, inquit enim: *non reijcit seundas nuptias, sed decernit, vt in matrimonio castè viuant.* Quasi dicat Paulus,velle se eligi eas viduas quę caste vixerint,seu nupserint vni viro,siuè duobus.subijcit: *Neque enim, qui secundum matrimonium lege sæpius constituit, prohibuit, vt quę secundas sit secuta nuptias non assequatur corporale subsidium. quin apertè pręcipit, vt bonũ faciamus omnibus hominibus.* Non statim damnat secundas nuptias, qui ab aliquo munere excludit eam, quæ bis nupsit quo tribuatur subsidium requirit,vt semel tãtum nupserit. hoc non est damnare secundas nuptias. sic lex papia dimidiam hæreditatem adimebat ei, qui

non

non habebat tres liberos, non propterea damnabat quemquam, & si tres non haberet liberos.

An apud Christianos locus esset veris repudijs? Cap. lxiij.

IVxta morem Romanorum videntur facta repudia apud antiquos Christianos. repudium autem vocamus, quod sic soluebat coniungium, vt ad alias transiretur nuptias. En tibi Concil. Eliberit. Can. 8. *Fæminæ, quæ nulla præcedente causa reliquerint viros suos, & se copulauerint alteris, nec in fine accipiant communionem.* Vides plecti eas, quæ discedebant à maritis, alijsq; nubebant absq; causa. à contrario sensu intulerit aliquis eas, quæ iusta, legibusq; consentenea causa discedebant à maritis, nulla affectas pæna. Quis enim nescit legibus Romanorum licuisse iusta de causa soluere coniugium, aliasq; inire nuptias? sed lex Euangelica id non fert. hinc non desunt, qui dicant grauissima pæna exceptas à Concilio eas, quæ nulla præcedente causa viros deserebant, aliorumq; coniuges fiebant: punitas tamen, licet leuius illas quoque, quæ præcedente causa digressæ à maritis alijs nupsissent. Sunt qui affirment Canonem hunc cum sequentibus esse obscurissimum. ego vero vix animaduerto, qua in re tanta sita sit obscuritas.

Non

Videri sentire Tertullianum, non putasse Christianos fore, vt aliquando Imperatores amplecterentur religionem Christianam. Cap. lxjv.

NVnquam putassent Christiani ante tempora Cõstantini fore aliquãdo, vt ipsi Imperatores amplecterentur religionem Christianam. videbant enim eumdem futurum finem Imperij Romani, & mundi, quem etiam existimabant non procul abesse. Apud Iustinum in Apolog. 2. hęc leguntur. *Vos uerò dum auditis nos regnum expectare, temere de humano suspicamini, cum nos de Regno Dei loquamur; nam si humanum regnum expectaremus, negaremus, vt euaderemus, & conaremur fallere, vt expectato potiremur.* Tertullianus ad Scapulam cap. 2. inquit. *Christianus necesse est Imperatorem saluum velit, cum toto Romano Imperio, quousq; seculum stabit, tam diu enim stabit.* Vides eum dicere tamdiu staturum seculum, quam diu stabit Imperium Romanum. in Apolog. cap. 32. sic loquitur. *Est & alia maior necessitas nobis orandi pro imperatoribus, etiam pro omni statu Imperij, rebusq; Romanis, qui vim maximam vniuerso orbi imminentem, ipsamq; clausulam seculi acerbitates horrendas comminantem, Romani Imperij commeatu scimus retardari; itaq; nolumus experiri, & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati fauemus.* Non desunt qui dicant, imperium Roma-

manun concidisse, cum tamen secu lum stet. qui cogun-tur fateri Christianos illos in eiusmodi opinione decep-tos fuisse.

De votis Christianorum, quæ videbantur inter se pugnare. Cap. lxv.

VOta Christianorum ante tempora Constantini, videntur inter se pugnasse. hinc enim precaban-tur pro diuturnitate Romani Imperij, cum putarent idem fere fore exitium, & mundi, & Imperij Romani. Tertull. in Apolog. cap. 32. *Acerbitates horrendas Romana Imperij commeatu scimus retardari: itaq; nolumus experiri, & dum precamur differri.* Illinc expectabant aduentum Christi, vt est in Epistola Pauli ad Timotheum, & præcipue in Apocalypsi cap. 22. *Et Spiritus, & sponsa dicunt, veni, & qui audit, dicat veni. veni domine Iesu.* & cur cogitassent de diuturnitate Romana, si dicit Christus ibidem: *Tempus prope est, ecce venio citò, etiam venio cito.* Dum nempè vitam æternam præ oculis habebant, optabant quam primum aduenire Christum. sic animæ sub altari, aiebant. *Quousq; non iudicas sanguinem Sanctorum tuorum.* Rursus, cum perpenderent, qualis clades esset exceptura orbem, precabantur pro diuturnitate Imperij Romani. ne dicam Tertullianum, dum alloquitur Gentes, lubenter proferre ea, quæ videt ipsis posse placere, ipsorumq; beneuolentiam mereri.

Ad. R.

Ad. R. P. Io: Donatus de Antella Dominicanus videat, si in hoc opere contineatur pietati Christianæ, bonisue moribus aduersum & referat. D. die 27. Augusti 1639.

Vincentius Rabatta Vic. Flor.

Opusculum hoc de vita Christianorum ante tempora Constantini, eruditissimi viri, & doctissimi Theologi D. Paganini Gaudentij, in Vniuersitate Pisarum eloquentiam profitentis, iussu perillustris & Reuerendissimi D. D. Vincentij Rabattæ Vicarij Florentini, sedula, qua potui diligentia euolui, nihilq; in eo offendi Catholicæ fidei, aut bonis moribus aduersum, Imo cum sit sana doctrina variaq; eruditione refertum, vt typis mandetur illud dignissimum iudico. Datum in Conuentu Sanctæ Mariæ Nouellæ de Florentia die 30. Augusti 1639.

Fr. Io. Donatus Antellensis Sac. Theol. Magist. In Vniuers. Pis. Metaph. professor, & Cons. S. Off.

Attenta præsenti relatione Imprimatur hoc opusculum seruatis seruari solitis. D. die 1. Septemb. 1639.

Vincentins Rabatta Vic. Gen. Flor.

Ad. R. P. Mag. Alexander Perius Ord. Min. Con. in Vniuersitate Pisana Theologus publicus videat an in hoc opere aliquid contineatur, quod S. Indicis Regulis sit dissonum, & referat. Flor. 4. Sept. 1639.

Fr. Ioannes Muzzarellius Inquis. Gen. Flor.

Opus inscriptum de Christianorum vita ante Constantini tempora ab Excellentissimo, atque eruditiss. viro D. Paganino Gaudentio in vniuersitate Pisana eloquentiæ Professore de mandato Reuerendiss. Patris Inquisitoris perlegi, nihilq: in eo reperi, quod S. Indicis regulis, Christianæq; fidei præceptis aduersetur, quin potius, cum plurimam redoleat eruditionem, vt prælo excudatur dignum censeo.

F. Alexander Perius Flor. in Vniuersit. Pis. Theol.

Imprimatur Florentiæ 9. Septembris 1639.

F. Io. qui supra Inquis. Gener.

Alexander Victorius Senator.

EXCVRSVS EPIGRAMMATARIVS IN OPVSCVLVM

De comparatione Dogmatum Origenis cum Philoſophia Platonis.

De Origene ſe ipſum Eunuchum faciente.

PArtem, qua vir erat, ſibi quondam percitus œſtro
Sæua viferri meſſuit Origenes.
Iupiter vt pereat, qui ferrum excudit acutum,
Et chalybem furuis eruit è latebris,
Si ſibi ferri acie vir, toto notus in orbe,
Eſt auſus partem demere, qua vir erat.

De eodem facinore.

DIſpulit Origenes Cybelem, reliquamque Deorum
Turbam, quam coluit priſca ſuperſtitio.
Et tamen Eunuchum ferro ſe fecit acuto,
Ceu plenus Cybeles Numine Myſta foret.
In tantam pietas potis eſt impellere cladem,
Quando hominum ſenſus occupat abſq; modo.

Origenem errores hauſiſſe ex libris Platonis.

DVm vigil Origenes voluit monumenta Platonis,
Socraticiq; colit grandia dicta gregis,
Ingenti elatus ſtudio, atq; incenſus amore,
Qui ſæpè in præceps abripit ingenia;
Haud dubitat tenebris inuoluere dicta Tonantis,
Spargereq; in ſanctam tetra venena fidem.
Credite ſimplicibus, mortales, credite verbis,
Quæ Christus turbæ fudit ab ore piæ:
Namq; ſupercilium ſophie dum ponere neſcit;
Æthereum perimit ſimplicitatis opus.

Orige-

Origenem tandem à Quinta, & ſexta ſynodo fuiſſe damnatum.

ORigenis nomen ſtudia in contraria ſcindit
Ingentes homines, eximioſq; ſenes.
Pamphylus, Euſebius, dulci Chryſoſtomus ore
Audent pro magno bella ciere viro:
Aduolat impauidus Ruffinus, & vſq; moratur,
Haud dubitans lumen carpere Dalmatiæ.
Dalmata ſtat cōtra, calamumq; in prœlia trudit,
Quin turmam Origenis Cypria tela premunt.
Omnibus acceſsit Procerum generoſa caterua,
Iuſtinianei fulminis auſpicio.
Hi dicta vnanimes nigro carbone notarunt.
Quis deinceps auſit addier Origeni?
Non ſapit, aſt veri decedit tramite toto,
Quiſquis amat ſanctis Patribus obſtrepere.

De Iuſtiniano confutante Origenem.

IVſtinianeum nomen lacerare, decuſq;
Liuor iners rabidis dentibus haud dubitat.

Litterulas nesciſſe refert, caruiſſeq; rerum
Notitia, & doctæ Palladis auxilio.
Siccine liuor iners ignauum dicere gaudes
Cæſarem, & ignarum ſæpè vocare potes?
Ipſe ſagax, doctuſq; relegit iura Quiritum,
Et docuit, quicquid ſanxerat alma Themis.
Ille vetuſta Patrum potuit monumenta tueri
Scibendo, potuit compoſuiſſe libros
In caput Origenis, qui dogmata neſcia veri
Obtruſit Chriſti cœtibus innocuis.
Ergò ſile deinceps liuor furioſe, nec aude
Cæſareum rabido carpere dente decus.

De dogmate Platonis, atq; etiam Origenis putantium animas à Cœlo delabi in corpora.

NVm vitæ ciuilis amor deducere celſa
Vos, animæ, potis eſt conditione poli?
Quis furor, ò mentes, ſubit immortalia tecta?
Aetheris an Ciues tanta libido agitat.
Vt cupiant ſedem aſtrorum mutare beatam
Corporeis miſeræ ſordibus implicitæ?
Ite ſophi procul, & recutitæ obrepite turbæ,
Nam ſolers temnit talia monſtra fides.

De

De sententia Origenis docentis solem cupere dissolui.

Corporeis solui vinclis sol discupit ipse,
Credere monstriloquo si licet Origeni.
O fidei labem, deflenda ò dogmatis ausa.
Anne queat solem tantum agitare nefas?
Solem, perpetuo qui cursu dirigit annos,
Atq; illibato lumine cuncta beat:
Exulet è niuea arcanum miserabile charta,
Et linquat cœtus pulpita socratici.

De quodam argumento Pythagoræ euertere conantis Orcum.

Vitæ immortalis donatæ munere mentes
Si nequeuntq; pati, si nequeuntq; mori;
Pythagoreorum sententia discutit Orcum,
Luridaq; euertit Tartara Pythagoras.
Nam si vera ferunt sapientes, Iupiter olim,
Plecteret vt sontes, Tartara condiderat.

Ergo

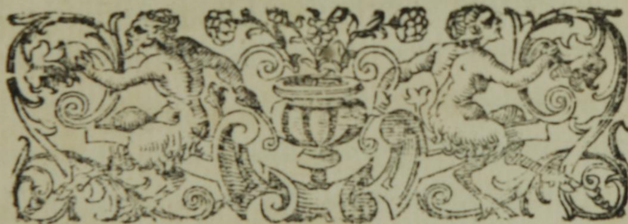
Ergo nequicquam furuus nos territat Orcus,
Si nequeunt animæ pendere supplicium:
Sed Plato stat contra, plectitq; Acheronte sub imo,
Sub phlegetontæa sede vetusta mala.
Nãq; anima est olli haud omnino corporis expers,
Corporeum porrò plectier vsq; potest.
Sic Academiæ senior, præsesq; verendus,
Vmbriferumq; sophos talia dicta refert.
Christicolûm Doctor Thomas, magnusq; magister.
Paulò aliter verum nos docuisse solet,
Id promunt Mystæ, queis quis velit obuius ire,
Si præceptores inclyta sceptra gerunt?

De opinione Platonis, & Origenis euertentium æternitatem beatitudinis in Cęlo, & suppliciorum apud inferos.

SI varijs, animæ, vicibus redeuntq; meantq;
In Cœlum, in terras, Tartareosq; lacus,
Atq; iterum euadunt furuis è sedibus Orci,
Vt repetant auras, stelliferasq; domos,
Rursus & incipiunt in terras velle reuerti.
Corporaq; implicitæ sordibus induere:

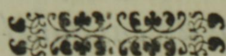
Hec

Nec Phlegethon pœnā eſt potis intentare perennē,
Nec Superi tribuunt lumen inoccidu um.
His Academiæ dictis ſe iactat alumnus;
Hoc ſophos haud ſapiens arripit Origenes:
Quem iugulant Patres, pietatis ſidera, quondam
Congreſſi dextra Relligionis aue.

EVA-

EVAGATIO POETICA IN SALEBRAS TERTVLLIANEAS.

De Consuetudine Maiorum non contemnenda.

MIssum ab auis quisquis potis est conuellere ritum,
Et violare, nouo more, vetusta sacra.
Mænadis instar, inops mentis per deuia fertur,
Et nusquam recto tramite carpit iter;
Nam quis sanus homo maiorum temnere iura,
Et propriam præceps ausit inire viam?

De vano Enthusiasmo Montani.

QVis, Montane, furor te per salebrasque, nouosque,
Calles, à vero cogit abire procul?

Spiritus astrifero quondam demissus Olympo
Impleuit Christi numine discipulos.
Hi Cœli arcanis, Mundi impleuere theatrum,
Et tutam fidei disseruere viam.
Ergò pedem remoue sancto, Montane, recessu,
Nam quod nos doceas quid superesse queat?

De Pseudoprophetissa Priscilla.

TVn' Priscilla, audes Fidei dispungere puncta,
Tene nouamq; putas sternere posse viam?
Baccha procul remoue gressũ, Mœnasq; recede;
Sobria nam Christi reddere verba nequis.

Enochum docuisse adfore tandem supremam Iudicij diem.

SAnctus Enoch hominum scelerosa, atq; impia facta
Damnat, et increpitans territat vsq; reos.
Atq; ait: Atra dies aderit labentibus annis,
Adq; Acheronteas præcipitabit aquas,

Omnes, quos Themidos iuuit dediſcere ſcita,
Et pia Cœleſtis temnere iuſſa Patris,

Librum Enochi arriſiſſe Tertulliano. nunc ipſum ignorari.

SVbdolus an ſcriptor decepit nomine Enochi
Tertullum, chartas ſuppoſuitq; nothas?
Certarunt veteres, ſtudia in diuerſa diſerti,
Atq; aliqui dictis aſſeruere librum.
Nunc latet obſcurus, diuina excluſus ab Arca,
Perq; hominum fruſtrà nititur ire manus.
Tantum longa poteſt ſeries mutabilis æui,
Contempta vt iaceant, quæ placuere diù.

De Diſcipulis Chriſti oppugnantibus Nationes.

ERgò Romulidas Iudæa caterua refellit,
Et Moſe inferior diceris eſſe Numa?
Biſſex ergò homines totũ reprehendere Mundum,
Et priſcum poſſunt erudiiſſe ſophos?
Helladis haud dubitant penitùs cõuellere mores,
Irridere Deos*, templaq; diruere,*

Tollere de medio auſpicia, atq; oracula Phœbi
Temnere, nec deinceps thus adolere Ioui?
Pone ſupercilium quiſquis ridere paratus
Audes biſſenos carpere diſcipulos.
Ipſe Pater rerum Natum demittit ab æthra,
Qui veterem cultus iusſit abeſſe modum.
Obſtupuere omnes, cum tot miracula patrans
Naturam facili flecteret imperio;
Quò pia Relligio, & pietas generoſa vocaret,
Protinus vt rueret ſæua ſuperſtitio.

De Tertulliano aſſerente, notam propriam diuinitatis eſſe ingenitum, innatum, & infectum.

INgenitum, infectumque Deum diſcrimine nullo
Pasſim doctiloquus dicere Quintus amat.
Cur ita? nam quiſquis genitus procesſit in auras,
Et nouus emerſit, non fuit ante Patrem,
Nec ſummus fuit ergò Deus, ſed conditus olim
Eſt Deus, at factus, poſteriorq; Patre.
Hinc caruiſſe refert nato quandoq; parentem
Arrius, vt iactet ſe nouitate ſacra.

Sed

Sed scelus hoc cœtus Patrum, sanctusq; Senatus
Magni Osij dextris sustulit auspicijs.
Vt procul à templis iubeatur abire Sophista,
Qui potuit priscum deseruisse sophos.

De opinione Tertulliani, sequestrantis omnem animam, apud inferos in diem Iudicij.

OMnem animam Quintus nigrum demittit ad Orcum;
Mentem omnem claudit carcere Tartareo,
Donec sera dies veniat labentibus annis,
Humanumq; genus Iudicis vrna premat,
Vt sontes deinceps ignis Phlegethonte sub imo
Torqueat, innocuos ætheris aula bèet,
Sic sentis Tertulle, tuo fauet Hellas honori,
Asserit & multo nomine dogma tuum.
Non ita Romulidûm loquitur sacrata caterua,
Te Latius clarè reijcit ordo Patrum.

De

De Terra rudi, ex qua factus est Mundus.

AN Chaos esse putas terram turpemq; rudemque,
Natura infelix quæ meliore caret:
In qua non ignem reperis, non aera purum,
Non mare, non cœlum, sidereasq; faces?
Omne tamen nullo complectitur ordine corpus,
Omnigenoq; gerit semine materiam;
Si diuinæ Opifex accedat munere mentis,
Et refugis formas eruat è sinubus;
Suspexisse iuuat mundum, venerarier Orbem,
Orbem cœlestis mirum opus ingenij.

ADDENDA LIBRO, DE VITA CHRISTIANOR. Ante Tempor. Constant.

Expenduntur verba Origenis, quibus fatetur conuentus Christianorum aduersatos fuisse legi Romanæ. quotuplex esset genus conuentuum Christianorum? Cap j

ILLICITOS fuisse conuentus Christianorum ante tempora Constantini pręter illa quæ deprompta sunt cap. 30. de Vita Christian. ante temp. Constant. ostendunt verba Origenis oppugnantis Celsum Philosophum lib. 1. *Ait* (Celsus) *præter Principum statuta, & leges, conuentus quosdam inter se Christianos seorsim, & clam factitare*. dum respondet Origenes Celso, non ait Principum leges fauere conuentibus Christianorum, nec quicquam profert ex rescriptis Imperatorum, aut Senatusconsultis, sed libere fatetur conuenire Christianos contra legum sanctionem, quas tamen leges Gentilium pro simulacris, & Deorum multitudine docet esse impias, nequaquam obseruandas,

pro

pro *Scytharum institutis*, habendas, vel *pro alia quauis, quæ Scythis ipsis impietate nõ sit inferior*. vt non dubitet asserere, fas esse conuentus facere pro veritate aduersus huiusmodi leges, quæ Tyrannidem Satanæ fouent, atq; promouent.

Sed obijces ex eodem Origene, dicesq; Celsum cõuentus Christianorum diuidere, vt alij sint aperti, & in propatulo, alij secus. illos fatetur *legibus permitti*. hos verò contendit esse contra Principum iura.

Respondendum puto, secundum leges Romanas nõ licuisse absq; Senatusconsulto, & Principis iussu conuentus agere Religionis causa. Conuenire autem licebat conuiuij, aut alterius negotij ergò. docet Celsus conuentus Christianorum Religionis gratia fuisse actos contra iura Principum. Sed ijdem Christiani conueniebant quandoq; ad cœnam, aut alterius officij, vel negotij ergò. Id fiebat palàm, & legibus permittebatur. at de Religione acturi clam conferebant capita.

Dices, peccásse Christianos, & meritò punitos fuisse, siquidem calcata legum publica sanctitate cœtus agebant. Respondebit Origenes pro Chtistianis, tantam esse habendam rationem veritatis, vt etiam aduersus leges fas sit conuenire, & vitam certissimę morti obijcere, tantum vt pareatur Religioni, quam Deus ipse editis tot miraculis sanciuit.

Cur, & quam angusti fuerint limites Theologiæ ante Constantinum? qua ratione sese deinceps extenderint? Cap. ij.

MIrabitur aliquis, cum tam latè pateant limites Theologiæ Christianæ, scriptores vetustissimos, quiq; floruerunt ante Constantinum breui admodum ratione, non multisq; effatis complecti præcipua capita Christianę Religionis, summamq; mysteriorum, quæ tradita sunt ab Apostolis. lege Iustinum, Tertullianum, & obserua quam parci sint, dum referunt, quid diuina Fide sentiant Christiani. Sed subsecuta secula tam multa definierunt, & addiderunt, vt ingentia volumina nunc nostram complectantur Theologiam. Ei ergò, qui de Vita Christianorum ante tempora Constantini agit, danda opera est, vt exponat incrementum dogmatum Catholicorum. quod tamen nescio, an non offensurum sit aures nostras. Nonne enim Christus dixit Iohan. 16. cum Apostolos alloqueretur: *Paracletus quem mittam vobis à patre, vos deducet in omnem veritatem*. Nemo dubitat stetisse promissis Seruatorem, missoq; Spiritu sancto sic edocuisse Apostolos, vt ipsos rerum diuinarum, quod quidem ad Religionem perficiẽdam faceret, nihil prorsus lateret. quod porrò suggerente Paracleto didicerunt, id alijs Episcopis, & Pres-

byteris tradiderunt. vt affirmare liceat, omne dogma, quo carere nequit Religio Christiana, manasse ab Apostolis ad successores, & deinceps fas sit colligere, omne illud, quod non constat testantibus antiquis, fluxisse ab Apostolis nequaquam caput esse necessarium Christianæ Theologiæ; ac propterea ignorari, atque omitti, absq; detrimento posse. in quam rem lubet audire loquentem Origenem in Prooemio librorum Periarchon: *seruetur Ecclesiastica prædicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita, & vsq; ad præsens Ecclesijs permanens. illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab Ecclesiastica discordat traditione*. hæc Origenes, quæ valdè fulciunt ea, quæ nos protulimus. Quid verò fiet, tam multis, quæ in Concilijs Oecumenicis velut capitalia dogmata explicantur, & sanciuntur, cum tamen ostendere non liceat ab Apostolis profecta. Quando, quæso, dixêre Apostoli filium esse ὁμοούσιον *consubstantialem* Patri? id tamen & traditum est à Concilio Nicæno primo, & iam inter principes articulos Fidei recensetur. Origenes vt nodum iam propositum dissoluat, & explicet obseruat in eodem Prooemio, Apostolos *de quibusdam, quæcumque necessaria crediderunt omnibus credentibus, manifestissimè tradidisse*. Talia sunt, quæ reperiuntur in summa pietatis Christianæ, quam legere est apud Iustinum, Tertullianumq; licet non ausim affirmare vbicumq; aliquis ex veteribus profitetur capita Christianæ doctrinæ, nullum omitti, quod tamen alibi recensetur. Subijcit Origenes *de alijs dixisse* Apostolos, *quia sint, quomodo autem sint siluisse*. Cur ita? *vt studiosio-*

res

res quoq; ex posteris amatores sapientiæ, & scientiæ exercitium habere possent, in quo ingenij sui fructum ostendere vellerent. Hinc igitur intelligimus, cur apud vetustissimos, christianos Theologia videatur simplex, exiguosque habeat limites. Qui verò doctrina externa, variaque rerum cognitione instructi accesserunt ad illustrandam Religionem Christianam, exponendaq; mysteria, abiuerunt in ea, quæ aliquādo censuram meruerunt. nec idem protulerunt, variè disserentes. quod affirmabit, quisquis non segniter legerit opera Iustini, Origenis, Tertulliani. certè non pauca proferunt, quæ ab Apostolis non manâsse, posteriora tempora deprehenderunt. Inter se etiam luctati sint, hoc est, non idem etiam in rebus grauibus tradidére. Nempe aut non idem dixére omnes de ijs, quæ manifestè dicebantur tradidisse Apostoli, aut quia Apostoli, si credimus Origeni, de nonnullis non exposuerunt quomodo sint, non idem cunctis in explicandis causis effati sunt. nam Origenes ibidem refert *species eorum, quæ per dictionem Apostolicam manifestè tradita sunt*. & admiscet subinde, quæ putat non fuisse manifestè exposita, in quibus tamen non inuenit, qui statim assentiantur. Quod si quis nectat consequentiam (vt ibidem tradit Origenes) ex sacris Scripturis, in eiusmodi indagine continget varia à varijs colligi. exemplo vno, atq; altero præbeamus vlteriorem materiam cogitandi lectoribus. ait in eadem Præfat. Origenes Ecclesiasticam prædicationem tradere esse Angelos Dei, *sed quando isti creati sint, & quomodo sint non satis in manifesto distingui*. Nec palam tra-

di, an Sol, & Luna, & Stellæ animantia ſint, an exanima. Scholaſtici verò noſtrates poſt decurſum tot ſeculorum abſq; vlla comperendinatione reſpondent, quãdo creati ſint Angeli, & quomodo ſint, & aiunt ſtellas animantia non eſſe, abſq; vlla mora. Hæc ego de vita Chriſtianorum ante tempora Conſtantini dum cogito, deducere conatus ſum, vt meliora à doctiſſimis Theologis, (nam meliora cudi hac de re poſse non ambigo) diſcam.

In vtramq; partem diſputatur de puellis Chriſtianis, quæ nubebant Gentilibus. Deum vetuiſſe ne cum Idololatris inirentur coniugia. Cap. iij.

CVm ex Tertulliano lib. 2. cap. 1. ad vx. conſtet quoſdam inter Chriſtianos exiſtimâſse fas eſse puellis Chriſtianis nubere viris Gentilibus, narret etiã idem ipſe nonnullas nupſiſse, quærere retractatiùs prodeſt, an eiuſmodi nuptiæ, verum eſsent coniugium? pro vtraq; parte licet ratiocinari. Nam ſi affirmes, dices, eas eſse veras nuptias, quæ ſecundum ius ciuile Romanorũ ineuntur. Nulla porrò lex inter ciuiles vetabat puellam Chriſtianam nubere Gentili, cum nihil proferre poſſimus, quo oſtendamus vetuiſse Romanos ne Chriſtiana nuberet Gentili.

Adde multos Chriſtianos tempore Tertulliani in ea

fuiſse

fuisse opinione, vt putarent tales nuptias esse rationi cõsentaneas, cũ præsertim testetur ille ipse nonnullas nupsisse Gentilibus, non id facturas, si opinatæ fuissent fas non esse ipsis nubere.

Nec legimus vnquam tales puellas discessisse à maritis, tanquam veri mariti non forent. Quod si dicas, non fuisse nuptias, asseres etiam puellas eiusmodi in concubinatu vixisse cum Gentilibus, nec suos hæredes peperisse.

In eam partem, quæ negat fuisse nuptias, profertur quod sanciuit S. Paulus, nempe viduam posse nubere tantùm in Domino, hoc est, nonnisi Christiano. quæ ergò nuptiæ inibantur aduersus verba S. Pauli nuptiæ profectò non erant.

Nec dissimula ex fonte Paulino manásse id, quod nemo non nouit, nempè cultus disparitatem vetare iniri nuptias, adeò vt nequaquam inter Christianam puellam & virum Gentilem nuptiæ consistere queant.

Quod non videtur à primo Paulo profectum, sed à lege diuina Veteris Testamenti petitum. Etsi enim legibus iudicialibus Veteris Testamenti nos non simus obnoxij, lex tamen, quæ vetat ne puella veri Dei cultrix nubat Idololatræ, moralibus videtur esse accensenda, vt perpetuum sit Dei iussum tollens, atq; euertens eiusmodi coniugium, quod proinde coniugium non est.

His prolatis in vtramq; partem, quid quæso docebimus? puto respondendum esse, si perpendatur lex diuina, si ob oculos ponantur verba S. Pauli, nequaquam fuis-

fuisse nuptias tempore Tertulliani, quando puella Christiana nubebat Gentili. Etenim non potest esse coniugium inter eos, inter quos non est connubium ipso Deo, Deiq; interprete Apostolo vetante. si quæras, cur Christiani non palam reuocauerint puellas Christianas à viris Gentilibus, respondeo, christianos non præditos fuisse ea auctoritate, ijsq; viribus vt possent ex lege Dei moribus hominum moderari. Ergò ipsæ manebant tanquam vxores apud Gentiles, censebanturq; communi hominum opinione esse veræ vxores; nam latebat eas esse Christianas, existimabanturq; iniuisse ritè, & secundum leges Romanas coniugium.

Non erant ergò nuptiæ, si respicias sententiam Christianorum, secundum quam tamen ob imbecillitatem non poterant palam tales nuptias euertere. Erant verò nuptiæ, quia nullus potuisset in iudicio efficere, vt pronunciaret Prætor non esse nuptias, cum ipse legitimas esse iudicaturus foret. ignorans puellam esse Christianam, putansq; esse Gentilem.

Nam si notum fuisset atq; exploratum Christianam puellam nupsisse Gentili, ipse etiam Prætor Gentilis tales nuptias non approbásset, cum nuptiæ dicantur esse *iuris diuini*, *atq; humani communicatio*. Gentiles porrò aiebant perniciosam esse superstitionem, Christianorum Religionem, vt colligerent nuptias non esse inter Christianam, & cultorem patriorum deorum, cum non queat esse communicatio iuris diuini inter eos, qui contraria sacra colunt.

Etsi verò nihil hactenus me legisse meminerim, quo diser.

disertè Romani vetarent, ne inirentur cum puellis Christianis nuptiæ, opinionem tamen meam etiam ex eo munio, quia fas non erat ciui Romano ducere eã, quæ ciuis Romana non esset. hinc nouimus reprehensum à summo Poëta Antonium, quod duxisset vxorem Cleopatram Ægyptiam, dum inquit:

----sequiturq; (nefas) Ægyptia coniux.

Quis etiam dubitet secundum Romanos non fuisse connubium & ius coniugij inter puellam Christianam, & virum Gentilem, si puella eiusmodi, siquidem detecta fuisset & conuicta, quod Christiana foret, rapta fuisset ad supplicium.

Hæc mihi placuit proferre in quæstione sanè difficili, & quam eliquari à viris doctis valde cuperem.

Etenim multa alia reprehendebantur à Christianis in sanctis conuentibus, & cœtibus, quæ tamen in vita ciuili, & palam obtinebant nullius auctoritate euertenda, cum potestas, & iurisdictio esset penes iudices Gentiles.

Addiderim etiam sub Christianis Imperatoribus quandoq; aliter sensisse, & docuisse Episcopos, aliter tamen vixisse ciues & homines inueteratis legibus Romanorum antiquoq; iure vtentes. Exemplo efficiam clarum, quod dixi.

Multi habebant domi concubinas, eiusmodi vitæ genus reprehendebatur ab Antistibus. passim tamen obtinebat ob legem Romanam approbantem talem coniunctionem: quæres, cur Imperatores non damnárint lege lata concubinatum, siquidem repugnabat ijs,

quæ ex diuinis præceptis proferebantur ab Episcopis? Responderim, non putâsse Imperatores Christianos esse conducibile ferre leges aduersus id, quod vbiq; obtinebat ex antiqua consuetudine, inueteratoq; more. cum præsertim magna pars populi eſset tenax antiquæ superstitionis, & multi quoq;, qui ceteroqui Christiani erant, imbecillitate magna laborarent, & frigidè parerent Antistitum monitis.

Quæ omnia addere lubuit, vt magis ac magis clara sint, quæ tradidi cap. 55. in Salebr. Tertullian. & cap. 61. de Vit. Christian. ante Constant. ne forte minus assequaris illa verba sub finem illius cap. quæ sic habent: *Nulla lex vetabat Christianam puellam nubere Gentili.*

Aliquos docere nuptias puellæ Christianæ cum Gentili viro irritas reddi tantum iure positiuo Ecclesiastico. Cap. jv.

IN quæstione, de qua hactenus egi, non desunt grauissimi viri inter Theologos qui docent coniugium puellæ Christianæ cum viro Gentili prohiberi, ita vt sit irritum, tantum iure positiuo, & Ecclesiastico, hocq; ius aiunt niti consuetudine, quæ vim legis habet. nec dubitant affirmare hanc esse communem sacrorum interpretum sententiam.

Quam si amplectimur, ita differendum fuerit de proposita

posita controuersia. & legis diuinæ hactenus erit facienda mentio, vt ipsa vetet quidem tales nuptias, sed initas non omninò irritas reddat. verba etiam Apostoli erunt explicanda de more Ecclesiæ, vt dicamus iussisse Paulum viduam Christianã nubere in Domino, hoc est transire ad nuptias Christiani, non Gentilis mariti, quod sic se gererent Christiani, auersarenturq; coniugia Gentilium. ita autem locutum Apostolum id non tam petens ex diuina lege, quam, vt iam dixi, ex consuetudine Ecclesiæ. qua ratione etiam disseruit 1. Cor. 10. vbi postquam non pauca protulisset de proposita controuersia, tandem vt silere cogeret contentiosos, se recepit ad consuetudinem Ecclesiæ: *si quis*, inquit, *contentiosus sit, nos eiusmodi consuetudinem non habemus, Ecclesia Dei.*

Cum ergò Tertullianus probè nosset puellas Christianas, quæ nubebant Gentilibus, peccare aduersus Christianæ Ecclesiæ morem, acriter in ipsas inuehitur, repetitq; verba Apostoli. An verò quæ aduersabantur mori Ecclesiæ, dicendæ forent vxores virorum Gentilium, necne, de eo sic fere pronunciandum est, vt iam disputauimus capite præcedente.

An & quatenus Philosophiæ operam dederit Origenes, eamq; alios docuerit? Qualis esset schola Christianorum Alexandriæ.

Cap. jv.

QVæ de Philosophia prorsus à Christianis ante Cōstantinũ contempta diximus, refutari posse videntur disertè vnius Origenis exemplo, quem constat generoso planè proposito ad Philosophiam animum appulisse, tamq; feliciter in ea profecisse, vt inter primos sui temporis Philosophos meritò recensitus fuerit, qua de re neminem dubitare sinunt ea, quæ apud Porphyrium in vita Plotini leguntur. omnes enim opiniones externorum sapientum nouit exactè, quibusque fundamentis vnaquæq; secta, imò opinio niteretur, exploratum habuit, potuitq; edisserere disertissimè. Hinc adeò factum vt Alexandriæ cum doceret, habuerit plurimos auditores, vndiq; magno numero studiosorum Iuuenum, atq; etiam Virorum confluente, pertracto fama tanti viri, magnaq; expectatione, quā de se iampridem concitauerat.

Vnde discere possumus non solùm non contemptim habitam à Christianis Philosophiam, sed sedulò excultam, alijs publicè in scholis prælectam, vt affirmare liceat valde multos ea tempestate fuisse Alexandriæ homines Christianos Philosophicorum dogmatum periti, qui

qui alios porrò docuisse censendi sunt, vt serie quadam sapientum Virorum se inuicem excipientium philosophia propagata fuerit in cœtibus Christianorum.

Verum ignorare nos non oportet Origenem, vt erat ingenio excelso, & extra ordinem magno, ita se extra ordinem præter morem communem Christianorum gessisse. Etenim incensus ingenti amore propagandę Religionis Christianæ, cum videret magnifieri passim Philosophos, pręsertim Platonicos, non dubitauit Gentilium scholas ingredi, audireq; docentes Philosophos, vt peritissimus eiusmodi dogmatum euaderet, posset q; deinceps ipse alios docere, cumq; sapientibus verba commutare. se gessisse hac in re præter morem Christianorum dubitandum nequaquam est, cum tantum incumberent lectioni sacrorum literarum, probèq; nossent præsens periculum excidendi à fide imminere ei, qui Gentilium Sophistarum scholas frequentaret.

Origenes porrò iam valde doctus deinceps dedit operam, vt multa ex Platone, & Platonicis admisceret dogmatibus Christianis, ne Gentiles amplius nimiæ simplicitatis notam impingerent Religioni Christianæ. quod eo profectu præstitit, vt multos quidem allexerit ad Fidem Christi, interim tamen non vno modo sincerum lac pietatis Christianæ infecerit externæ Philosophiæ impuro liquore, sparseritq; in agrum Domini malum semen, vnde porrò natum est infelix lolium, multarum opinionum, procul à traditione Ecclesiastica aberrantium.

Neq; verum est, Origenem in schola publica Ale-

xandriæ interpretatum fuiſse Platonē, aut palam profeſsorem egiſse Platonicæ vel alterius Philoſophiæ. nā ſucceſſit Clementi Alexandrino tanquam Cathechiſtæ in ea ſchola, in qua ſimpliciter exponebantur elementa Fidei Chriſtianæ. Caue enim exiſtimes Chriſtianos habuiſse ſcholam, in qua traderentur philoſophica dogmata Platonis, Ariſtotelis, Democriti, Zenonis.

Non negauerim tamen quandoq; aliqua admixta, & adſuta fuiſse Fidei Chriſtianæ dum in ſchola adoleſcētibus explicabat principia eiuſdem Fidei, ſed in eo non ſe gerebat Chriſtiano more, quin tranſiliebat lineas, quas debebat ſcire ſibi tanquam Cathechiſtæ eſse poſitas.

Extra autē ſcholam, cum Alexandriæ valdè florerent ſtudia Philoſophiæ, atq; etiam aliarum diſciplinarum, non grauatè Origenes congrediebatur cum ſtudioſis, ſuiq; copiam faciebat cupientibus capita conferre de philoſophicis dogmatibus, & aliquid audire, quod plebeiam monetam non tinniret.

Qua in re morigerum ſe præbebat, non tam amore Philoſophiæ Platonicæ, quam ſtudio docendæ, commendandæq; Fidei Chriſtianæ. Etenim præferens ſe acturum de rebus philpſophicis, ſenſim dilabebatur ad præbendum lac fidei noſtræ. Quæ omnia à me non falſa coniectura proferri, ſed verè pronunciari facile vnuſquiſq; intelligere poteſt ex verbis S. Hieronymi, quæ ſubijcienda omninò mihi videntur. in lib. de Vir. Illuſt. *Concurſus quotidie miri ad eum (Origenem) fiebant, quos ille propterea recipiebat, vt ſub occaſione ſæcularis litteraturæ*

inſi-

in fide Christi eos institueret. idem in Apolog. ad Pammach. & Oceanum. de Origene sic scribit: *Alexandriæ scholam tenuit succedens eruditissimo viro Clementi presbytero.* Duplex hoc testimonium de Origene, qui diligenter expenderit, & trutinauerit, non cunctabitur assensum ijs, quæ hactenus de eodem Origene disseruimus, præbere.

INDEX
LOCORVM S: SCRIPTVRÆ
qui in hoc opere proferuntur, & illustrantur.

Psal.

Cap. 4.

Finis Indicis locor. Script.

INDEX

INDEX SCRIPTORVM,

ex quibus teſtimonia proferuntur, et explicantur.

INDEX

Rerum, & verborum.

Chri-

Roma-

Vidi

Vidi Epigrammata, & quæ adduntur libro de Vita Christian. ante Constant. neq; quicquam in ijs inueni fidei, bonisque moribus contrarium. datum in Conuentu S. Mariæ Nouellæ de Florentia, die 27. Septembris 1639.

Fr. Donatus Antellensis S. Th. Mag. Metaphisicus in vniuers. Pis.

Imprimatur seruatis seruandis. D. die 3. Octob. 1639.

Vincentius Rabatta Vicarius Gen. Flor.

Imprimatur Florentiæ 5. Octobris 1639.

Fr. Ioannes Muzzarellius Inquis. Gener. Flor.

Alexander Victorius Senator.

Errata Typographica corrigenda.

Pag. 12. lin. 14. pro *inspectione,* lege *inspectionem*. p. 17. lin. 4. post verbum *dixerat* insere hæc: *animas fuisse antequam descenderent*. ibid. pro *quoniam* leg. *qua omnia*. p. 104. lin. 14. *Rigaltius* leg. *Rigaltij*. p. 111. post verbum *incidere* adde, *experiebantur*. p. 183. l. 11. pro *Romana* leg. *Romani*. 101. l. penult. pro *erat* l. *erant*. 100. l. 6. post vocabulum *Cœli* insere *ipsi peribunt*. l. 15. pro *mutantur, amittunt* l. *mutatur amittit* p. 94. l. 13. pro *illas* l. *illos*. p. 48. l. 5. pro *est* l. *esse*. p. 168. l. 13. pro *diem in die* l. *die in diem*. p. 110. l. 1. pro *morum* l. *morem*. l. 4. pro *quam* l. *qua*. l. 7. pro *verdicandam* l. *vindicandam*. l. 20. pro *rationis de ijs.* l. *rationis. De ijs*. p. 99. l. 3. pro *voluisse* l. *noluisse*. p. 203. l. 18. pro *cunctis* l. *cuncti*. p. 81. l. 6. pro *qui* l. *qua*. p. 86. l. 23. pro varcare l. *vacare*. p. 77. l. 18. pro *cum defecerint* l. *vnde fecerint*. p. 78. l. 23. pro *rationes,* l. *nationes*, p. l. 2. pro *videntur* l. *videantur*. p. 211. l. 15. pro *sacrorum* l. *sacrarum*. p. 164. l. 19. pro *furunt* l. *fuerunt*. p. 165 l. 1. pro *in* l. *vno*. p. 137. l. 13. pro *eius de* l. *eiusdem*. p. 112. l. 3. pro *Cathechista* l. *Catechista*, p. 30. l. 13. pro *efferatq;* l *efferasq;* p. 175. l. 8. pro *dij* l. *dijs*. p. 64. l. 13. pro *si* l. *sic*. p. 157. l. 20, pro *diem* l. *die*. p. 210. l. vlt. pro *periti* l. *peritos*.

Epist. dedic. pro *obseruantur menti* l. *obuersantur*. p. 114. l. 1. pro *Cirses* l. *Circenses*.